

Jaarverslag 2017

Dit is een uitgave van
BPL Pensioen

datum
Juli 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Meerjarenoverzicht	7
Missie en visie BPL Pensioen	9
Organisatie van het pensioenfonds	11
VERSLAG VAN HET BESTUUR	
1. Governance	16
2. Financiële zaken	21
3. Pensioenbeheer	27
4. Communicatie	
5. Vermogensbeheer	41
6. Risicobeheer	51
7. Uitvoeringskosten	59
INTERN TOEZICHT	
8. Verslag Raad van toezicht	63
9. Verslag Verantwoordingsorgaan	71
JAARREKENING 2017	
10.1 Balans per 31 december 2017	80
10.2 Staat van baten en lasten	81
10.3. Kasstroomoverzicht	82
10.4. Toelichting op de jaarrekening	83
10.5 Toelichting op de balans per 31 december 2017	82
10.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2017	105
10.7 Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	109
10.8 Gebeurtenissen na balansdatum	109
Overige gegevens	110
14. Actuariële verklaring	110
15. Controleverklaring van de onafhankelijk accountant	111
Bijlage	117
16. Verklaring naleving integriteitsbeleid	118
17. Naleving Code Pensioenfondsen	119
18. Overzicht nevenfuncties	126
Colofon	128

Voorwoord

Om te beginnen wil het bestuur nog stilstaan bij het overlijden van Leny van der Heijden op 16 augustus 2017. Zij was een integer en gedreven lid van de Raad van toezicht. We zullen haar inbreng missen.

We zijn het fonds voor en door de mensen in de groene sector met als motto: "samen werken voor later". Ook in 2017 is het beleid van het bestuur er op gericht geweest om op een duurzame en groene wijze een goed en betaalbaar pensioen te realiseren. In dit jaarverslag doet het bestuur verslag van de activiteiten die in 2017 zijn ondernomen om deze ambities verder waar te maken.

In 2017 is de dekkingsgraad na de daling van de afgelopen jaren weer gestegen tot 102,7%. De beleidsdekkingsgraad is gestegen tot 101,4%. Deze stijging wordt vooral gedragen door de goede beleggingsresultaten en in mindere mate door de iets gestegen marktrente. De dekkingsgraad heeft in 2017 echter nog niet een zodanig niveau bereikt dat aan het wettelijk vereiste vermogen wordt voldaan. Daarom heeft het bestuur ook in het voorjaar van 2018 een herstelplan bij DNB ingediend. In dit plan is aangetoond dat de verwachte herstelkracht van het fonds meer dan voldoende is om tijdig binnen tien jaar aan het vereiste eigen vermogen te kunnen voldoen.

Een belangrijk aandachtspunt van het bestuur is in 2018 de eis van het minimum vereist eigen vermogen. Om onvoorwaardelijke kortingen ultimo 2020 te voorkomen moet de beleidsdekkingsgraad de komende jaren op 31 december tenminste één keer minimaal 104,3% bedragen. Het bestuur evalueert het beleggingsbeleid in de zomer van 2018 aan de hand van een ALM-studie en zal hierbij nadrukkelijk rekening houden met de eisen rond het minimum vereist eigen vermogen.

Ook in 2017 heeft het bestuur weer verdere stappen gezet in het maatschappelijk verantwoord beleggen. In 2016 heeft het bestuur besloten om alleen in die bedrijven te investeren die aantoonbaar tot de "best in class" behoren op het gebied van duurzaamheid. Dit beleid is in 2017 geïmplementeerd. Verder is besloten om niet meer in de tabakindustrie te investeren. Ook in de vastgoedportefeuille is een aantal duurzame maatregelen doorgevoerd. Zo zijn huurhuizen opgeleverd waar de huurder een iets hogere huur voor betaalt, maar waar op energiekosten wordt bespaard omdat de woning vrijwel energieneutraal is. Daarnaast zijn bij andere projecten in totaal 4.500 zonnepanelen geplaatst, waardoor ook bestaande woningen vergroenen.

Het fonds heeft in het verslagjaar verder geïnvesteerd in de digitale communicatie met de deelnemers. BPL Pensioen heeft immers een voorkeur voor digitale communicatie vanwege de kosten en de mogelijkheid van communicatie op maat. Het fonds respecteert de keus van de deelnemer als deze aangeeft dat hij of zij per post geïnformeerd wil blijven worden. Deze investeringen hebben er toe geleid dat de tevredenheid over de communicatie bij zowel de deelnemers als de werkgevers verder is toegenomen. De kosten per deelnemer zijn in 2017 ondanks de toegenomen investeringen in communicatie en de steeds verder oplopende kosten die voortvloeien uit het toezicht en de wet- en regelgeving afgenomen. Ook de kosten van het vermogensbeheer zijn in het verslagjaar verder gedaald.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad, de verdere verduurzaming van de beleggingsportefeuille, de communicatie naar de deelnemers en de afname van de kosten per deelnemer laten positieve ontwikkelingen zien. Op één punt moet echter een minder positieve boodschap worden gebracht. Hoewel het bestuur de volle overtuiging had dat de benoeming van de heer Van der Windt als bestuurslid namens de gepensioneerden volledig rechtsgeldig was, heeft het fonds een kort geding verloren over deze zaak. De heer Van der Windt heeft zich als bestuurslid teruggetrokken zodat in 2018 verkiezingen voor twee bestuursleden namens de gepensioneerden kunnen worden georganiseerd.

Het bestuur wil iedereen bedanken die zich in 2017 heeft ingezet, zowel binnen de bestuurlijke gremia, het bestuursbureau als ook bij de uitvoeringsorganisaties. Een speciaal woord van dank gaat uit naar de heer Roest, die het bestuur per 31 december 2017 heeft verlaten. Hij heeft zich gedurende twaalf jaar op een zeer betrokken wijze ingezet voor BPL Pensioen en het duurzaam beleggingsbeleid van het fonds.

R. le Clercq
Werkgeversvoorzitter

E. Lundgren
Werknemersvoorzitter

Meerjarenoverzicht

Bedragen x € 1.000	2017	2016	2015	2014	2013
Aantallen (per eind van het jaar)					
Werkgevers (met personeel)	14.561	14.600	14.526	14.504	14.721
Deelnemers, actief en voortgezet	111.809	106.509	105.727	97.877	94.016
Gewezen deelnemers	479.820	468.242	455.617	436.077	427.746
Pensioengerechtigden	67.245	64.368	63.590	58.549	59.798
Pensioenen					
Premiebijdragen	430.670	396.214	373.516	335.954	336.964
Kostendeekkende premie	718.677	576.701	512.977	376.509	373.503
Pensioenuitvoeringskosten	20.081	20.260	18.475	16.492	15.558
Uitkeringen	282.908	262.574	240.616	240.522	208.445
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in €)	105	111	109	105	101
Vermogen en solvabiliteit					
Resultaat boekjaar	934.392	-282.592	-824.612	-256.950	436.244
Aanwezig vrij beschikbaar eigen vermogen	446.128	-488.264	-203.018	615.813	872.763
Minimaal vereist eigen vermogen (art. 131 PW)	705.515	706.607	617.351	536.170	412.544
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,3%	104,4%	104,4%	104,4%	104,4%
Vereist eigen vermogen (art. 132 PW)	3.777.655	3.584.596	3.172.067	2.320.574	1.937.558
Vereiste dekkingsgraad	123,2%	122,3%	122,7%	119,0%	120,6%
Voorzieningen pensioenverplichtingen	16.291.055	16.059.254	13.990.632	12.190.792	9.402.473
Actuele dekkingsgraad in %	102,7%	97,0%	98,5%	105,1%	109,3%
Beleidsdekkingsgraad in %	101,4%	92,3%	100,3%	108,9%	
Performancetoets	0,36	1,00	0,63	0,79	0,93
Gemiddelde interest van verplichtingen	1,61%	1,46%	1,82%	2,10%	2,90%
Beleggingen					
Belegd vermogen (incl. derivaten passiva)	17.163.810	16.448.661	14.608.171	13.143.866	10.463.426
Beleggingsresultaten	1.004.581	1.427.491	219.508	2.045.610	39.152
Gemiddeld rendement op beleggingen	6,7%	10,61%	2,05%	20,00%	0,60%
(incl. rentehedge)	0,25%	0,29%	0,26%	0,30%	0,28%
Kosten vermogensbeheer in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,06%	0,11%	0,13%	0,08%	0,09%
Transactiekosten					

Missie en visie BPL Pensioen

BPL Pensioen verzorgt sinds 1948 de pensioenregeling voor de agrarische en groene sector. Het fonds is een bedrijfstakpensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie. BPL Pensioen is als stichting ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41149285 en statutair gevestigd in Woerden. BPL Pensioen is een pensioenfonds van en door groen, op een groene wijze uitgevoerd (missie) met als motto: samen werken voor later. Hieronder staat de visie opgenomen.

Voor de gehele groene keten

BPL Pensioen is er voor de gehele groene keten en aanverwante sectoren. Vaste werknemers en flexwerkers, fulltime en parttime krachten, ongeacht hun opleiding, allemaal kweken ze bij BPL een goed pensioen.

Een groen pensioenfonds

Vanuit ons groene DNA geloven we al bijna 70 jaar dat de duurzame weg de enige weg is voor mens, milieu en maatschappij. Dit past bij ons missie. Daar past duurzaam, integer en betrouwbaar beleggen bij.

Groei met behoud identiteit

Onze grote collectiviteit biedt een stevige basis voor de toekomst. Om goed pensioen te kunnen realiseren blijven we streven naar zo laag mogelijke kosten en een duurzaam beleggingsbeleid met een optimaal rendement. Daarom staan we open voor schaalvergroting; andere fondsen zijn welkom om zich bij ons aan te sluiten. Dat zal echter nooit ten koste gaan van onze unieke identiteit als pensioenfonds voor de gehele groene sector.

De deelnemer bijstaan

Werken aan een goede levensloopplanning wordt steeds ingewikkelder en gaat verder dan alleen een toereikende aanvullende pensioenuitkering. Ook een situatie van arbeidsongeschiktheid en de financiële zorg voor nabestaanden moeten goed geregeld zijn. BPL Pensioen ziet voor zichzelf een taak om de deelnemer hierin bij te staan, met een solide regeling, lage kosten, heldere communicatie en praktische instrumenten die helpen bij het financieel plannen van de eigen levensloop. Dat doen we graag in samenwerking met de werkgevers en de vakbonden, belangrijke partners die onze deelnemers door en door kennen.

Pech en geluk delen

Om ook de gepensioneerden van de toekomst te kunnen blijven voorzien van een goed pensioen, moeten we soms onze eerdere toezeggingen bijstellen. Dat kan in slechte tijden betekenen dat we in het uiterste geval onze pensioenuitkeringen moeten korten. Hoe vervelend ook, we gaan hierover eerlijk en tijdig in dialoog met de betrokken deelnemers, zodat zij weten wat ze kunnen verwachten en zich hierop kunnen voorbereiden. Zo delen we samen pech en geluk, in goede én in slechte jaren.

Ontzorgen van de werkgever

BPL Pensioen voelt zich verantwoordelijk voor het pensioen van haar deelnemers. Daarin trekt ze samen op met de werkgevers in de groene sector, die bewust kiezen voor de solide pensioenregeling die ze hun werknemers aanbieden. Namens de werkgever speelt BPL Pensioen een belangrijke en actieve rol in het begeleiden van zijn werknemers bij belangrijke financiële keuzes in hun levensloop. We willen de werkgever hierin zoveel mogelijk ontzorgen, met makkelijk toegankelijke informatie en korte communicatielijnen, digitaal waar het kan en persoonlijk waar het nodig is.

Slapers tellen mee

Ook als werknemers de groene sector verlaten, blijven ze bij BPL Pensioen van harte welkom om hun opgebouwde pensioen verder te laten groeien en risico's en kosten te blijven delen met een half miljoen andere gelijkgestemde deelnemers. We gunnen onze deelnemers het beste pensioen en bieden onze toegevoegde waarde daarin.

Klaar voor de toekomst

Het huidige pensioenstelsel staat al enige jaren ter discussie. Mocht het stelsel veranderen, dan kunnen de sociale partners en de deelnemers erop vertrouwen dat BPL Pensioen klaar is voor deze verandering. Het belang van de deelnemer staat daarbij altijd voorop, ook als dat consequenties heeft voor bestuur, werkwijze, leveranciers en processen. Zelfs als in de toekomst de verplichtstelling zou vervallen, blijven we ons inzetten voor werkgevers en deelnemers, zodat zij overtuigd blijven kiezen voor:

BPL Pensioen- het fonds voor en door de mensen in de groene keten.

Organisatie van het pensioenfonds

Bestuur

BPL Pensioen heeft een paritair bestuur. Namens de werkgevers worden drie leden voorgedragen door Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (hierna: LTO), één lid door CUMELA Nederland (hierna: CUMELA) en één lid door Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners (hierna: VHG). Namens de werknemers worden drie leden voorgedragen door FNV en één lid door CNV Vakmensen (hierna: CNV). Daarnaast worden twee leden voorgedragen namens de pensioengerechtigden van het fonds en zijn er twee onafhankelijke leden aan het bestuur toegevoegd. De samenstelling van het bestuur per 31 december 2017 is als volgt:

Leden werkgeverszijde

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
R. le Clercq	LTO	Voorzitter	M	62
J.H. van der Starre	LTO	Bestuurder	M	31
J. den Dekker	LTO	Bestuurder	M	54
S.M. van Meer	CUMELA	Bestuurder	M	40
W. van den Nieuwenhof	VHG	Bestuurder	M	57

Leden werknemerszijde

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
G.P.M.J. Roest	FNV	Voorzitter	M	60
E. Lundgren	FNV	Aspirant	V	57
M.J.A.M. Daamen	FNV	Bestuurder	V	56
H. Onstwedder	FNV	Bestuurder	M	64
G.H. Koudys	CNV	Bestuurder	M	63

Onafhankelijke bestuursleden

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
H.F.M. Gertsen	-	Bestuurder	M	65
M.H. Rosenberg	-	Bestuurder	M	55

Lid vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
Vacature				
Vacature				

Bestuurlijke commissies

Het bestuur heeft vijf bestuurlijke commissies ingesteld. De taak van deze commissies is het voorbereiden van onderwerpen waarover het bestuur een besluit moet nemen. De samenstelling van de commissies is per 31 december 2017 als volgt:

Beleggingsadviescommissie

Naam	Functie
J.H. van der Starre	Voorzitter
H. Onstwedder	Lid
G.P.M.J. Roest	Lid
M.H. Rosenberg	Lid

Compliance & Communicatie Commissie

Naam	Functie
S.M. van Meer	Voorzitter
M.J.A.M. Daamen	Lid
G.H. Koudys	Lid
W. van den Nieuwenhof	Lid

Risicocommissie

Naam	Functie
H.F.M. Gertsen	Voorzitter
R. le Clercq	Lid
J. van der Windt	Adviseur

Commissie Pensioenbeheer

Naam	Functie
S.M. van Meer	Voorzitter
M.J.A.M. Daamen	Lid
J. den Dekker	Lid

Dagelijks bestuur

Naam	Functie
G.P.M.J. Roest	Voorzitter
R. le Clercq	Lid

Commissie van beroep

De Commissie van beroep doet een uitspraak bij geschillen over besluiten van het bestuur. Het secretariaat wordt uitgevoerd door Actor, Bureau voor Sectoradvies. Per 15 februari 2018 is de heer Barnhoorn benoemd als lid van de Commissie van Beroep namens de werknemersorganisaties FNV en CNV Vakmensen. De samenstelling per 31 december 2017 is als volgt:

Naam	Organisatie	Functie
N. Ruiter	Bosch & Ruiter advocaten	Voorzitter
J.H.J. Schoot Uiterkamp	CUMELA Nederland	Lid
<i>Vacature</i>	<i>Werknemersorganisatie</i>	<i>Lid</i>

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur en over de Raad van toezicht. De leden van het Verantwoordingsorgaan vertegenwoordigen de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden in de agrarische en groene sector. In 2017 was de heer Bekker fungerend voorzitter namens de werknemers. Namens de werkgevers was dit de heer Hasselo. De samenstelling van het Verantwoordingsorgaan per 31 december 2017 is als volgt:

Werknemersleden

Naam		M/V	Leeftijd
D. Aaldering	FNV	M	63
N. Beckers	FNV	M	31
R. Bekker	FNV	M	50
H. van der Werf	FNV	M	60
T. Adriaans	FNV	M	64
C. de Greeve	FNV	M	62
K. Aangeenbrug	CNV	M	54
J.G.M. Hoogland	CNV	M	48
J. Oosting	CNV	M	63

Leden namens pensioengerechtigden

Naam		M/V	Leeftijd
J. Kras	FNV	M	68
H. Tromp	FNV	M	67
J. Dijkstra	CNV	M	65
B. Wassink	CNV	M	62
A.Th. Burger	CSO	M	73

Werkgeversleden

Naam		M/V	Leeftijd
D. Bruins	LTO	M	42
B.B. Hasselo	LTO	M	63
W. van den Boomen	LTO	M	54
B. Leenders	LTO	M	71
J. Tuinenga	CUMELA	V	56
F. de Wit	CUMELA	V	60
T. Greeve	VHG	M	59

Raad van toezicht

De Raad van toezicht houdt toezicht op het beleid van het bestuur en is per 1 juli 2014 operationeel. De samenstelling van de Raad per 31 december 2017 is als volgt:

Naam	Functie	M/V	Leeftijd
D. Duijzer	Voorzitter	M	59
M.J.C.M. van der Poel	Lid	V	36
A. Smolenaers	Lid	M	47

Bestuursbureau BPL Pensioen

Het bestuursbureau ondersteunt het bestuur bij de uitoefening van zijn taken en verantwoordelijkheden. Enerzijds creëert het bestuursbureau de omstandigheden waaronder het bestuur zich optimaal kan toeleggen op zijn taken en anderzijds vervult zij een coördinerende, monitorende en adviserende rol. Het bestuursbureau is ondergebracht bij Actor, Bureau voor Sectoradvies in Woerden met als manager de heer R.L.H. Devue.

Uitvoeringsorganisaties

Pensioenbeheer

TKP Pensioen B.V.

Bezoekadres: Europaweg 27

9723 AS Groningen

Postadres: Postbus 501

9700 AM Groningen

Fiduciair management

Achmea Investment Management B.V.

Bezoekadres Handelsweg 2

3707 NH Zeist

Postadres: Postbus 866

3700 AW Zeist

Vastgoedbeheer

Syntrus Achmea Real Estate & Finance

Bezoekadres: Gatwickstraat

1043 GK Amsterdam

Postadres: Postbus 5934

1040 KH Amsterdam

Overige externe partijen

Certificerend actuaris (*): Willis Towers Watson

Accountant: Deloitte Accountants

Adviserend actuaris: Mercer Nederland

Compliance Officer: Nederlands Compliance Instituut

Looncontrole: SMA accountants / BDO accountants

1

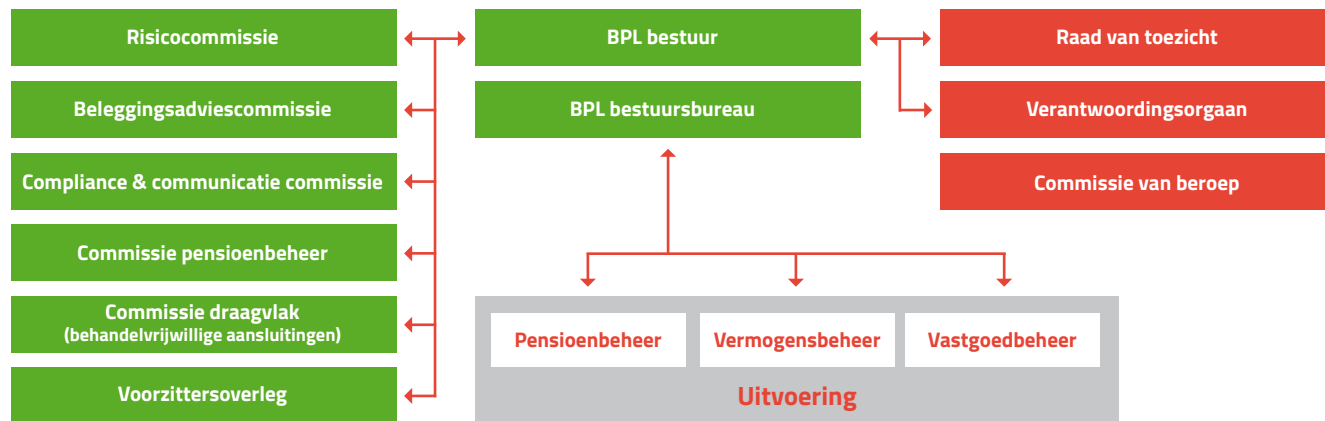
Verslag van het bestuur

Governance

1.1 Paritair bestuursmodel

Het bestuur van BPL Pensioen kent twaalf bestuurszetels, waarvan er vijf toekomen aan de vertegenwoordigers van de werkgevers en vier aan de vertegenwoordigers van werknemers. Er is één zetel beschikbaar voor een vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden en er zijn twee zetels beschikbaar voor onafhankelijke bestuurders.

Op 22 december 2017 zijn de statuten gewijzigd en zijn er twee zetels beschikbaar voor vertegenwoordigers namens pensioengerechtigden. Zodra deze twee zetels voor vertegenwoordigers van pensioengerechtigden zijn ingevuld, zijn er drie zetels beschikbaar voor vertegenwoordigers van de werknemers.

1.1.1 Bestuurlijke commissies

Het bestuur wordt ondersteund door diverse commissies. Het bestuur heeft de taken en bevoegdheden van deze commissies vastgelegd in afzonderlijke reglementen.

- De Risicocommissie (RC) adviseert het bestuur over het strategisch risicobeleid en het te hanteren risicokader;
- De Beleggingsadviescommissie (BAC) adviseert het bestuur over strategische beleggingen, investeringen in onroerend goed en wijzigingen op het gebied van vermogensbeheer. Tevens monitoren zij de resultaten van het beleggingsbeleid;
- De Compliance & Communicatie Commissie (CCC) adviseert het bestuur over nieuwe regelgeving en communicatie;
- De Commissie Pensioenbeheer (CP) is belast met het toezicht houden op de uitvoering van de pensioenadministratie;
- De Commissie Draagvlak (CD) is ingesteld voor de behandeling van vrijwillige aansluitingen bij het fonds;
- In het Voorzittersoverleg (VZA) worden voorleggers en dringende maar niet beleidsbepalende kwesties aan de orde gesteld.

Per 1 januari 2018 heeft het bestuur gekozen voor een structuur met minder commissies. De Commissie Draagvlak is opgeheven. De taken van de Commissie Draagvlak zijn ondergebracht in het Dagelijks Bestuur. De Commissie Pensioenbeheer en de Compliance & Communicatie Commissie zijn gefuseerd en ondergebracht in de Pensioen & Communicatie Commissie. Per 1 januari 2018 kent BPL Pensioen de volgende commissies:

- Het Dagelijks Bestuur (DB);
- De Risico & Audit Commissie (RAC);
- De Pensioen & Communicatie Commissie (PCC);
- De Beleggingsadviescommissie (BAC).

1.1.2 Commissie van beroep

De Commissie van beroep bestaat uit onafhankelijke leden. De commissie doet een uitspraak bij geschillen over besluiten van het bestuur. Het kan gaan om geschillen met deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden of werkgevers. De commissie heeft aan het einde van het verslagjaar een beroep ontvangen. De behandeling van dit geschil vindt in 2018 plaats. Eind december 2015 heeft de vertegenwoordiger namens werkgevers afscheid genomen van de commissie. Per 25 januari 2017 is de heer J.H.J. Schoot Uiterkamp benoemd voor de vacature die namens de werkgevers open stond. Zijn benoeming komt voort uit een gezamenlijke voordracht namens werkgevers. Mevrouw E. Lundgren is voorgedragen als nieuwe werknemersvoorzitter namens FNV in het bestuur. Hierom heeft zij de Commissie van beroep verlaten. Het bestuur heeft de heer R. Barnhoorn op 15 februari 2018 benoemd als vertegenwoordiger namens werknemers in de Commissie van beroep.

1.1.3 Verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft een Verantwoordingsorgaan (VO) ingesteld dat bestaat uit 21 leden namens de werknemers, werkgevers en pensioengerechtigden. De inrichting en bevoegdheden van het VO zijn vastgelegd in de statuten van het fonds en het reglement van het VO. Het bestuur en de Raad van toezicht leggen verantwoording af aan het VO. Het VO heeft de bevoegdheid om hier een oordeel over te geven.

1.1.4 Raad van toezicht

Het bestuur heeft in het paritaire bestuursmodel dat zij hanteert, een wettelijk verplicht intern toezicht ingesteld in de vorm van een Raad van toezicht (Rvt). De Rvt heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het intern toezicht draagt bij aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. De Rvt legt verantwoording af aan het VO over de uitvoering van de taken en bevoegdheden en in het jaarverslag. De Rvt bestaat uit ten minste drie onafhankelijke personen. De leden worden benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het VO. Mevrouw Van der Heijden is in de zomer van 2017 overleden. In november 2017 is mevrouw Van der Poel benoemd als lid van de Rvt na een bindende voordracht van het VO aan het bestuur.

1.1.5 Bestuursbureau BPL Pensioen

Het bestuursbureau ondersteunt het bestuur in zijn dagelijkse taken en werkzaamheden. Het bestuursbureau neemt namens het bestuur de uitvoerende taken op verschillende gebieden voor haar rekening zoals de monitoring van de uitbestedingsrelaties, governance en organisatie, onderhouden van de fondsdocumenten en het risicomanagement. Het bestuur is te allen tijde eindverantwoordelijk voor de taken en werkzaamheden die door het bestuursbureau worden uitgevoerd. Het bestuur stelt aan het bestuursbureau dezelfde kwaliteitseisen die ook aan uitbestedingsrelaties worden gesteld.

1.1.6 Uitvoering

Pensioenbeheer

Het bestuur heeft de uitvoering van het Pensioenbeheer met ingang van 1 januari 2012 uitbesteed aan TKP Pensioen B.V.

Vermogensbeheer

Het fiduciair management wordt uitgevoerd door Achmea Investment Management (Achmea IM). Een deel van de gelden is belegd door middel van mandaten bij Achmea IM. Het merendeel van de gelden is belegd door middel van mandaten bij BlackRock en Kempen Capital Management. De volledige vastgoedportefeuille is belegd door middel van een mandaat bij Syntus Achmea Real Estate & Finance (SAREF).

1.2 Benoeming, ontslag en schorsing

Op 18 april 2017 heeft De Nederlandsche Bank (DNB) ingestemd met de benoeming van de heer Den Dekker voorgedragen door LTO. De heer Van den Nieuwenhof is namens VHG voorgedragen als bestuurder en op 12 juli 2017 heeft DNB ingestemd met zijn benoeming. De heer Roest is per 31 december 2017 gestopt als bestuurder en werknemersvoorzitter, omdat hij de maximale termijn van twaalf jaar die de Code Pensioenfondsen voorschrijft heeft bereikt. DNB heeft op 20 februari 2018 ingestemd met de benoeming van mevrouw Lundgren, voorgedragen door FNV. Zij is per 1 maart 2018 benoemd als de nieuwe werknemersvoorzitter. Ontslag en schorsing van bestuurders heeft in het verslagjaar niet plaatsgevonden. Mevrouw Van der Poel is door het bestuur benoemd als lid van de Rvt op voordracht van het VO.

De heer Van der Windt heeft zich per 1 september 2017 teruggetrokken als bestuurder namens pensioengerechtigden. De aanleiding hiervoor was de uitspraak in Kort Geding van 31 augustus 2017 door Rechtbank Utrecht. Het Kort Geding was aangespannen door de vereniging Mijn Landbouw Pensioen. De belangrijkste punten uit de uitspraak van het Kort Geding waren dat BPL Pensioen twee bestuurszetels ten behoeve van vertegenwoordigers van pensioengerechtigden in het bestuur dient in te richten. Daarnaast dat er verkiezingen dienen plaats te vinden om de twee bestuurszetels namens pensioengerechtigden in te vullen. De heer Van der Windt was evenwel zonder verkiezingen benoemd door het bestuur. De heer Van der Windt is per 1 september 2017 als adviseur werkzaam voor het bestuur.

In het jaarverslag over 2014, 2015 en 2016 heeft het bestuur verantwoording afgelegd over de invulling van de zetel namens pensioengerechtigden. Het bestuur heeft gehandeld in de veronderstelling dat haar handelwijze bij de invulling van de zetel namens pensioengerechtigden correct en evenwichtig was en dat zij zorgvuldig heeft gehandeld. De rechter in het Kort Geding

had hierover echter een andere mening. Het bestuur van BPL Pensioen conformeert zich aan de uitspraak van het Kort Geding van 31 augustus 2017. In de periode na de uitspraak heeft zij de statuten van het fonds gewijzigd om twee zetels in het bestuur in te richten voor bestuurders die zijn gekozen door de pensioengerechtigden. De statuten met deze wijziging erin zijn op 22 december 2017 gepasseerd bij de notaris. BPL Pensioen is na de uitspraak begonnen met de voorbereidingen voor verkiezingen voor twee bestuurderszetels namens pensioengerechtigden. Een zetel met een functieprofiel voor de Risico & Audit Commissie en een zetel met een functieprofiel voor de Pensioen & Communicatie Commissie. Pensioengerechtigden van het pensioenfonds zijn aangeschreven en geattendeerd op deze functies. Daarnaast zijn werknemersorganisaties die de belangen van de gepensioneerden in onze sector behartigen en organisaties die de belangen van onze gepensioneerden in onze sector behartigen aangeschreven met het verzoek om kandidaten voor te dragen. Kandidaten die voldoen aan het functieprofiel worden op de kandidatenlijst geplaatst voor verkiezingen.

De verkiezingen zouden aanvankelijk in januari 2018 plaatsvinden. Echter, er is discussie ontstaan over de vraag of een kandidaat die de vereniging Mijn Landbouw Pensioen heeft voorgedragen, voldoet aan het functieprofiel. Het bestuur is van mening dat de kandidaat niet voldoet aan het functieprofiel en heeft deze kandidaat afgewezen. Mijn Landbouw Pensioen heeft een Kort Geding aangespannen om de rechter te laten toetsen of de door Mijn Landbouw Pensioen voorgedragen kandidaat voldoet aan het functieprofiel. Op 30 maart 2018 heeft de rechter in Kort Geding bepaald dat de door MLP voorgedragen kandidaat voldoet aan het functieprofiel. BPL Pensioen is echter van mening dat de rechter in het Kort Geding dit niet juist heeft beoordeeld en heeft spoedappel ingesteld tegen de uitspraak. Deze procedure was bij afronding van het jaarverslag nog niet afgerond. BPL Pensioen heeft ter voldoening aan de uitspraak wel voorbereidingen getroffen om de verkiezingen te kunnen opstarten.

1.3 Diversiteit

Bij de invulling van beschikbare zetels voor bestuurders streeft het bestuur ernaar om te voldoen aan de vereisten voor diversiteit die in de Code Pensioenfondsen worden gesteld. Het streven is om ook vrouwelijke kandidaten te benoemen en kandidaten met een leeftijd jonger dan 40 jaar. Het bestuur let bij de invulling op de vereisten uit het functieprofiel en laat de kwaliteit van de kandidaten prevaleren. Door de benoeming van mevrouw Lundgren zijn er nu twee vrouwelijke bestuurders. In 2017 waren er daarnaast twee bestuurders jonger dan 40 jaar. Het bestuur acht hiermee voldoende aan de diversiteitsambitie te voldoen. Ook bij voordracht door de organisaties voor leden van het VO is op het functieprofiel de wenselijkheid van diversiteit meegegeven. Het VO dat uit 21 leden bestaat heeft twee vrouwelijke leden. Tevens heeft het VO één lid dat jonger is dan 40 jaar. De uit drie personen bestaande Rvt heeft één vrouwelijk lid dat jonger is dan 40 jaar.

1.4 Code Pensioenfondsen

Het bestuur volgt de normen uit de Code Pensioenfondsen die de Wet versterking bestuur pensioenfondsen op bepaalde aspecten nader invult. De Code Pensioenfondsen is tot stand gekomen door samenwerking van de Pensioenfederatie met de Stichting van de Arbeid. Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af over de naleving van deze normen. Een separate rapportage is als bijlage aan dit jaarverslag toegevoegd. In de statuten van BPL Pensioen die op 22 december 2017 bij de notaris zijn gepasseerd is een uitzondering gemaakt op de Code Pensioenfondsen. Er is een verruiming opgenomen op de zittingsduur van de leden van de Raad van toezicht. Ten behoeve van de continuïteit is bepaald dat de maximum zittingstermijn van 8 jaar met maximaal 1 jaar kan worden overschreden.

1.5 Geschiktheid

In het geschiktheidsplan zijn de profielen van de afzonderlijke rollen van de bestuurders opgenomen. Voorbeeld van rollen zijn voorzitter of een lid van een bepaalde commissie. Hierbij horen bepaalde kennisaspecten en competenties. Het bestuur let bij de samenstelling van het bestuur erop dat bestuurders elkaar aanvullen op het gebied van kennis en competenties. De profielen voor vacante bestuurszetels worden aan de Rvt ter goedkeuring voorgelegd. Het geschiktheidsplan is recentelijk aangepast aan de nieuwe Handreiking Geschiktheid van de Pensioenfederatie. Het plan dateert van 15 februari 2018. Jaarlijks evalueert het bestuur het geschiktheidsplan en stelt vast of het aangepast dient te worden. Daarnaast wordt het opleidingsplan geschiktheid herijkt. Het opleidingsplan is complementair aan het geschiktheidsplan. Hierin is opgenomen hoe het bestuur collectief, een bestuurder individueel en de bestuurlijke commissies het geschiktheidsniveau kunnen blijven behouden en ontwikkelen om de gestelde ambitie te realiseren.

1.6 Zelfevaluatie bestuur

Het bestuur evalueert jaarlijks zijn functioneren. Eén keer in de twee jaar betreft het bestuur een externe partij bij de evaluatie. Deze externe partij observeert een bestuursvergadering en houdt individuele gesprekken met alle bestuurders. In 2016 is het bestuur begonnen met de evaluatie van het functioneren van het gekozen paritaire bestuursmodel. Hierbij werd het bestuur begeleid door de heer B. de Lange van de Governance University. Bij de evaluatie zijn alle fondsorganen betrokken. In 2017 is de evaluatie afgerond en zijn de wijzigingen geïmplementeerd. Dit heeft geleid tot minder bestuurlijke commissies per 1 januari 2018. De Commissie Pensioenbeheer en de Compliance & Communicatie Commissie is samengegaan in de Pensioen & Communicatie Commissie. De Commissie Draagvlak is opgeheven. Haar taken zijn overgedragen aan het Dagelijks Bestuur. Het voorzittersoverleg BPL Pensioen heet voortaan het Dagelijks Bestuur. De Risicocommissie is gewijzigd in de Risico & Audit Commissie. De Beleggingsadviescommissie is gebleven. Het bestuur heeft de taken en bevoegdheden van de bestuurlijke commissies opnieuw tegen het licht gehouden en aangepast. Dit heeft zijn weerslag gekregen in de fondsdocumenten en het beleid van BPL Pensioen.

1.7 Compliance

Compliance is een vast agendapunt op de bestuursvergaderingen. Het bestuur bespreekt hier onder andere de meldingen die de bestuurders op grond van de gedragscode doen, zoals nevenfuncties of ontvangen uitnodigingen. Daarnaast schuift de compliance officer periodiek aan bij een bestuurs- of commissievergadering om een onderzoek of notitie toe te lichten. Zo is in 2017 herhaaldelijk aandacht besteed aan het onderwerp voorwetenschap en de vraag of bestuurders als insiders aangemerkt zouden moeten worden. Het bestuur van BPL Pensioen heeft besloten alle verbonden personen, met uitzondering van het VO, aan te merken als insider. Aan de Gedragscode van BPL Pensioen is een insiderregeling toegevoegd per januari 2018.

Ook in 2017 is er weer een aantal kennissessies geweest op het gebied van compliance. Vooral de door het Nederlands Compliance Instituut (NCI) verzorgde training over gedrag en cultuur aan de bestuurstafel heeft een bijdrage geleverd aan de bewustwording omtrent de gedragsbeïnvloedende elementen in de organisatiecultuur van BPL Pensioen.

Op het gebied van monitoringsactiviteiten en onderzoek heeft de compliance officer de naleving van de Sanctiewet- en regelgeving onderzocht. Gekeken is naar de eigen interne procedures en vastleggingen, maar ook de werkwijze bij de pensioenuitvoerder is nader bekeken. Er zijn enkele aanbevelingen gedaan ter versterking van de beheersing en BPL Pensioen heeft haar eigen beleid aangescherpt. Evenwel is de eindconclusie dat de bestaande beheersmaatregelen het risico op overtreding van de Sanctiewet- en regelgeving in voldoende mate mitigeren.

Vanuit DNB zijn er drie onderzoeken die raakvlakken hebben met compliance. Begin 2017 is er een validatieonderzoek geweest naar de opvolgingen van de bevindingen van het onderzoek van DNB uit 2016 naar de beheersing van het corruptierisico en het risico op belangenverstrengeling. BPL Pensioen heeft hier positieve feedback op ontvangen van DNB. Ook is BPL Pensioen aan de slag gegaan met de bevindingen van DNB uit het onderzoek naar de risico's die verbonden zijn aan het direct vastgoed, onder andere door het aanpassen van haar taxatiebeleid. Tot slot heeft er ook een uitvraag plaatsgevonden naar de beheersing van niet-financiële risico's. Dit onderzoek richt zich op de governancestructuur van het fonds en het three-lines-of-defence-model. BPL Pensioen is nog in afwachting van een reactie van DNB, maar is ondertussen zelf ook bezig met het versterken/invullen van enkele sleutelfuncties. Dit vindt plaats in het kader van de implementatie van IORP II.

De jaarlijkse integriteitsrisicoanalyse (SIRA) is met het bestuur en de Rvt besproken. Geconcludeerd kan worden dat de integriteitsrisico's goed in beeld zijn en de beheersmaatregelen voldoende effectief. Op een aantal onderwerpen kan een versterking van de beheersing worden aangebracht of is er aanleiding om het komend jaar meer specifiek aandacht aan het onderwerp te besteden. Om die reden zijn de risico's cybercrime, witwassen en ontduiking/ontwijking van fiscale regelgeving specifiek benoemd in de compliance jaarplanning van 2018. Ook in 2018 zullen er weer monitoringsactiviteiten plaatsvinden bij de uitbestedingsrelaties en ook is er aandacht voor de implementatie van de nieuwe privacywetgeving. Het bestuur van BPL Pensioen meent dat met de ontwikkelingen zoals hierboven geschetst compliance steeds meer, aantoonbaar, deel uitmaakt van de bedrijfsvoering en cultuur van BPL Pensioen. Die tendens zal ook in 2018 worden voortgezet.

1.8 Beloningsbeleid

Het beloningsbeleid van het bestuur is vastgelegd in het reglement Vacatievergoeding. Hierin zijn de vergoedingen van het bestuur, de Rvt en het VO vastgelegd. De bestuurders ontvangen een vaste vacatievergoeding per jaar, evenals de leden van de Rvt. Aspirant-leden ontvangen een vergoeding per vergadering, evenals de leden van het VO en de leden van de Commissie van beroep. Bij de organen van het pensioenfonds is geen sprake van dienstverbanden en prestatiegerelateerde beloningen. Bij ontslag van bestuurders, leden van de Rvt of het VO wordt er geen ontslagvergoeding uitgekeerd. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de vaste vergoedingen op jaarbasis per functie in 2017.

Vaste jaarvergoeding per functie

Functie	Vergoeding
Voorzitter bestuur	€ 76.235
Bestuurder	€ 47.390
Voorzitter Raad van toezicht	€ 23.695
Lid Raad van toezicht	€ 15.455

Jaarvergoeding bestuurlijke commissies

Functie	Vergoeding
Beleggingsadviescommissie	€ 10.300
Risicocommissie	€ 10.300
Compliance & Communicatie Commissie	€ 5.150
Commissie Draagvlak	€ 5.150
Commissie Pensioenbeheer	€ 5.150
Voorzittersoverleg	€ 5.150

1.9 Aanbevelingen jaarwerk 2016

De Raad van toezicht en het Verantwoordingsorgaan hebben naar aanleiding van het jaarwerk 2016 aanbevelingen gedaan richting het bestuur. In onderstaande tabel is aangegeven hoe hier het afgelopen jaar invulling aan is gegeven.

Raad van toezicht		
Onderwerp	Aanbeveling	Reactie bestuur
Toekomstvisie	Het verder concretiseren van de visie en strategie in een beleidsdocument.	Het bestuur heeft de visie en strategie in 2017 opgenomen in een strategisch beleidsdocument.
Governance	Blijvend aandacht besteden aan de ontwikkeling van competenties.	Dit maakt deel uit van de jaarlijkse functioneringsgesprekken en het opleidingsplan geschiktheid.
Governance	Blijven investeren in draagvlak van de achterliggende organisaties om bestuursfuncties te kunnen blijven invullen.	Goede relaties onderhouden bij voorkeur via vaste contactpersonen.
Governance	Vaste structuur hanteren bij oplegnotities voor borgen verschillende aspecten bij besluitvorming.	Er zijn oplegnotities met een vast format in gebruik.
Governance	De inhoud van de rapportages periodiek afstemmen op behoefte. Daarnaast ook tijdelijke kritieke prestatie-indicatoren hanteren.	- De inhoud en opzet van rapportage worden jaarlijks besproken in betreffende bestuurlijke commissies; - Bij projecten zijn tijdelijke KPI's vastgesteld om de dienstverlening scherper te volgen.
Governance	Verdiepingsslag systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA).	De SIRA is tijdens een strategisch overleg door bestuur en Raad van toezicht gezamenlijk behandeld en besproken.
Governance	Uitwerken insiderregeling.	Het bestuur heeft besloten alle verbonden personen, met uitzondering van het VO, aan te merken als insider. Aan de Gedragscode van BPL Pensioen is een insiderregeling toegevoegd per januari 2018.
Beleggingsbeleid	Nauw monitoren premiedekkingsgraad.	De premiedekkingsgraad is opgenomen op de voorpagina van het risicodashboard.
Risicohouding	Doorlopend informeren van Raad van toezicht over relevante ontwikkelingen en processen.	Relevante informatie wordt geagendeerd in het maandelijks overleg van de Raad van toezicht. Tevens is er periodiek een overleg met de voorzitters van het fonds.
Risicomanagement	Concretere invulling geven aan de taken en bevoegdheden van de Risicocommissie.	Dit maakt deel uit van de evaluatie van het bestuursmodel waar gekeken wordt naar de taken en bevoegdheden van de bestuurlijke commissies. De evaluatie is in 2017 afgerond.

Verslag Verantwoordingsorgaan		
Onderwerp	Aanbeveling	Reactie bestuur
Communicatiebeleid	Uitvoeren van een jaarlijks evaluatiemoment voor de realisatie van het communicatieplan.	Dit is opgenomen op de jaarplanning. Het Verantwoordingsorgaan wordt hierbij betrokken.
Governance	Aandacht blijven houden voor de continuïteit van het bestuur.	Continuïteit bestuur heeft blijvend de aandacht. Er wordt blijvend geïnvesteerd in de relaties.
Governance	Het Verantwoordingsorgaan heeft gevraagd geïnformeerd te worden over de opzet en de werking van het risicomanagement.	Tijdens een studiedag is het Verantwoordingsorgaan hierover geïnformeerd en heeft de gelegenheid gehad om vragen hierover te stellen.
Beleggingsbeleid	Kritisch blijven op de resultaten van aandelenbeleggingen en vastgoed.	De resultaten van deze beleggingen worden continu gemonitord via de uitvoerder en het risicodashboard.

De waarmede actuaris, adviserend actuaris en accountant hebben naar aanleiding van het jaarwerk 2016 aanbevelingen gedaan. Deze zijn door het bestuur behandeld en vrijwel allemaal overgenomen.

2

Financiële zaken

Financiële zaken

2.1 De ontwikkeling van de dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is in het verslagjaar met 5,7%-punt gestegen van 97,0% naar 102,7%. BPL Pensioen heeft in 2017 geprofiteerd van de goede rendementen op de financiële markten. Hierdoor is de dekkingsgraad met 6,4%-punt gestegen. Daarnaast speelde ook de licht gestegen rente een rol. De gemiddelde rente is in 2017 gestegen van 1,46% naar 1,61%. Dit leidde tot een verdere toename van de dekkingsgraad met 1,3%-punt. De ontvangen premie was minder dan de kostendeekkende premie (rekening houdend met de Ultimate Forward Rente) en had daardoor een negatief effect op de dekkingsgraad van 1,0%-punt. Een aantal aanpassingen in de wijze waarop de voorziening is vastgesteld, betekende een verlaging van de dekkingsgraad met in totaal 1,0%. Deze bovenstaande ontwikkelingen leidden gezamenlijk tot een verhoging van de dekkingsgraad met 5,7%.

Samenvattend kan het volgende overzicht worden opgesteld:

Dekkingsgraad ultimo 2016	97,0%
Beleggingsopbrengsten	6,4%
Effect rente op de voorziening	1,3%
Premie	-1,0%
Overige effecten	-1,0%
Dekkingsgraad ultimo 2017	102,7%

De beleidsdekkingsgraad (het gemiddelde van de dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden) is in 2017 gestegen met 9,1%-punt van 92,3% naar 101,4% per eind 2017.

Het Minimum Vereiste Eigen Vermogen bedraagt 4,3% van de voorziening. Het Vereiste Eigen Vermogen bedraagt 23,0% van de voorziening. Met een dekkingsgraad van 102,7% voldoet BPL Pensioen zowel niet aan de eisen van het Minimum Vereiste Eigen Vermogen als het Vereiste Eigen Vermogen. Om deze reden heeft het bestuur in het voorjaar van 2018 een herstelplan opgesteld en aangeboden aan DNB.

De invloed van de beleggingen

Het beleggingsrendement (exclusief rentehedge) bedroeg 6,6%. Met dit rendement moet de jaarlijkse rentetoevoeging aan de voorziening worden gefinancierd. Door de lage marktrente is deze toevoeging vrijwel nihil, waardoor het beleggingsrendement vrijwel volledig ten goede komt aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad.

De invloed van de rente

De dekkingsgraad wordt sterk beïnvloed door de ontwikkeling van de marktrente. De wet- en regelgeving vereist dat de voorziening wordt berekend op de Ultimate Forward Rente (UFR). Deze UFR is tot en met een looptijd van twintig jaar gelijk aan de marktrente (swaprente) en wordt na deze looptijd gebaseerd op de gemiddelde rente in de afgelopen tien jaar. Hierdoor is de UFR voor de looptijden na twintig jaar hoger dan de swaprente.

Een lagere rente leidt tot een hogere voorziening voor de pensioenverplichtingen en daarmee tot een lagere dekkingsgraad. BPL Pensioen dekt het renterisico van een dalende rente af door de rentegevoeligheid van de beleggingen meer in lijn te brengen met de rentegevoeligheid van de voorziening. In 2017 is bijna 40% van het renterisico afgedekt. Bij deze renteafdekking wordt rekening gehouden met de UFR. De keerzijde van dit beleid is dat de dekkingsgraad minder omhoog gaat als de rente stijgt. De stijging van de swaprente in 2017 is dan ook voor een deel tenietgedaan door de afdekking van het renterisico. Zonder de afdekking zou het positieve effect op de dekkingsgraad 2,0% in plaats van 1,3% zijn geweest.

De invloed van de premie

De premie bedraagt 21,7% van de pensioengrondslag. Deze premie voldoet volledig aan alle eisen van de wet- en regelgeving. Desondanks is de hoogte van de premie onvoldoende om de toegezegde pensioenen volledig te financieren. De premie is namelijk gebaseerd op een ingeschat verwacht rendement (3,1%), terwijl de werkelijke financiering van de pensioenaanspraken plaatsvindt op basis van de lagere Ultimate Forward Rente (gemiddeld 1,7%). Hierdoor ontvangt het fonds feitelijk te weinig premie.

Dit effect wordt uitgedrukt in de premiedekkingsgraad. Bij een premiedekkingsgraad van meer dan 100% wordt er voldoende premie ontvangen om de kosten van de opbouw op basis van de UFR te financieren. Bij een premiedekkingsgraad van minder dan 100% wordt er onvoldoende premie ontvangen om de kosten van de opbouw op basis van de UFR te financieren. De premiedekkingsgraad van BPL Pensioen bedroeg 69% waardoor het premiebeleid in 2017 een negatief effect heeft op de dekkingsgraad. De pensioenaanspraken worden hierdoor immers voor een deel gefinancierd uit de opbrengsten van de al aanwezige beleggingen.

De invloed van de overige effecten

In 2017 heeft het bestuur de wijze waarop de voorziening wordt vastgesteld gewijzigd. Zo zijn de partnerfrequenties aangepast. In de pensioenadministratie zijn wel gegevens van de partners van de deelnemers opgenomen als er sprake is van een huwelijk, maar niet altijd van een partner met wie de deelnemer samenwoont. Hierdoor moeten er veronderstellingen worden gebruikt over de mate waarin deelnemers samenwonend zijn. Ook moeten er inschattingen worden gemaakt van de leeftijdsverschillen tussen deelnemers en partners. Deze veronderstellingen worden gebruikt om een goede voorziening voor het nabestaandenpensioen te kunnen vaststellen. Deze zijn in 2017 aangepast.

Verder is met ingang van 2017 een voorziening genomen voor de deelnemers die arbeidsongeschikt zijn en premievrije voortzetting van hun pensioenopbouw kennen. Deze opbouw wordt onvoorwaardelijk aangepast aan de verhoging van de CAO-lonen in de sector. Vanwege het onvoorwaardelijke karakter van deze verhoging is hier nu ook een voorziening voor opgenomen. Tot slot heeft het bestuur besloten om vanaf 2017 een voorziening te nemen voor de overlijdensuitkeringen die de nabestaanden van gepensioneerde deelnemers krijgen. Zij ontvangen naast hun direct ingaande nabestaandenpensioen ook gedurende 2 maanden het oorspronkelijke ouderdompensioen.

2.2 Premiebeleid

De verplicht gestelde basisregeling

Sociale partners hebben afgesproken dat tot ten minste het jaar 2021 de premie 21,7% van de pensioengrondslag bedraagt. Jaarlijks wordt vastgesteld of deze premie in combinatie met het opbouwpercentage hoger is dan de wettelijk voorgeschreven kostendekkende premie. BPL Pensioen baseert de kostendekkende premie aan de hand van het verwacht rendement. Als de premie van 21,7% niet meer voldoet aan de kostendekkende premie, zullen sociale partners het opbouwpercentage zodanig verlagen dat alsnog wordt voldaan aan de wettelijke eisen. De premie is immers voor lange tijd door sociale partners vastgesteld.

Ook in 2017 is vastgesteld dat de feitelijke premie van 21,7% voldoet aan de wettelijke toetsing, maar dat de premie onvoldoende is om de kosten op de marktrente te financieren. De lage premiedekkingsgraad heeft ook in 2017 een negatieve invloed op de dekkingsgraad, zoals in de vorige paragraaf verwoord. Het bestuur heeft in samenspraak met sociale partners meerdere malen gesproken over deze lage premiedekkingsgraad. De kern van de vraag was of door de lage premiedekkingsgraad de actieve deelnemers worden bevoordeeld ten opzichte van de gepensioneerde deelnemers en gewezen deelnemers. Door de lage premiedekkingsgraad betalen actieve deelnemers immers minder premie dan op basis van de marktrente het geval zou zijn geweest. Het hieruit voortvloeiende negatieve effect op de dekkingsgraad leidt tot een verder uitstel van indexatie.

Het bestuur en sociale partners zijn van oordeel dat de lage premiedekkingsgraad goed naar alle deelnemers is te verdedigen. De volgende argumenten hebben een rol gespeeld in de afweging van bestuur en sociale partners.

- Het pensioenfonds heeft een reële ambitie en moet daarvoor risico's nemen in het beleggingsbeleid. Op lange termijn zal dit tot een hoger rendement leiden dan het risicovrije rendement. Het is dan ook logisch om de premie ook op rendement te baseren dat is gebaseerd op het verwachte rendement op zakelijke waarden. Jaarlijks toetst het bestuur of de parameters waarop de premie wordt gebaseerd nog in lijn zijn met de veronderstellingen die het bestuur hanteert in de ALM-studie;
- Partijen geven de voorkeur aan een hoog opbouwpercentage boven een hoge indexatie. Een laag opbouwpercentage kan immers om fiscale redenen niet meer in de toekomst worden gecompenseerd, een lage indexatie kan in de toekomst wel door middel van inhaalindexatie worden gecorrigeerd;
- De combinatie van hoog opbouwpercentage en lage indexatie leidt voor het overgrote deel van de actieve deelnemers tot een beter pensioenvooruitzicht, terwijl de negatieve invloed van de lage indexatie c.q. korting voor de inactieve deelnemers binnen de perken blijven;
- Bestuur en sociale partners willen de verlaging van de pensioenopbouw van de huidige actieve deelnemers zoveel mogelijk beperken. Voor deze groep geldt dat ze in tegenstelling tot de al gepensioneerde deelnemers veelal lagere rechten toegekend hebben gekregen. Zo hebben de huidige actieve deelnemers geen recht op prepensioen, VUT-rechten of VPL-rechten en kennen zij een pensioenregeling met een lager opbouwpercentage en een hogere pensioenrichtleeftijd;

- BPL Pensioen kent gedurende een lange periode lage premiedekkingsgraden. Ook als rekening wordt gehouden met de destijds geldende vaste rekenrente van 4%. De huidige inactieve deelnemers hebben dus in hun actieve periode ook geprofiteerd van een lage premiedekkingsgraad;
- De gekozen methode van de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie voldoet aan alle eisen van de wet- en regelgeving;
- Het bestuur en sociale partners beoordelen jaarlijks de haalbaarheidstoets. Als uit deze toets blijkt dat de resultaten voor de verschillende deelnemersgroepen (in de ogen van bestuur en sociale partners) alsnog te veel uit elkaar lopen, zal het bestuur in overleg treden met sociale partners.

De vrijwillige excedent-DB-pensioenregeling

De DB-excedentregeling kent geen doorsneepremie maar een leeftijd- en sekse-afhankelijke premie. Deze premie is wel op vrijwel dezelfde grondslagen vastgesteld als de verplichte basisregeling en kent daardoor een vergelijkbare premiedekkingsgraad. Het bestuur hanteert deze premiestelling ook voor de excedentregeling omdat de pensioenopbouw die voortvloeit uit de excedentregeling dezelfde kansen op indexatie en verlagen kent als de basisregeling.

In 2017 is voor de DB-excedentregeling 11.623 aan premie ontvangen.

De vrijwillige excedent-DC-pensioenregeling

Vanaf 1 januari 2017 kunnen werkgevers ook een DC-regeling voor hun werknemers afsluiten. In 2017 heeft één werkgever hiervan gebruik gemaakt. In 2017 is voor de DC-excedent-regeling €5 duizend aan premie ontvangen.

Totaal overzicht

<i>Kostendekkende premie</i>	2017	2016
	€	€
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	575.784	457.675
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	128.400	103.892
Opslag voor uitvoeringskosten	14.493	15.134
Totaal kostendekkende premie	718.677	576.701
<i>Gedempte premie</i>	2017	2016
	€	€
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	319.839	281.213
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	50.414	44.850
Opslag voor uitvoeringskosten	14.493	15.134
Totaal gedempte premie	384.746	341.197
<i>Feitelijke premie</i>	2017	2016
	€	€
Bijdrage werknemers	88.114	82.332
Bijdrage werkgevers	326.653	305.218
	414.766	387.550

2.3 Indexatiebeleid

Het indexatiebeleid is in hoofdlijnen niet gewijzigd ten opzichte van 2016. De indexatiemaatstaf is de prijsinflatie, welke wordt gecorrigeerd voor effecten van belastingen en accijns. Het beleid is volledig gebaseerd op de wijze waarop het FTK indexatie toestaat. Dat betekent dat er gedeeltelijk wordt geïndexeerd als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Volledige indexatie

wordt toegekend als de dekkingsgraad voldoende hoog is om de indexatie langdurig volledig te kunnen toekennen. Bij de huidige rente is dit mogelijk bij een dekkingsgraad van 126%. Tussen een dekkingsgraad van 110% en 126% wordt een pro-rata indexatie toegekend. Het fonds heeft in 2017 niet kunnen indexeren en ook de komende jaren wordt er naar verwachting niet geïndexeerd.

Met ingang van 2017 heeft het bestuur besloten om bij de vaststelling van de inhaalindexatie steeds rekening te houden met de niet gegeven indexaties over een periode van tien jaar in het verleden. Hierbij wordt de eerste niet gegeven indexatie (binnen de termijn van tien jaar) het eerst ingehaald.

De volgende overwegingen zijn meegewogen in de besluitvorming rond de inhaalindexatie:

- Een onbeperkte duur van de inhaaltermijn komt ongeloofwaardig over als toch redelijkerwijs kan worden voorzien dat het onwaarschijnlijk is dat alle in het verleden gemiste indexaties in de toekomst kunnen worden ingehaald;
- Vanaf 2012 worden de pensioenaanspraken geadministreerd bij TKP. Daarvoor bij Syntrus Achmea. Het systeem van TKP is zodanig ingericht dat toekenning van inhaalindexatie kan plaatsvinden op basis van het door de fiscus vereiste gesloten systeem. Doordat bij de overgang van Syntrus Achmea naar TKP wel de totale pensioenrechten per deelnemers zijn overgenomen maar niet de opbouwgegevens per jaar, is toepassing van het gesloten systeem niet meer volledig mogelijk voor de jaren voor 2012. Gezien het feit dat de komende jaren naar verwachting nog geen inhaalindexatie kan worden gegeven, is een inhaaltermijn van tien jaar de meest pragmatische keuze;
- Als er wordt gekozen voor een maximumtermijn is het logisch om de gemiste indexaties in het begin van deze periode als eerste te repareren omdat deze anders buiten de boot dreigen te vallen. Het jaar daarop vallen deze gemiste indexaties immers buiten de periode. Hier staat tegenover dat toekenning van de laatste niet gegeven indexatie meer recht doet aan de nieuwe deelnemers die risico hebben gelopen en anders geen profijt hebben van de daar tegenoverstaande rendementen. Aan het eerste argument is het meeste gewicht toegekend.

	2017	2016	2015	2014	2013
Indexaties	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Prijsinflatie	1,5%	0,0%	0,4%	0,6%	1,1%

2.4 Samenvatting financiële positie

Onderstaand een samenvatting van de financiële positie van het fonds en de ontwikkelingen gedurende het jaar:

(x € 1.000)	Pensioenvermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad
Stand per 1 januari	15.570.990	16.059.254	97,0%
Beleggingsresultaten	1.004.581	-35.091	
Premiebijdragen	430.675	578.328	
Uitkeringen	-/-282.908	-/-281.973	
Wijziging marktrente		-/-226.803	
Wijziging actuariële uitgangspunten		54.655	
Overige	13.845	142.685	
Stand per 31 december	16.737.183	16.291.055	102,7%

De dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van jaarrekening) heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Dekkingsgraden ultimo	102,7%	97,0%	98,5%	105,1%	109,3%	104,4%
Rente ultimo jaar van de rentetermijnstructuur behorende bij de duration van het fonds	1,61%	1,46%	1,82%	2,0,9%	2,92%	2,5%

2.5 Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

(x € 1.000)	2017	2016
Premieresultaat		
Premiebijdragen	459.663	432.417
Pensioenopbouw	-616.779	-498.827
Mutatie technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten	5.635	5.235
Pensioenuitvoeringskosten	-20.081	-20.260
	-171.562	-81.435
Inclusief rendementsresultaat		
Beleggingsresultaten inclusief rentederivaten	1.004.581	1.427.491
Rentetoevoeging technische voorziening	35.091	8.422
Wijziging markttrente	226.803	-1.579.546
	1.266.475	-143.633
Overige resultaten		
Resultaat op waardeoverdrachten	4.914	-2.392
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	-26.810	891
Resultaat op uitkeringen	-933	-1.224
Indexering en overige toeslagen	0	0
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	-138.806	-53.651
Overige baten	1.609	45
Overige lasten	-495	-1.193
	-160.521	-57.524
Totaal saldo van baten en lasten basisregeling	934.392	-282.592

2.6 VPL-regelingen

BPL Pensioen voert namens de sociale partners 2 VPL-regelingen uit.

De VPL-regeling van de sector Agrarisch en Groen.

De premie voor deze regeling is 1,25% van het salaris. Deze gelden worden belegd conform het beleggingsbeleid van BPL Pensioen en zijn daardoor onderdeel van de beleggingsportefeuille van BPL Pensioen. Op deze premies wordt hetzelfde rendement als van de BPL Pensioen Beleggingsportefeuille inclusief hedgeresultaten toegekend. De gelden blijven van sociale partners, waardoor sociale partners een vordering hebben op BPL Pensioen. Deze vordering is in de jaarrekening opgenomen onder langlopende schulden en bedraagt per ultimo 2017 € 500.775. Uiterlijk per ultimo 2021 worden deze VPL-aanspraken toegekend als onvoorwaardelijke pensioenaanspraken aan de hiervoor gerechtigde deelnemers. Op basis van de UFR-rente per ultimo 2017 bedraagt de contante waarde van deze VPL-aanspraken € 468.191. Bij de bepaling van de contante waarde is rekening gehouden met de voorschriften die DNB hieraan stelt. Tot en met 2021 ontvangt BPL Pensioen nog naar verwachting € 128.000 aan VPL-premie. De VPL-regeling van de sector Agrarisch en Groen kent naar verwachting in 2021 een overschot in de financiering.

De VPL-regeling van de sector Groente- en Fruitverwerkende Industrie.

De premie voor deze regeling is 5,4% van het salaris, conform de definitie die de sector Groente- en Fruitverwerkende Industrie destijds heeft vastgesteld. Deze gelden worden belegd in een beleggingsdepot bij Aegon. Dit depot, ad € 29.123, wordt verantwoord op de balans van BPL Pensioen. De gelden blijven van sociale partners, waardoor sociale partners een vordering hebben op BPL Pensioen. Deze vordering is in de jaarrekening opgenomen onder langlopende schulden en bedraagt per ultimo

2017 € 29.123 . Uiterlijk per ultimo 2020 worden deze VPL-aanspraken toegekend als onvoorwaardelijke pensioenaanspraken aan de hiervoor gerechtigde deelnemers. Op basis van de UFR-rente per ultimo 2017 bedraagt de contante waarde van deze VPL-aanspraken € 46.257. Bij de bepaling van de contante waarde is rekening gehouden met de voorschriften die DNB hieraan stelt. Tot en met 2020 ontvangt BPL Pensioen nog naar verwachting € 12.000 aan VPL-premie. De VPL-regeling van de sector Groente- en Fruitverwerkende Industrie kent naar verwachting in 2020 een tekort in de financiering. Het bestuur heeft de betrokken sociale partners hiervan op de hoogte gesteld.

2.7 Samenvatting rapport certificierend actuaris

Jaarlijks stelt de certificierend actuaris een rapport op dat een oordeel geeft over de financiële positie van het pensioenfonds. De certificierend actuaris beoordeelt met name of is voldaan aan de vereisten in de Pensioenwet. Als onderdeel hiervan toetst hij of de technische voorzieningen en het (minimaal) vereist vermogen toereikend zijn vastgesteld, of de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten en of het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel. Naar het oordeel van de certificierend actuaris is dit per 31 december 2017 het geval.

De certificierend actuaris verklaart dat over het boekjaar 2017 is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikelen 131, 132 en 133 omdat er sprake is van een negatief eigen vermogen. De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het pensioenfonds is bij de vaststelling van de kostendekkende premie voor boekjaar 2017 uitgegaan van de geldende wet- en regelgeving. De actuaris kwalificeert de vermogenspositie als slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen

3

Pensioenbeheer

Pensioenbeheer

3.1 Ontwikkelingen pensioenregeling

3.1.1 Wijzigingen statuten en reglementen

De statuten zijn op 22 december 2017 gewijzigd:

- de meest recente verplichtstellingstekst is hierin opgenomen;
- de zetelverdeling binnen het bestuur is gewijzigd. Er zijn twee zetels voor vertegenwoordigers namens pensioengerechtigden;
- voor het overige betreft de statutenwijziging kleine actualiseringen van de statuten.

Het pensioenreglement is in 2017 gewijzigd op de volgende onderdelen:

- het klachten- en geschillenreglement is uit het pensioenreglement en het uitvoeringsreglement gehaald en beter leesbaar opgeschreven. De omschrijving van de begrippen 'klacht' en 'geschil' is hierbij verduidelijkt.

3.1.2 Klachten en geschillen

Het pensioenfonds heeft zijn klachten- en geschillenregeling in het klachten- en geschillenreglement omschreven. De procedure is gepubliceerd op de website van BPL Pensioen. Ook in correspondentie van het pensioenfonds wordt in geval van een besluit van het fonds gewezen op de mogelijkheden die er zijn indien de betrokkene het niet eens is met zo'n besluit. Eind 2017 heeft de Commissie van beroep een geschil ontvangen. De behandeling van dit geschil loopt door in 2018.

Het pensioenfonds probeert werkgevers op te sporen en aan te sluiten die vallen onder de werkingssfeer van de verplichtstelling en die nog niet in de administratie van het pensioenfonds zijn opgenomen. In 2015 zijn in dat kader vier procedures gestart tegen werkgevers. Deze procedures liepen in 2016 en 2017 ook nog door. Een van de procedures is in 2016 in het voordeel van het fonds afgerond. In twee procedures heeft de rechter in 2017 uitspraak gedaan. Deze zijn niet in het voordeel van het fonds afgerond.

In 2017 hebben 24 deelnemers (2016: zeventien) en zeven werkgevers (2016: twaalf) een klacht aangebracht bij de pensioenadministrateur. De klachten zijn binnen de daarvoor door het pensioenfonds gestelde termijn afgehandeld. De klachten hebben niet geleid tot veranderingen in de regelingen en processen.

Daarnaast is in 2017 een drietal geschillen aangebracht bij de pensioenadministrateur. Na behandeling van de geschillen door het bestuur heeft een van de deelnemers bezwaar gemaakt en het geschil voorgelegd aan de Commissie van beroep.

3.1.3 Vrijwillige aansluitingen

Ook in 2017 zijn er weer diverse bedrijven (50) vrijwillig aangesloten bij BPL Pensioen. Bij een aansluiting dient de betreffende partij een duidelijke link te hebben met de agrarische en groene sector.

3.1.4 Consulenten

Voor BPL Pensioen is een drietal consulenten werkzaam. Zij adviseren werkgevers, onder meer bij vrijwillige aansluitingen. Ook informeren zij deelnemers over de inhoud van de pensioenregeling. BPL Pensioen onderzoekt de mogelijkheid om het aantal consulenten uit te breiden. Dit mede vanwege een toegenomen vraag vanuit de deelnemers.

3.2 Statistische gegevens

In de volgende paragrafen is een weergave van de ontwikkeling van het aantal (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers van het fonds opgenomen.

3.2.1 Overzicht (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden

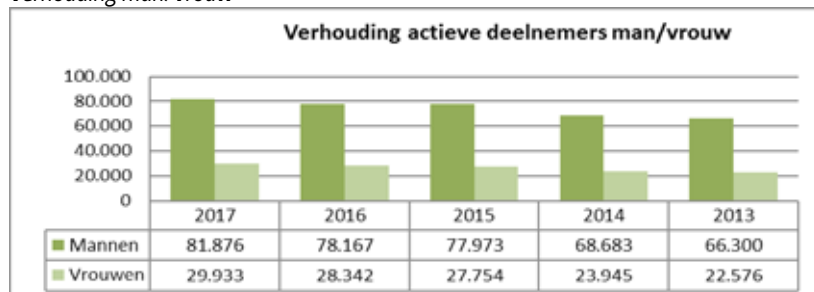
De volgende overzichten geven een weergave van de ontwikkeling van het aantal (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds.

Mutatieoverzicht actieve deelnemers

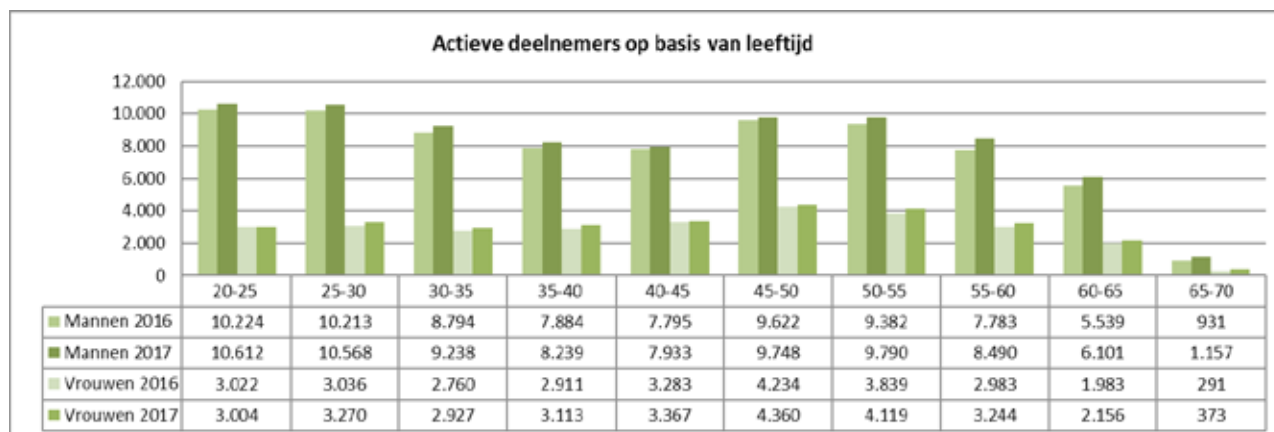
	Deelnemers (excl. AO)	Gewezen deelnemers	Arbeids- ongeschikte deelnemers	Gepensioneerden	Totaal
Stand per 1 januari	102.234	468.242	4.275	64.368	639.119
Toetreding / hertoetreding	20.813	-4.899	0	0	15.914
Pensionering	-710	-5.356	-190	6.256	-
Arbeidsongeschiktheid	-340	-65	405	0	-
Revalidering	28	35	-63	0	-
Overlijden/afkoop/ waardeoverdracht	-705	-12.154	-57	-3.379	-16.295
Premievrij gemaakt door uitdienst	-13.881	13.881	0	0	-
Overige oorzaken*	0	20.136	0	0	20.136
Stand per 31 december 2017	107.439	479.820	4.370	67.245	658.874

* onder 'overige oorzaken' is de toename door inkomende collectieve waardeoverdrachten verantwoord. Daarnaast wordt hier de toename van het aantal ex-partners verantwoord.

Verhouding man/vrouw

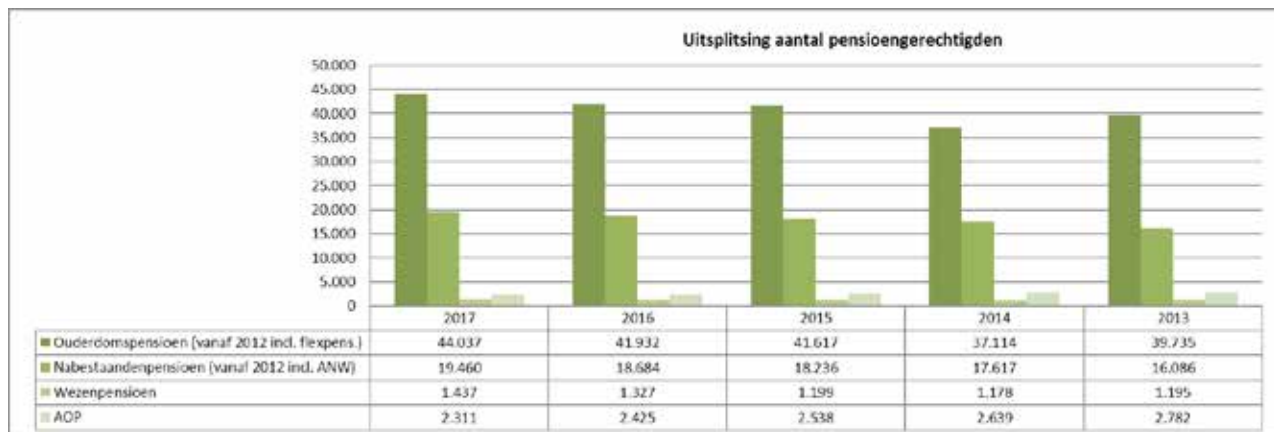
Actieve deelnemers op basis van leeftijd

Aantallen premievrije voortzetting naar geslacht en in procenten van het aantal actieve deelnemers

	2017	2016	2015	2014	2013
Mannen	3.062	3.013	3.681	3.615	3.533
Vrouwen	1.308	1.262	1.649	1.634	1.607
Totaal	4.370	4.275	5.330	5.249	5.140
Mannen in %	3,7%	3,9%	4,7%	5,3%	5,3%
Vrouwen in %	4,4%	4,5%	5,9%	6,8%	7,1%
Totaal in %	3,9%	4,0%	5,0%	5,7%	5,8%

Uitsplitsing aantal pensioengerechtigden

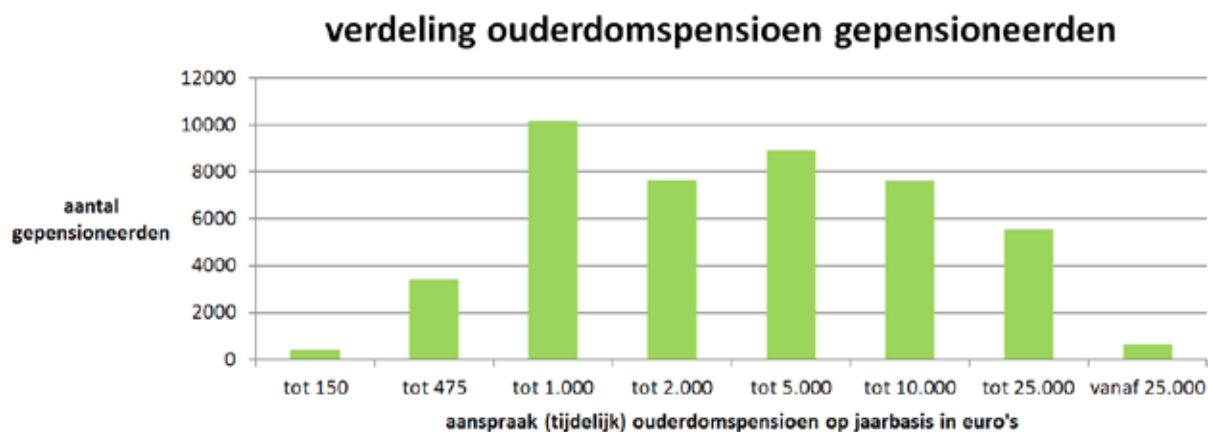

Aantal gewezen deelnemers

	2017	2016	2015	2014	2013
Mannen	308.939	304.552	299.524	305.402	300.388
Vrouwen	170.881	163.690	156.093	130.675	127.357
Totaal	479.820	468.242	455.617	436.077	427.745

Hoogte ingegaan ouderdompensioen

Het gemiddelde ingegane ouderdompensioen bedraagt € 4.619. In onderstaande tabel is het aantal voorkomende uitkeringen per uitkeringshoogte weergegeven.

Flexibiliseringsmogelijkheden

BPL Pensioen kent een groot aantal flexibiliseringsmogelijkheden. In onderstaande tabel is weergegeven in hoeverre daar bij de pensioeningang gebruik van wordt gemaakt.

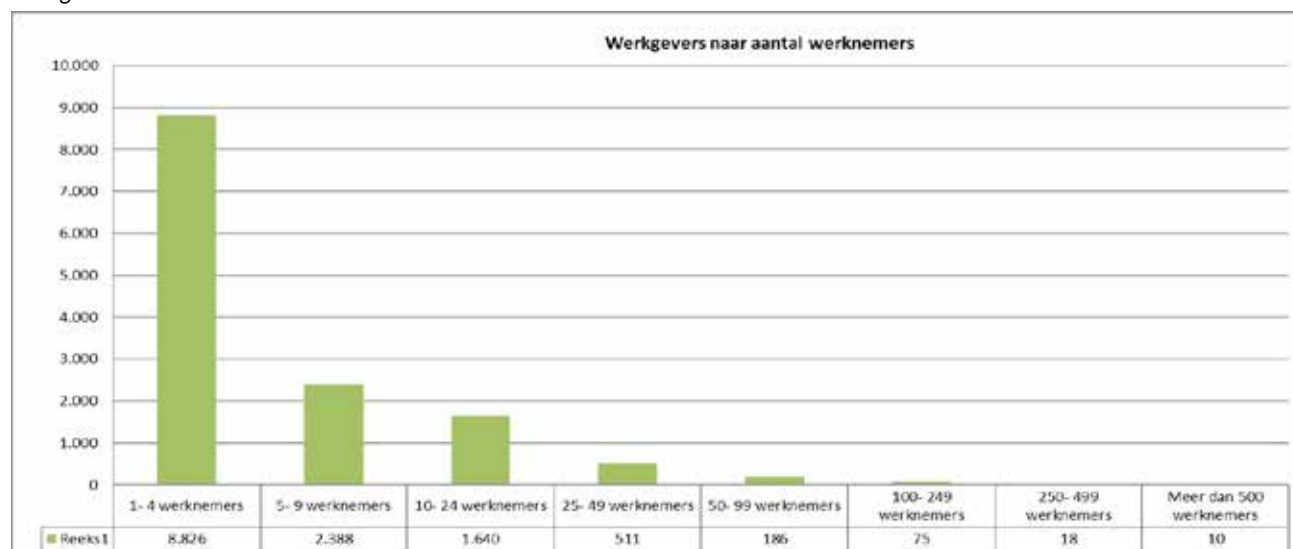
	2017	2016
Aantal ingegane ouderdompensioenen	9.427	8.683
Waarvan afgekocht	3.329	3.228
Waarvan niet opgevraagd	1.988	1.645
Waarvan ingegaan zonder uitruil	148	1.047
Waarvan ingegaan met uitruil	3.962	2.763
Totaal	9.427	8.683
De volgende uitruilkeuzes zijn gemaakt		
Hoog-laag	478	442
Laag-hoog	0	1
Vervroegen	3.919	2.204
AOW-compensatie	148	73
Uitruil OP-PP	30	37
Uitruil PP-OP-keuze	767	595
Uitruil PP-OP-geenPartner	0	761
Totaal	5.342	4.113

De deelnemers maken vooral gebruik van de mogelijkheid tot vervroegen (vanwege het feit dat veel deelnemers een AOW-ingangsdatum kennen die eerder ligt dan de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar en daarbij gebruik kunnen maken van het voorwaardelijk pensioen om dit te realiseren), de mogelijkheid om de eerste jaren een hoger pensioen te ontvangen en na verloop van tijd een lager pensioen en de mogelijkheid om het nabestaandenpensioen uit te ruilen voor een hoger ouderdompensioen. Overigens is het totaal van de uitruilkeuzes groter dan het aantal deelnemers dat kiest voor uitruilen, omdat een aantal deelnemers kiest voor meerdere flexibiliseringsmogelijkheden.

3.2.2 Overzicht werkgevers

De volgende tabellen geven een weergave van de ontwikkeling van het aantal werkgevers van het fonds.

Werkgevers naar aantal werknemers

Aantal werkgevers en werknemers per subsector (inclusief werknemers 21- en 67+)

	2017		2016	
	aantal werkgevers	aantal werknemers	aantal werkgevers	aantal werknemers
Glastuinbouw	2.389	22.558	2.445	22.122
Landbouwwerktuigen Exploiterende Ondernemingen	2.091	20.492	2.072	19.874
Hoveniersbedrijven	2.756	16.061	2.689	14.902
Open teelten Tuinbouw	1.003	2.506	1.538	6.202
Open teelten Boomkwekerij	964	5.356	1.002	5.077
Dierhouderij	2.575	7.160	2.550	6.894
Open teelten Bloembollen	477	2.679	507	2.518
Tuinzaadbedrijven	80	5.033	77	4.752
Open teelten Landbouw	1.475	6.569	1.007	2.476
Bos en Natuur	194	2.722	195	2.629
Bedrijfsverzorgingsdiensten	47	2.884	47	2.869
Paddenstoelen	133	2.295	135	2.259
Bloembollengroothandel	96	1.451	98	1.456
Groente- en Fruitverwerkende Industrie	60	3.926	54	3.624
Golfaccomodaties	29	267	24	261
Geen cao van toepassing	75	3.957	62	2.438
Overig	117	7.620	98	5.819
Totaal	14.561	113.536	14.600	106.172

Verdeling loonsom in euro's per subsector:

	2017	2016
Glastuinbouw	574.464.034	543.759.589
Landbouwwerktuigen Exploit. Ondernem.	655.904.484	626.584.121
Hoveniersbedrijven	441.599.254	407.532.903
Open teelten Tuinbouw	146.084.916	133.626.869
Open teelten Boomkwekerij	123.131.915	117.599.712
Dierhouderij	166.703.025	159.837.113
Open teelten Bloembollen	57.777.019	53.882.675
Tuinzaadbedrijven	237.167.195	215.803.236
Open teelten Landbouw	59.563.873	56.255.969
Bos en Natuur	96.884.472	97.630.935
Bedrijfsverzorgingsdiensten	85.303.857	85.020.087
Paddenstoelen	43.871.743	42.069.342
Bloembollengroothandel	53.586.251	54.171.570
Groente- en fruitverwerkende industrie	144.745.497	129.775.807
Varkensverbetering	25.634.148	24.906.323
Overig	312.587.200	248.415.046
Totaal	3.225.008.883	2.996.871.295

4

Communicatie

Communicatie

4.1 Communicatiebeleidsplan 2015 tot en met 2017

Het bestuur heeft in 2014 het communicatiebeleidsplan voor 2015 tot en met 2017 vastgesteld. Het beleidsplan is de leidraad voor de pensioencommunicatie van BPL Pensioen. De belangrijkste uitgangspunten van het communicatiebeleidplan zijn:

- communicatie zoveel mogelijk digitaal;
- doelgroepen zichtbaar maken in communicatie;
- meer inzicht in de pensioencommunicatie;
- communicatie zoveel mogelijk segmenteren;
- de gewenste identiteit en 'merkbeloofte' van BPL Pensioen verder versterken.

In 2017 heeft het bestuur het communicatiebeleidsplan 2015 – 2017 geëvalueerd en zijn voorbereidingen getroffen voor het communicatiebeleidsplan 2018 - 2020. Het bestuur heeft op 21 december 2017 het communicatiebeleidsplan 2018 - 2020 vastgesteld. BPL Pensioen vindt het belangrijk dat deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers zich écht geholpen voelen. Digitalisering en segmentatie spelen daarbij een belangrijke rol. Daarnaast wil BPL Pensioen met haar communicatie graag bijdragen aan een positief gevoel, waardoor de afstand verkleind wordt, het vertrouwen groeit en het fonds aantrekkelijk is voor de deelnemers, pensioengerechtigden, gewezen deelnemers en werkgevers.

4.2 Communicatiejaarplan 2017

In het communicatiejaarplan 2017 zijn de communicatiemiddelen beschreven die ingezet zijn voor het behalen van de in het communicatiebeleidsplan 2015 - 2017 beschreven doelstellingen. Onderstaand staan de doelstellingen in 2017 en de realisatie daarvan.

Doelstelling	Resultaat
Groei van het aantal werkgevers dat: a. een positief beeld van BPL Pensioen heeft b. positief is over de communicatie van BPL Pensioen	Uit het communicatieonderzoek onder werkgevers bleek: a. Het algemene oordeel over BPL Pensioen daalde in 2017 van een 7,2 naar een 7,0. b. De beoordeling van communicatie steeg van een 6,8 naar een 7,2.
De tevredenheid over de dienstverlening van BPL stijgt onder de ondervraagde werkgevers van 40% naar 50% (nieuw).	De tevredenheid nam op alle onderdelen toe. Gemiddeld was 52% van de werkgevers tevreden tot zeer tevreden en 42% van de werkgevers was neutraal.
Groei van het aantal geregistreerde e-mailadressen naar 25%.	Het aantal geregistreerde emailadressen steeg in 2017: Actieve deelnemers van 15,7% naar 24,5% Ex-deelnemers van 4,2% naar 9,9% Pensioengerechtigden 10,1% naar 23,4%
20% van de ondervraagde actieve deelnemers weet hoe hun persoonlijke pensioensituatie ervoor staat en 30% is op de hoogte van de pensioenkeuzes bij BPL Pensioen.	In 2017 was een grote toename te zien in het aantal bezoeken aan de pensioenplanner. De pensioenplanner helpt onze deelnemers bij het verkrijgen van inzicht in de gevolgen van de verschillende pensioenkeuzes.
Het vertrouwen onder ondervraagde actieve deelnemers (6,9) en pensioengerechtigden (7,3) blijft minimaal gelijk.	Uit het communicatieonderzoek onder actieve deelnemers en pensioengerechtigden bleek dat het vertrouwen licht steeg. Actieve deelnemers beoordeelden de tevredenheid met een 7,5 en pensioengerechtigden met een 7,4.
40% van de actieve deelnemers bezoekt Mijn BPL pensioen in 2017.	Mijn BPL Pensioen is in 2017 door 41.129 (38,6%) van de actieve deelnemers bezocht. Ongeveer een derde van de deelnemers werd voor een bezoek getriggerd via de Berichtenbox-notificatie.

4.2.1 Zichtbaarheid van BPL Pensioen

Tot 22 december 2017 heette het pensioenfonds 'Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw'. Door de diversiteit in de subsectoren van het pensioenfonds en doordat zich de afgelopen jaren steeds meer aanverwante sectoren aansloten, bleek dat niet alle deelnemers en werkgevers zich herkenden in de term 'Landbouw'. De statutaire naam is daarom veranderd in 'Stichting BPL Pensioen'. De naam 'BPL Pensioen' wordt in alle communicatie-uitingen vanaf 17 januari 2017 gebruikt. Deze nieuwe naam werd vormgegeven in een nieuw logo en een nieuwe huisstijl. Het motto is 'Samen werken voor later'. Dit zijn de eerste stappen in het positioneren van BPL Pensioen, waaraan in de komende jaren vervolg wordt gegeven.

4.2.2 Website

De website is voor BPL Pensioen één van de belangrijkste communicatiemiddelen. Begin 2017 werd een nieuwe website gelanceerd. De website werd goed leesbaar gemaakt voor tablet en smartphone. Op de nieuwe website wordt de informatie voor werknemers gelaagd aangeboden, in lijn met Pensioen 1-2-3. De informatie is eenvoudig vindbaar en begrijpelijk geschreven. Via een inlogomgeving hebben werkgevers toegang tot een online administratieomgeving. Deelnemers loggen in op Mijn BPL Pensioen waar zij hun online post kunnen zien en de voortgang van hun aanvragen. Ook is er toegang tot de pensioenplanner.

Het gemiddeld aantal unieke websitebezoekers per maand steeg in 2017 met 32%. Er waren gemiddeld 28.613 unieke bezoekers per maand op de website. Een 'unieke bezoeker' is een bezoeker die een of meerdere keren per maand de website bezoekt. Ook de omgeving na de inlog (Mijn BPL Pensioen) werd in 2017 goed bezocht. Met 91.513 unieke weergaves en totaal ruim 219.000, was dat aantal ruim twee keer hoger dan in 2016 toen het totale aantal bezoeken rond de 75.000 lag.

4.2.3 Magazine Later Lekker Leven

In 2017 verstuurde BPL Pensioen in het voor- en najaar een editie van het magazine 'Later Lekker Leven' aan actieve deelnemers en pensioengerechtigden. In beide magazines werd aandacht besteed aan bekende 'pensioenmythes' en de keuzemogelijkheden voor deelnemers die met pensioen willen gaan. Ook werd de verhoging van de pensioenrichtleeftijd naar 68 jaar toegelicht. Afhankelijk van de communicatievoorkeur ontvingen zij deze magazines digitaal of in de brievenbus.

4.2.4 Digitale nieuwsbrief

Het fonds verstuurde zes digitale nieuwsbrieven, een werkgevers- en een deelnemers-/gepensioneerdenvariant. In de nieuwsbrieven werden ontvangers geïnformeerd over ontwikkelingen bij BPL Pensioen. In totaal zijn er ruim 12.000 werkgevers, ruim 22.000 deelnemers en pensioengerechtigden geabonneerd.

4.3 Begrijpelijke communicatie

BPL Pensioen borgt het bereik en begrijpelijkheid van haar communicatie door verschillende onderzoeken te doen. Ook blijft BPL Pensioen kritisch op de communicatiekosten.

4.3.1 Communicatieonderzoek

Aan de hand van een kwantitatief onderzoek onder actieve deelnemers, werkgevers en pensioengerechtigden onderzocht BPL Pensioen in 2017 het bereik en de effectiviteit van haar communicatie. Het rapportcijfer dat actieve deelnemers (een 7,5) en pensioengerechtigden (een 7,4) gaven was hoger dan bij het onderzoek het jaar ervoor. Toen werd respectievelijk een 6,9 en 7,3 gegeven. Het rapportcijfer van werkgevers over BPL Pensioen in het algemeen daalde van 7,2 naar een 7,0. De beoordeling van communicatie steeg van een 6,8 naar 7,2. In het onderzoek werd ook gevraagd om de begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid van de communicatiemiddelen te beoordelen. Gemiddeld scoorden alle communicatiemiddelen een hoger cijfer dan voorgaande jaren. Door segmentatie probeert BPL Pensioen beter aan te sluiten bij de diverse doelgroepen binnen het pensioenfonds bij de verzending van mailingen. Alle communicatie-uitingen zijn daarnaast getoetst op B1-schrijfniveau. De begrijpelijkheid en relevantie (door middel van segmentatie) blijven aandachtspunten en geprobeerd wordt deze steeds verder te verbeteren.

4.3.2 Gebruikersonderzoek website

BPL Pensioen vindt het belangrijk dat bezoekers eenvoudig, goed te begrijpen informatie kunnen vinden. In juni is in een kwalitatief gebruikersonderzoek, de ervaring van BPL Pensioen-deelnemers onderzocht. Een groot aantal bevindingen is direct na het onderzoek al aangepast op de website.

4.3.3 Lezerspanel

In het vierde kwartaal van 2017 deed BPL Pensioen via een bericht op de website en digitale nieuwsbrieven, een oproep tot aanmelden voor deelname aan een lezerspanel. Deze oproep resulteerde direct in 33 aanmeldingen. Onder de aanmeldingen waren negen pensioengerechtigden. Deze laatste groep heeft feedback gegeven op het pensioengerechtigden UPO. Ze waren unaniem positief over de begrijpelijkheid en leesbaarheid.

4.3.4 Verkort jaarverslag

In augustus publiceerde BPL Pensioen een verkort online jaarverslag met de meest belangrijke onderdelen uit het jaarverslag. In vergelijking met het jaarverslag 2015 werd het jaarverslag 2016 iets minder bekeken, in totaal 898 maal.

4.4 Meer inzicht

Naast begrijpelijke communicatie draagt persoonlijke communicatie bij aan het verkrijgen van meer inzicht in de eigen (pensioen) situatie.

4.4.1 Bijeenkomsten

BPL Pensioen organiseerde zes deelnemersbijeenkomsten, verspreid over het land. Per bijeenkomst waren tussen de 80 en 90 deelnemers aanwezig, die na afloop aangaven dat ze erg tevreden waren over de invulling van de avond. Het gemiddelde rapportcijfer dat werd gegeven was een 7,5. Daarnaast is een eerste jongerenbijeenkomst georganiseerd. In 2018 organiseert BPL Pensioen meerdere deelnemersbijeenkomsten en wordt een tweede jongerenbijeenkomst voorbereid.

4.4.2 UPO

In 2017 lanceerde de Pensioenfederatie een nieuw UPO-format. Het UPO mocht daarnaast voor het eerst digitaal verstrekt worden. Dat betekent dat iedereen met een communicatievoorkeur 'digitaal' en mensen die post kunnen ontvangen via hun Berichtenbox een notificatie ontving. Zij konden hun UPO in 'Mijn BPL Pensioen' online bekijken.

Voor het eerst ontvingen ook pensioengerechtigden een UPO. Ex-deelnemers ontvangen één keer in de vijf jaar een UPO. In 2017 ontvingen zij een UPO.

4.4.3 Persoonlijk filmpje

Tegelijk met de verzending van de UPO's werd een persoonlijke UPO-film in Mijn BPL Pensioen geplaatst. Hierop zagen de deelnemers online in een eenvoudige, korte animatiefilm de hoogte van hun opgebouwde en nog op te bouwen pensioen. In totaal zijn de persoonlijke films door 4.663 individuen bekeken. Het totale aantal weergaven was 5.761, wat betekent dat sommige deelnemers hun persoonlijk filmpje meerdere malen hebben bekeken.

4.4.4 Persoonlijke versie pensioenreglement

In 'Mijn BPL Pensioen' is per persoon een verschillende versie van het pensioenreglement opgenomen. In totaal zijn er vier versies in gebruik. Afhankelijk van de doelgroep (actieve deelnemer, arbeidsongeschikte deelnemer, ex-deelnemer of pensioengerechtigde) wordt na de inlog aan de bezoeker een van de vier varianten van het reglement getoond. Op die manier is de informatie relevanter voor de bezoeker.

4.4.5 Pensioenplanner

In de pensioenplanner maken bezoekers een persoonlijke pensioenberekening en zien ze de gevolgen van bepaalde pensioenkeuzes. In 2017 werd de planner door 39.202 unieke bezoekers bezocht. In totaal werd de planner 58.110 maal bezocht. In 2016 werd de planner 20.106 maal gebruikt. Een toename van het gebruik van 180%.

4.5 Digitaal tenzij

Met de nieuwe website en de mijn omgeving is een belangrijke stap voorwaarts gezet in het digitaal communiceren. Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden (jonger dan 80) worden digitaal geïnformeerd, tenzij zij hebben aangegeven dat zij fysieke post willen blijven ontvangen. Voor het digitaal communiceren maakt het fonds gebruik van de berichtenbox van de overheid en de ruim 90.000 e-mailadressen die deelnemers in Mijn BPL Pensioen geregistreerd hebben. Begin 2017 hadden bijna 65.000 personen een communicatievoorkeur doorgegeven. Aan het eind van het jaar waren dat er al bijna 100.000, waarvan bijna 60.000 een communicatievoorkeur 'post' hebben. Opvallend is het grote aantal pensioengerechtigden (61%) dat een communicatievoorkeur heeft doorgegeven.

	Actieven		Gewezen deelnemers		Pensioengerechtigden		Totaal
	Jan	Dec	Jan	Dec	Jan	Dec	
Digitaal	7.098	10.467	11.235	21.251	4.037	7.140	38.858 (6%)
Post	5.540	7.855	11.128	19.697	24.313	32.223	59.775 (9%)
Totaal communicatievoorkeur	12.638 (12%)	18.322 (17%)	22.363 (5%)	40.948 (9%)	28.350 (44%)	39.363 (61%)	98.633 (15%)

4.6 Overige mailings

Naast de wettelijk verplichte communicatie zoals startbrieven en uitkeringsoverzichten, heeft BPL Pensioen de volgende mailings in 2017 verzonden:

- Medio 2017 stuurden we onze actieve deelnemers een kaart. Afhankelijk van hun communicatievoorkeur per post of per e-mail. De kaart was een trigger voor het meedoen aan de quiz, waarbij kans gemaakt werd op een waardebon van € 75. Na afloop werd gevraagd om een e-mailadres te registreren en in te schrijven voor de nieuwsbrief. In totaal deden 102.161 mensen mee aan de quiz en werden er 1.437 nieuwe e-mailadressen in ons adressenbestand geregistreerd.
- Alle actieve deelnemers, aspirant-deelnemers en werkgevers zijn geïnformeerd over de verhoging van de pensioenrichtleeftijd. Daarvoor is ook een aparte websitepagina met een overzicht van veelgestelde vragen en een rekenvoorbeeld gemaakt.
- Werkgevers met werknemers die meer verdienen dan de salarisgrens stuurden we eind 2017 een brief om hen te informeren over de mogelijkheid van vrijwillige deelname aan één van de twee excedentregelingen.
- Eind 2017 kondigden we de verkiezingen onder pensioengerechtigden aan.

5

Vermogensbeheer

Vermogensbeheer

5.1 Markontwikkelingen 2017

Een zeer gunstig macro-economisch klimaat

De wereldeconomie groeide in 2017 met ongeveer 3,5%. Zowel de ontwikkelde landen als de opkomende landen droegen bij aan deze cyclische opleving. Vertrouwensindicatoren stegen verder en staan op historisch hoge niveaus. Tegelijkertijd bleef de inflatie gemiddeld genomen gematigd. Dit gaf de centrale banken de ruimte om het monetaire beleid ruim te houden. De monetaire autoriteiten zetten stappen richting normalisatie van het beleid, maar per saldo gebeurde dit in een zeer gematigd tempo. De Amerikaanse centrale bank (Fed) verhoogde de beleidsrente drie keer met 25 basispunten. In het vierde kwartaal begon de Fed met het afbouwen van de centralebankbalans door aflopende obligaties en renteopbrengsten niet meer te herbeleggen. De Europese Centrale Bank (ECB) hield de renteniveaus constant en ging door met het opkoopprogramma. De lage inflatie blijft de belangrijkste reden voor de ECB om een aanhoudend ruim monetair beleid te voeren. De Bank of England (BoE) verhoogde de beleidsrente éénmaal in 2017. De gestegen inflatie in het Verenigd Koninkrijk was de belangrijkste reden hiervoor.

Politiek deert markten niet

De politieke gebeurtenissen in 2017 hadden nauwelijks effect op de financiële markten. Het presidentschap van Trump leidde niet tot de gevreesde negatieve effecten voor de wereldeconomie. Sterker nog, het in december goedgekeurde belastingplan kan voor een positieve impuls voor de Amerikaanse economie en de bedrijfswinsten zorgen. In Europa leidden de verkiezingsuitslagen in Frankrijk, Nederland en Duitsland niet tot grote veranderingen. Het onafhankelijkheidsstreven van Catalonië deerde de markten nauwelijks. De brexit-onderhandelingen verlopen stroef, mede door de interne onrust in het Verenigd Koninkrijk. De vervroegde verkiezing in het Verenigde Koninkrijk leidde niet tot de gehoopte ruime meerderheid voor May. Ook de geopolitieke strubbelingen tussen de Verenigde Staten en Noord-Korea liepen uiteindelijk met een sisser af.

Risico nemen werd beloofd in 2017

De gunstige macro-economische omgeving ondersteunde de risicovolle beleggingen in 2017. Daarnaast zorgden de gematigde inflatie en het aanhoudend ruime monetaire beleid ervoor dat renteniveaus laag bleven. De totaalrendementen van de meeste beleggingscategorieën waren hierdoor positief. Wereldwijde aandelenmarkten hadden een goed jaar. Het gunstige macro-economische klimaat zorgde voor de sterkste winstgroei in jaren. Aandelen Opkomende Markten behaalden het hoogste rendement. Aandelen voeren de rendementslijst aan gevolgd door de risicovollere vastrentende categorie hoogrentende bedrijfsobligaties (high yield). De totaalrendementen op euro-staatsobligaties waren laag. Op staatsobligaties uit Duitsland en Nederland was het totaalrendement zelfs negatief. In deze landen was per saldo sprake van een lichte stijging van de kapitaalmarktrente. Bedrijfsobligaties genoteerd in euro noteerden een plus. De risico-opslagen daalden verder door de gunstige macro-economische omgeving en het opkoopbeleid van de ECB. BPL Pensioen profiteerde van de gunstige economische omstandigheden door de overweging van aandelen versus een onderweging van staatsobligaties.

5.2 Portefeuillewaarde

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar ten opzichte van de situatie aan het begin van het jaar wordt weergegeven in onderstaande tabel:

Bedragen x € 1.000.000	2017			2016	
	Bedrag	Percentage	Normportefeuille	Bedrag	Percentage
Aandelen	6.392	38,1%	33,5%	5.647	36,6%
Vastrentende waarden + Liability Overlay	8.101	48,3%	49,0%	7.377	47,8%
Alternatieve beleggingen	164	1,0%	2,5%	239	1,5%
Vastgoed	2.110	12,5%	13,0%	2.020	13,1%
Liquide middelen	10	0,1%	2,0%	150	1,0%
Totaal	16.777	100,0%	100%	15.433	100,0%
Waarde rente- en valutaafdekking	368			500	
Totaal inclusief portefeuilles ter afdekking valutarisico	17.145			15.933	

De totale portefeuille, ad € 17.145 miljoen, wijkt € 100 miljoen af van de beleggingen in de toelichting in de jaarrekening 1.4.3. Dit wordt veroorzaakt door het saldo van beleggingsdebiteuren, beleggingscrediteuren en beleggingsliquiditeiten.

Rendementen

Onderstaande tabel geeft de bruto-rendementen weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin door BPL Pensioen wordt belegd.

	2016 Portefeuille	2016 Benchmark
Aandelen	10,70%	10,37%
Vastrentende waarden	1,30%	0,85%
Alternatieve beleggingen	17,15%	4,22%
Vastgoed	13,52%	14,99%
Liquide middelen	-0,38%	-0,35%
Totaal	6,59%	6,10%
Inclusief rente- en valutahedge	6,66%	

Het rendement van 6,59% weerspiegelt de positieve rendementen van de meeste beleggingscategorieën. Inclusief de bijdrage van de rente- en valutahedge bedroeg het rendement 6,66%. Het rendement kwam ruim boven het benchmarkrendement van 6,10%. De outperformance van 0,49% was te danken aan de goede resultaten van de vermogensbeheerders en het dynamisch asset allocatie beleid. Hieronder wordt verder op de resultaten ingegaan.

Het dynamisch asset allocatie beleid heeft positief bijgedragen. Dit resultaat zit verwerkt in de rendementen van aandelen en vastrentende waarden. Per saldo steeg de euro ten opzichte van de andere valuta's in waarde. Dit zorgde voor een positief resultaat op de valuta overlay van 1,06%. De licht gestegen rente zorgde voor een negatief resultaat van -0,84% op de rente overlay maar zorgde ervoor dat de pensioenverplichtingen daalden als gevolg van de gestegen rente. Doordat BPL Pensioen het renterisico slechts gedeeltelijk afdekt, zorgde deze rentestijging voor een stijging van de dekkingsgraad.

5.3 Rendementen per beleggingscategorie

5.3.1 Vastrentende waarden

De vastrentende waarden portefeuille heeft met een rendement van 1,30% versus een benchmarkrendement van 0,85% een outperformance van 0,45% behaald.

Staatsobligaties, bedrijfsobligaties en hypotheke

Het doel van staatsobligaties, bedrijfsobligaties en hypotheke is om een veilige basis te bieden binnen het matchingsgedeelte van de beleggingsportefeuille om hiermee aan de nominale verplichtingen van het fonds te kunnen voldoen. Door de gestegen rente werd op eurostaatsobligaties een rendement behaald van -0,31%. De portefeuille heeft over 2017 een outperformance behaald van 0,36%. Voor credits is er een outperformance behaald van 0,54%. De rente is iets gestegen, maar door de lagere spreads had de benchmark een rendement van 1,81%. Door de gerealiseerde outperformance bedroeg het portefeuillerendement: 2,36%. Op de hypothekeportefeuille werd een rendement behaald van 1,83% versus een benchmarkrendement van -0,3%.

High yield

High yield beleggingen betreft beleggingen in obligaties van bedrijven met een lage kredietwaardigheid. Deze obligaties hebben een rating lager dan BB en zijn daarmee risicovoller dan "gewone" bedrijfsobligaties. De high yield obligaties hebben weer een goed jaar achter de rug. Het totaalrendement bedroeg 5,21%.

Schuld papier opkomende landen

Het economisch herstel in opkomende landen zet door. Maar door de stijging van de euro ten opzichte van valuta's van opkomende landen kwam het totaalrendement in euro's een stuk lager uit. Het uiteindelijke resultaat is 0,08%.

5.3.2 Aandelen

De aandelenportefeuille heeft in 2017 een rendement behaald van 10,7% in euro's. De benchmark haalde een rendement van 10,4%. De portefeuille bleef hiermee 0,3% voor op de benchmark.

In de aandelenportefeuille vond het afgelopen jaar een aantal verschuivingen plaats. Zo is in verband met de herinrichting van de aandelenportefeuille de tweede zogeheten rulebookmanager geïmplementeerd: FTSE met BlackRock als passieve beheerder. De beleggingen in Achmea IM High Conviction, SSGA Japan en Robeco Low volatility zijn beëindigd. De vrijgekomen gelden zijn herbelegd in de Edhec en FTSE aandelenmandaten bij BlackRock. In oktober 2017 is een deel van het vermogen in aandelen belegd in small caps door middel van een actief wereldwijd small cap mandaat bij Axa.

De benchmarkleveranciers Edhec en FTSE leveren een gespreide index die wordt samengesteld uit de factorpremies: waarde, kwaliteit en laag volatiele aandelen. Factorpremies zijn aandelen die bepaalde kenmerken hebben waarvan bewezen is dat deze aandelen op de langere termijn beter renderen dan het marktgemiddelde. Daarnaast wordt rekening gehouden met de BPL Pensioen eisen inzake maatschappelijk verantwoord beleggen, lage uitstoot van koolstofdioxide (CO₂) en lage omzetsnelheid van de portefeuille. BlackRock is aangesteld voor het vermogensbeheer van de indexportefeuille. De benchmark wordt nagebootst door exact dezelfde beleggingen aan te kopen. Het FTSE mandaat is in april 2017 van start gegaan. Het Edhec mandaat was al in oktober 2016 van start gegaan. De factoren momentum, groei en kwaliteit bleven ruim voor bij de algemene marktontwikkeling, terwijl factoren als waarde en lage volatiliteit in eenzelfde mate achterbleven.

Small Cap aandelen

In oktober 2017 is een deel van het vermogen in een actief wereldwijd small cap mandaat bij Axa belegd. Het rendement op de Europese small cap portefeuille eindigde op circa 14,3%.

Aandelen opkomende markten

Voor het tweede achtereenvolgende jaar versloegen de aandelen uit opkomende markten de aandelen uit ontwikkelde markten. Het rendement op de aandelen opkomende markten portefeuille bedroeg 22,7% (in euro's) versus een benchmarkrendement van 20,6%. Dit leverde een outperformance op van 2,1%. Deze portefeuille bestaat uit twee beleggingen: een fundamenteel actief beleggend mandaat van Robeco en een passief beleggingsfonds van StateStreet.

5.3.3 Alternatieve beleggingen

De portefeuille alternatieve beleggingen heeft een rendement behaald van 17,15%. De portefeuille bestond in 2017 uit:

Private equity

In het jaar 2017 overtroffen de opbrengsten uit verkopen door private equity fondsen ruimschoots het bedrag aan nieuwe investeringen. Op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen zien we in algemene zin een voortdurende verbetering bij de fondsbeheerders. Bij hun investeringsbeslissingen speelt duurzaamheid in toenemende mate een rol. De beleggingen in de portefeuille behaalden over 2017 een rendement van 8,3%.

Infrastructuur

In 2017 liet de infrastructuurportefeuille een recordrendement zien van 22,1%, terwijl de benchmark een rendement van 2,6% behaalde. De benchmark bestaat uit een kasgeldrendement met een opslag. De infrastructuurbeleggingen bevinden zich in de afbouwfase en keren veel uit. Het klimaat voor deze beleggingen is erg goed, dus de opbrengsten van de verkopen zijn hoog.

Overige alternatieve beleggingen

Op de overige alternatieve beleggingen werd een rendement behaald van 8,7%. De participaties in Q-park zijn verkocht in 2017. Op de belegging in Fagoed (financiering landbouwgronden) werd een positief rendement behaald van 3,1%.

5.3.4 Vastgoed

De Nederlandse vastgoedmarkt presteerde in 2017 sterk. Dit kwam vooral door waardestijgingen van woningen en kantoren. De belangstelling van buitenlandse beleggers voor Nederlands vastgoed bleef hoog. Aan het einde van het jaar bedroeg de omvang van de vastgoedbeleggingsportefeuille € 1.909 miljoen. In 2017 is voor € 156 miljoen nieuw vastgoed aangekocht en er is voor € 159 miljoen verkocht. De vastgoedportefeuille bestaat voor 93,4% uit woningen en zorgwoningen. De rest van de portefeuille (6,6%) is belegd in winkels en kantoren.

De belangrijkste ontwikkelingen in 2017 per sector waren als volgt:

- Woningen: In 2017 is de leeftijd van de portefeuille verjongd door oudere woningen te verkopen of te verduurzamen en ook fors te investeren in nieuwbouwwoningen. Hierbij concentreert de portefeuille zich vooral op woningen in de Randstad. Het doel is dat in 2030 minimaal de helft van de woningportefeuille energieneutraal is.
- Winkels: De winkelmarkt is in 2017 wat hersteld door de economische groei en het toegenomen consumentenvertrouwen.
- Kantoren: Ook in de kantorensector is er sprake van een tweedeling. De structurele overcapaciteit zorgt voor aanhoudende druk op de kantorenmarkt. Daarnaast zijn er ook segmenten in de markt waar weinig leegstand is en de waarde van kantoren stijgt.

In 2016 en 2017 heeft het bestuur van BPL Pensioen het vastgoedbeleid herzien. Na een uitgebreid onderzoek is besloten om de winkelportefeuille en kantorenportefeuille af te bouwen. BPL Pensioen zal zich in de toekomst met name gaan richten op woningen en zorgwoningen. Op dit moment bestaat de vastgoedportefeuille al voor 85% uit deze laatste twee categorieën. Door de verbeterende omstandigheden in de winkelmarkt kon BPL Pensioen in 2017 een aanzienlijk deel van de woning- en kantorenportefeuille verkopen.

De portefeuille presteerde met een rendement van 13,52% (in Euro's) beter dan het marktgemiddelde. Het rendement op de ROZ/IPD benchmark bedroeg 13,2%. Dit is het met name te danken aan het feit dat de vastgoedportefeuille van BPL Pensioen met name bestaat uit woningen. Woningen was in 2016 de categorie met het hoogste rendement.

Ten opzichte van de eigen benchmark van BPL Pensioen werd een underperformance behaald van 1,5%. Op de woningportefeuille behaalde BPL Pensioen een rendement van 14,4%, dit is lager dan het rendement op de benchmark voor woningen die 16,9% steeg. Het verschil wordt verklaard doordat in de benchmark het gewicht van de regio Amsterdam zwaarder is vertegenwoordigd. De portefeuille van BPL Pensioen is minder geconcentreerd naar de regio Amsterdam. Op de winkelportefeuille behaalde BPL Pensioen een rendement van 6,9% ten opzichte van een rendement van 5,7% voor de winkelbenchmark. Tenslotte behaalde BPL Pensioen op de kantorenportefeuille een rendement van 11,6% tegenover een rendement van 12,8% voor de kantorenbenchmark.

5.4 Verantwoord beleggen

BPL Pensioen is ervan overtuigd dat maatschappelijk verantwoord beleggen bijdraagt aan het realiseren van een goed pensioen en een goede toekomst voor het fonds en de deelnemers. Vandaar dat ecologische, sociale en governance (ESG) normen voor alle beleggingsactiviteiten een belangrijk criterium vormen. Het verantwoord beleggen beleid is geen doel op zich, maar vooral een middel om een optimaal rendement tegen aanvaardbare risico's en een betaalbare prijs mogelijk te maken.

BPL Pensioen is transparant en legt zijn overwegingen over verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Ook toetst BPL Pensioen periodiek onder deelnemers het draagvlak voor de verantwoord beleggen keuzes. BPL Pensioen voert sinds 2007 een actief verantwoord beleggen beleid. De afgelopen jaren is dit beleid specifiek per beleggingscategorie of product verder ontwikkeld. Waarbij iedere keer een beoordeling gemaakt is op welke wijze en in welke mate de beleggingsbeginselen over 'maatschappelijke verantwoordelijkheid' beheerst in praktijk gebracht kunnen worden. Deze aanpak vanuit de basis heeft in de afgelopen jaren tot veel waardering voor het verantwoord beleggen beleid geleid.

Zo behoort BPL Pensioen in 2017 tot de 3 best presterende pensioenfondsen in Nederland op het gebied van verantwoord beleggen. Dat blijkt uit onderzoek van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO). Elk jaar wordt door de VBDO een benchmark gepubliceerd waarin Nederlandse pensioenfondsen gerangschikt worden op basis van verantwoord beleggen beleid en prestaties.

Het Asset Owners Disclosure Project (AODP), dat aandacht vraagt voor de potentiële financiële risico's van klimaatverandering en dat inzichtelijk maakt hoe beleggers omgaan met deze risico's, heeft BPL Pensioen in 2017 wederom de AA-status toegekend. Hiermee behoort BPL Pensioen tot de top 6% van de wereldwijd onderzochte institutionele beleggers en wordt het fonds beschouwd als een leider.

Ook ontving BPL Pensioen een 'Transparantieprijs' én een 'Pensioen-Klimaatlabel C' van Fossilvrij NL. Deze organisatie vindt dat BPL Pensioen duidelijk en transparant is over de investeringen die worden gedaan. Daarnaast geeft het Pensioen-Klimaatlabel C aan dat BPL Pensioen bijdraagt aan een leefbare toekomst in een goed klimaat. Dit wordt onder meer gedaan door in gesprek te gaan met vervuilende bedrijven en zo te helpen de CO₂-uitstoot terug te dringen. Met een C-label is BPL Pensioen het best scorende pensioenfonds van Nederland.

5.4.1 Aanscherping verantwoord beleggen beleid

Om de samenhang, de eigenheid en de kwaliteit van het verantwoord beleggen beleid te borgen, heeft BPL Pensioen het verantwoord beleggen beschreven in een overkoepelend verantwoord beleggen beleid. Hierin is uitgebreid beschreven op welke grondslagen de overtuiging over duurzaamheid en integriteit gebaseerd is. Ook wordt beschreven langs welke uitgangspunten, beleidsinstrumenten en bijpassende ambities het beleid in praktijk wordt gebracht. Met dit beleid kan de overtuiging ten aanzien van verantwoord beleggen ook in de komende jaren op realistische, maar ook ambitieuze wijze in praktijk gebracht worden en kan BPL Pensioen zijn positie als voorloper op het gebied van verantwoord beleggen blijven bewijzen.

5.4.2 Speerpuntenbeleid

Binnen het verantwoord beleggen beleid zijn de speerpunten rond de thema's klimaatverandering en water belangrijk. Naast de uitgangsprincipes van het VN Global Compact hanteert BPL Pensioen deze specifieke speerpunten voor de verdere verankering van duurzaamheid in haar beleggingsactiviteiten. Dit vanuit de overtuiging dat een heldere focus op speerpunten bijdraagt aan het vergroten van de impact die BPL Pensioen kan bereiken en dat de speerpunten bijdragen aan de herkenbaarheid van het beleid bij de eigen deelnemers.

BPL Pensioen wendt zijn invloed als institutionele belegger aan om een positieve bijdrage te leveren aan de benoemde speerpunten. Door het actief ondersteunen van (bestaande) initiatieven rond klimaatverandering en water draagt BPL Pensioen bij aan het vergroten van bewustwording en het gevoel voor urgentie. Door de speerpunten explicieter te benoemen in het engagement, stem- en beleggingsbeleid, verwacht BPL Pensioen de negatieve gevolgen voor de samenleving te beperken.

5.4.3 Verantwoord beleggen prestaties 2017

BPL Pensioen legt elk halfjaar op haar website verantwoording af over de verantwoord beleggen prestaties. Ook staat er een aantal documenten op de website zoals: het overkoepelend verantwoord beleggen beleid, uitsluitingsbeleid en stembeleid. Sinds 2012 maakt BPL Pensioen ook de lijst van ondernemingen waarin wordt belegd openbaar en publiceert deze op de website. Voor de beleidsinstrumenten engagement en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen worden op hoofdlijnen de prestaties onderstaand toegelicht evenals de ontwikkelingen in de woningportefeuille van het fonds.

Engagement

Engagement, het voeren van een dialoog met ondernemingen, vormt het centrale beleidselement van het verantwoord beleggen beleid. Aan de hand van thema's gericht op het milieu, klimaat, mensen- en arbeidsrechten en sociale verhoudingen gaat BPL Pensioen de dialoog aan met ondernemingen. Het doel van engagement is om ondernemingen waarin BPL Pensioen belegt aan te sporen tot beter gedrag en daarmee het creëren van lange termijn aandeelhouderswaarde.

Een belangrijk nieuw thema dat in 2017 is gestart, gaat over waterrisico's bij elektriciteitsbedrijven. Daarnaast is er een aantal andere lopende engagementthema's zoals:

- sociale kwesties in de voedingsmiddelen en landbouwketen,
- kwaliteit van bestuur en toezicht en
- ESG risico's en kansen in de (bio)farmaceutische industrie gestart.

Ook is de dialoog gevoerd met ondernemingen die principes van het Global Compact dreigen te schenden.

Corporate governance

Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen zijn een onderdeel van het verantwoord beleggen beleid. BPL Pensioen is een wereldwijde aandelenbelegger en heeft ervoor gekozen het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen uit te besteden aan Achmea Investment Management. Bij het uitoefenen van het stemrecht wordt gebruikgemaakt van de stemanalyses en stemadviezen van Institutional Shareholder Services (ISS). ISS houdt hierbij rekening met internationaal geaccepteerde corporate governance codes en met lokale wet en regelgeving en heersende corporate governance codes.

Verantwoording stemactiviteiten

BPL Pensioen stemde in 2017 op 1.554 aandeelhoudersvergaderingen, waarbij 19.362 agendapunten de revue passeerden. In 2017 werd in ruim 17% van alle agendapunten tegen het management gestemd. Ook in 2017 ging het hier vooral om de benoeming van bestuurders van ondernemingen (niet onafhankelijk waar dit geëist of gewenst is) en beloningsstructuren (excessief,

onvoldoende toegelicht of niet transparant genoeg). Op aandeelhoudersresoluties over milieu, sociale en governance kwesties stemde BPL Pensioen ook relatief vaak (meer dan de helft van de gevallen) tegen het management. BPL Pensioen publiceert op zijn website hoe er per aandeelhoudersvergadering is gestemd. Ook plaatst het fonds elk kwartaal een verslag op de website met vermelding van stemactiviteiten en actuele ontwikkelingen op het gebied van corporate governance.

Best-in-class beleid

BPL Pensioen is ervan overtuigd dat het structureel meewegen van ESG-informatie op de lange termijn bijdraagt aan het verbeteren van de rendement/risico karakteristieken van de portefeuille. BPL Pensioen bepaalt hierbij per beleggingscategorie hoe en in welke mate ESG-integratiestrategieën het meest effectief kunnen worden ingezet. BPL Pensioen wil meer inzetten op ESG-integratie via een best-in-class benadering. Het fonds vindt deze strategie namelijk passend om de verantwoord beleggen overtuiging op transparante en structurele wijze in praktijk te brengen. Daarbij beschouwt BPL Pensioen, voor de best-in-class benadering, de ESG-informatie vanuit een financieel perspectief. Waar mogelijk wordt het best-in-class beleid toegepast bij de constructie van de benchmark. Op deze wijze is het doorvoeren van ESG overwegingen het meest transparant en kan op heldere wijze de toegevoegde waarde van de ESG keuzes gemonitord worden. In de aandelenportefeuille is de best-in-class benadering reeds toegepast. De ondernemingen met de laagste ESG score (C-rating en B-rating) worden uitgesloten.

CO₂(e)-emissiereductie

Alhoewel de CO₂(e)-voetafdruk¹ geen echte voorspeller van de werkelijke klimaatrisico's voor een onderneming is, willen we als BPL Pensioen vanuit een maatschappelijk perspectief druk uitoefenen op bedrijven met een hoge CO₂(e)-voetafdruk om te hervormen. BPL Pensioen oefent enerzijds druk uit door een dialoog aan te gaan met ondernemingen met een relatief hoge CO₂(e)-voetafdruk en anderzijds door de CO₂(e)-voetafdruk van zijn portefeuilles te optimaliseren. Hierbij gaat de aandacht in eerste instantie uit naar de aandelenportefeuille. De onderzoekresultaten laten zien dat het mogelijk is om de financiële doelstellingen te combineren met een sterke CO₂(e)-emissiereductie. Door het toepassen van een mild uitsluitingsbeleid in de vorm van een CO₂(e)-filter behoudt de aandelenportefeuille daarbij blootstelling aan de wetenschappelijk bewezen factorpremies en een passend niveau van diversificatie. BPL Pensioen streeft met het CO₂(e)-filter een structurele emissiereductie van de aandelenportefeuille na van tussen de 40 en 50%. Dit ten opzichte van de aandelenportefeuille zoals samengesteld op 1 januari 2016. De emissiereductie is in drie transitiestappen bewerkstelligd en in 2017 behaald.

Duurzaamheid bij vastgoed

Duurzaam vastgoed is vastgoed dat: energiezuinig is, gebruikmaakt van hernieuwbare energie, een lage CO₂-uitstoot heeft en verminderde milieubelasting kent. Maar ook vastgoed dat in een veilige, leefbare en gezonde gebouwde omgeving is gesitueerd. Duurzaam vastgoed sluit goed aan bij de vraag in de markt, kent minder leegstand en blijft op lange termijn goed verkoopbaar. Duurzaam vastgoed leidt hierdoor tot een betere leefomgeving en tevens tot beter renderende (vastgoed)beleggingen.

De GRESB Real Estate Assessment is een toonaangevende benchmark die de duurzaamheidsprestaties meet van vastgoedfondsen en –portefeuilles. De BPL Pensioen vastgoedportefeuille heeft dit jaar voor de zevende achtereenvolgende keer deelgenomen aan het Real Estate Assessment van GRESB. De afgelopen jaren heeft BPL Pensioen een forse verbetering laten zien. In 2017 is de eindscore gestegen van 74 naar 77 punten. Het gemiddelde van de peergroup lag op 70.

Het behaalde resultaat in de GRESB benchmark past volledig in de ambities van BPL Pensioen. BPL Pensioen heeft als doelstelling in 2030 minimaal de helft van de gehele woningportefeuille naar een energieneutraal niveau te hebben gebracht. Dit vanuit de visie dat duurzaam vastgoed goed is voor het milieu, goed voor de huurders en het de deelnemers van het pensioenfonds een duurzaam financieel rendement oplevert.

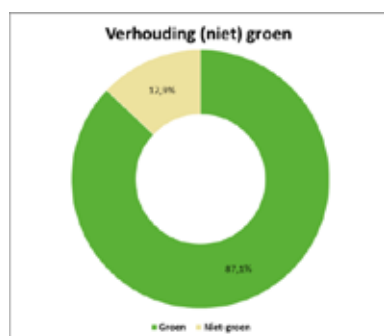
De vastgoedobjecten waarin belegd wordt moeten hierdoor voldoen aan strenge duurzaamheidscriteria. In 2017 zijn 183 woningen gekocht met een zogeheten EPC van 0,0 (dat is energiezuiniger dan het voorschrift van het Bouwbesluit op dit moment). Daarnaast wordt er ook een intensief beleid gevoerd om de duurzaamheid van bestaande woningen te verbeteren. Bij 564 woningen is de installatie van ongeveer 4.500 zonnepanelen goedgekeurd.

¹ Vaak wordt de uitstoot van de broeikasgassen uitgedrukt in CO₂-equivalenten, afgekort CO₂(e). Dit is een rekeneenheid om de bijdrage van broeikasgassen aan het broeikas effect onderling te kunnen vergelijken. Het is gebaseerd op het 'Global Warming Potential' (GWP) – en toont de mate waarin een gas bijdraagt aan het broeikas effect

Daarnaast zijn 323 woningen verduurzaamd waardoor er grote energielabelsprongen zijn gemaakt:

Object	Plaats	Adres	# woningen	type	Energielabel voor IV	Energielabel na IV
1066	Amsterdam	Eerste Helmerstraat	67	MGW	E	B
1106	Alkmaar	Bernard Zweerstraat e.o.	38	EGW	E	A
1079	Badhoevedorp	Egelantierstraat e.o.	84	EGW	E	A
1122	Leek	Auwelaan e.o.	62	EGW	D	A
1095	Nieuw Vennep	Noorderdreef e.o.	48	EGW	E	A
1159	Ter Aar	Hazelaarstraat e.o.	24	EGW	D	A
			323			

Op basis van de boekwaarde is de energielabelverdeling in de woningportefeuille per ultimo 2017 als volgt:

5.5 Aanpassingen beleggingsbeleid

DAA

Heel 2017 was er een overwogen positie in aandelen (ontwikkeld en opkomend) ten koste van euro-staatsobligaties. Deze positie heeft een outperformance opgeleverd. De aantrekkelijke waardering van aandelen gecombineerd met het economische herstel leidde tot stijgende aandelenkoersen. Aandelen opkomende markten behaalden het hoogste totaalrendement (ruim 20% in euro). Het totaalrendement op euro-staatsobligaties was nagenoeg vlak, ondanks de negatieve rendementen op Duitse en Nederlandse staatsobligaties.

Herstructurering aandelenportefeuille

In oktober 2016 is begonnen met het herstructureren van de aandelenportefeuille. De beleggingen in de fundamentele aandelenportefeuilles zijn hierbij geleidelijk omgezet in een aandelenportefeuille met een multifactor benadering en een ESG filter. In april 2017 is hiervoor het tweede gedeelte omgezet, nadat in oktober 2016 al een eerste deel omgezet was. In oktober 2017 is een deel van het vermogen belegd in small caps door middel van een actief mandaat bij Axa.

Hypotheekportefeuille

Gedurende het afgelopen jaar is verder vormgegeven aan de invulling van de hypotheekportefeuille. In 2017 zijn commitments afgegeven aan het SAREF Particuliere Hypothekenfonds en aan het Dynamic Credit Dutch Mortgage Fund om toe te groeien richting het strategisch portefeuillegewicht van hypotheek.

EMD –HC

De allocatie naar obligaties opkomende landen in harde valuta (EMD–HC) is in 2017 geëvalueerd. Na de evaluatie is geconcludeerd dat de brede benchmark inclusief de toepassing van striktere ESG criteria samen met een passieve uitvoering het uitgangspunt dienen te vormen voor de invulling van de categorie. Op basis van een manager selectie traject is Legal & General geselecteerd. De manager is in de eerste helft van 2017 geïmplementeerd.

Green Bonds

We hebben de ambitie te investeren in innovatieve en/of duurzame projecten of ondernemingen via zogenaamde doelinvesteringen (impact investing). Daarbij gaat het om beleggingen die niet alleen een goed rendement opleveren tegen een aanvaardbaar risico maar ook bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke kwesties zoals klimaatverandering. We zien in green bonds een instrument om invulling te geven aan deze ambitie binnen de vastrentende waarden portefeuille. In het afgelopen jaar hebben we stilgestaan bij de invulling van green bonds binnen de huidige staats- en bedrijfsobligatiemandaten.

5.6 Z-score en performancetoets

Z-score

De z-score maakt deel uit van de performancetoets. Deze score wordt grotendeels bepaald door het verschil tussen het werkelijk behaalde rendement en het rendement van de normportefeuille. Daarmee is het een indicator voor de mate van out- of underperformance op de beleggingen. Het rendement geeft na correctie voor beleggingskosten en beleggingsrisico een z-score over 2017 van 0,36 positief.

Performancetoets

Volgens de vrijstellingsregeling wordt de performancetoets toegepast in 2017 over de periode januari 2013 tot en met december 2017. Als over deze periode de uitkomst van de performancetoets lager uitkomt dan de waarde -1,28, dan heeft een werkgever de mogelijkheid een verzoek tot vrijstelling van verplichte deelname aan het pensioenfonds in te dienen. De performancetoets wordt berekend door de z-scores van de afgelopen vijf jaar bij elkaar op te tellen, dit getal te delen door de wortel van vijf en bij de uitkomst van die berekening 1,28 op te tellen. De performancetoets bedraagt 1,32. Hiermee voldoet de score ruimschoots aan de minimum grens van 0.

5.7 Vooruitblik 2018

Economie en monetair beleid: verdere stappen richting normalisatie

De vooruitzichten voor de wereldeconomie blijven gunstig. Vertrouwenscijfers, voor zowel consumenten als producenten, staan op recordniveaus en duiden op aanhoudende groei. De inflatie blijft voorlopig laag, maar beweegt uiteindelijk richting de doelstelling van de centrale banken. Centrale banken zullen de komende jaren in een gematigd tempo het monetaire beleid normaliseren. Als het economische herstel doorzet, zal de ECB het opkopen van obligaties naar verwachting in september 2018 beëindigen.

Financiële markten en risico's

De verwachte middellange termijnrendementen voor de meeste beleggingscategorieën zijn laag. De laagrisicobeleggingen leveren naar verwachting een zeer laag of zelfs negatief rendement op. Maar ook voor de risicovollere beleggingscategorieën zijn de verwachte rendementen laag. Vooral global high yield is onaantrekkelijk geworden. Op dit moment hebben beleggingen uit de opkomende landen de voorkeur. Door de relatief hoge waarderingen zijn de meeste categorieën kwetsbaarder geworden voor tegenvallers. Tegenvallende macro-ontwikkelingen, een sterker dan verwachte verkrapping van het monetaire beleid of een escalatie van politieke spanningen kunnen leiden tot een stijging van de volatiliteit.

Te nemen acties in 2018

BPL Pensioen heeft besloten om in 2018 het gewicht van de hypotheek te verhogen naar het strategisch gewicht. Tevens zal het gewicht van EMD worden verhoogd ten laste van high yield vanwege de lage verwachte rendementen op high yield. BPL Pensioen zal in 2018 een ALM studie laten uitvoeren waarin geanalyseerd zal worden in hoeverre de huidige beleggingsportefeuille nog aansluit bij de doelstellingen van het pensioenfonds. Op basis van de uitkomsten van deze analyse kan het bestuur wijzigingen aanbrengen in de beleggingsportefeuille.

5.8 Beheerkosten van het fonds

De kosten van fiduciair management en vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de volgende kostencomponenten: De totale kosten over 2017 bedragen € 51,6 miljoen. Uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen bedragen de kosten 0,314%. De geschatte transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen bedragen: 0,064%.

Tabel 1 Vergelijking kosten vermogensbeheer 2017 en 2016

	2017	2016
Totaal gemiddeld vermogen	€ 16.458.287.754	€ 15.188.958.632
Totale kosten vermogensbeheer (excl. transactiekosten)	€ 41.073.833	€ 44.260.035
Transactiekosten	€ 10.548.185	€ 16.187.743
Totale Kosten	€ 51.622.018	€ 60.447.778
Beheerkosten %	0,25%	0,29%
Transactiekosten %	0,06%	0,11%
Totale kosten %	0,31%	0,40%

De vermogensbeheerkosten zijn gedaald. Dit is het resultaat van de wijziging in de aandelenportefeuille waarbij overgegaan is naar een passieve invulling met lagere beheerkosten tot gevolg.

De transactiekosten zijn ook verder gedaald. Vanaf 2017 worden de daadwerkelijke transactiekosten in de vastrentende waarden portefeuilles gebruikt, waar in de jaren daarvoor gebruikgemaakt werd van schattingen op basis van de aanbevelingen van de pensioenfederatie. De te hanteren kosten op basis van de schattingen van de pensioenfederatie waren substantieel hoger dan de werkelijke kosten.

6

Risicobeheer

Risicobeheer

6.1 Risicomanagementproces

Onderstaand staat het risicomanagementproces schematisch weergegeven.

Stap	Onderdeel	Toelichting
1	Identificatie en definitie	Welke risico's zijn er en welke definitie wordt per risico gehanteerd?
2	Metten	Hoe worden risico's gemeten: wat is de belangrijkste risico-indicator/-maatstaf?
3	Bepalen beleid en beheersing	Wat zijn de normen? Welke beheersmaatregelen zijn er bepaald?
4	Monitoren en rapporteren	Hoe wordt er over risico's gerapporteerd en op welke wijze vindt de monitoring plaats?
5	Controle en bijsturing	Hoe wordt bijgestuurd?

Het pensioenfonds past monitoring toe om de ontwikkelingen in risico's en beheersing te volgen. De rapportage vindt periodiek plaats en wordt voorbereid door de risicomanager. De risicomanager verzamelt informatie, toetst de risicorapportages van de uitbestedingspartijen, en rapporteert hierover door middel van het risicodashboard aan het bestuur. Het risicodashboard geeft hierdoor op integrale wijze managementinformatie aan het bestuur om de geïdentificeerde (potentiële) risico's te monitoren zodat tijdig beheersmaatregelen genomen kunnen worden. Dit gebeurt op basis van diverse indicatoren. Deze indicatoren worden vergeleken met een door het bestuur vastgestelde norm. Bij een afwijking van de norm volgt een risicobeoordeling. Het risicodashboard stelt het bestuur in staat om gericht te sturen op de prioriteiten van dat moment.

6.2 Risicohouding

Bij het vaststellen van de risicohouding zijn naast het bestuur ook de deelnemers en sociale partners nauw betrokken geweest. De risicohouding van de deelnemers aan de pensioenregeling van BPL Pensioen is in 2017 opnieuw onderzocht. Uit dit onderzoek blijkt dat het draagvlak onder zowel de actieve als de gepensioneerde deelnemers voor een regeling die gepaard gaat met een bepaalde mate van risico om zo de pensioenaanspraken op lange termijn zo veel mogelijk waardevast te houden, is toegenomen. Daarbij zijn de deelnemers zich bewust van de risico's op korten van de aanspraken en vinden ze deze risico's acceptabel. Ze hebben in dit kader een voorkeur voor wat vaker een kleine korting dan minder vaak een grote korting. Tevens blijkt uit het onderzoek een groot draagvlak voor het duurzaam beleggingsbeleid van het pensioenfonds.

Medio 2014 heeft het bestuur de sociale partners verzocht om hun risicohouding te bepalen. Sociale partners hebben in meerdere sessies aan de hand van de ALM-resultaten hun risicohouding in het voorjaar van 2015 bepaald. In de jaren daarna is de risicohouding door bestuur en sociale partners jaarlijks bevestigd. In 2018 beoordeelt het bestuur (in samenspraak met sociale partners) door middel van een actualisatie van de ALM-studie of de beleggingsportefeuille aanpassing behoeft. Daarbij zal ook rekening worden gehouden met de uitkomsten van het recente onderzoek onder de deelnemers.

De risicohouding op drie met elkaar verbonden onderdelen (premie, ambitie en risicohouding) is als volgt vastgesteld:

- Een kwalitatieve beschrijving, welke als basis dient voor de kwantitatieve beschrijvingen;
- Een kwantitatieve korte termijn beschrijving (o.b.v. het VEV en de daarbij horende bandbreedtes) waarmee vooral de risico's rond het beleggingsbeleid worden vastgelegd, waarbij het beleggingsbeleid zo wordt vastgesteld dat zoveel mogelijk aan de kwalitatieve beschrijving voldaan kan worden;
- Een kwantitatieve lange termijn beschrijving (o.b.v. de haalbaarheidstoets) om de effecten van het uiteindelijke vastgestelde beleid verder in kaart te brengen. De haalbaarheidstoets is daarbij tevens een instrument om met sociale partners en deelnemers in gesprek te gaan over het beleid en de bijbehorende risico's.

A. Kwalitatieve risicohouding

Het bestuur heeft vastgesteld aan welke randvoorwaarden en risicogrenzen het beleid moet voldoen. De belangrijkste uitgangspunten voor het beleid zijn als volgt:

1. Om de nominale pensioenen zoveel mogelijk waardevast te houden, belegt het bestuur de middelen ook in andere beleggingscategorieën dan risicoloze beleggingen;
2. Het bestuur houdt hierbij rekening met de lange looptijd van de verplichtingen en baseert het beleid daarom op een ALM-studie. Hiermee wordt een invulling van de beleggingscategorieën op hoofdlijnen vastgesteld zodat er een optimale verhouding bereikt kan worden tussen de toekomstige pensioenresultaten enerzijds en de risico's rond korten van de aanspraken anderzijds;
3. Sociale partners en bestuur accepteren, rekening houdend met de maximale periode waarover de kortingen mogen worden gespreid, kortingen van minder dan 0,25% per jaar. Bij de beoordeling van de ALM-resultaten om tot een optimale beleggingsportefeuille te komen, zal met dit uitgangspunt rekening worden gehouden;
4. Bij voorwaardelijke kortingen wordt de wettelijk maximale spreidingsperiode gehanteerd. Bij onvoorwaardelijke kortingen wordt de spreidingsperiode zodanig gekozen dat de kortingen minimaal 1% per jaar bedragen;
5. Het opbouwpercentage moet de komende jaren zo hoog en stabiel mogelijk zijn, voor zover dat met de feitelijke premie van 21,7% van de pensioengrondslag en de regelgeving kan;
6. De premie van 21,7% van de pensioengrondslag staat tot en met 2021 vast. Bestuur en sociale partners accepteren in tijden van lage rente een lage premiedekkingsgraad, maar accepteren bij hoge rente ook een hoge premiedekkingsgraad. Bij hoge rente is de hoogte van de premiedekkingsgraad geen aanleiding om de premie te verlagen. In hoofdstuk 2.2 is uitgelegd waarom een lagere dan kostendekkende premie in de ogen van bestuur en sociale partners past bij een evenwichtige financiële opzet.

B. Kwantitatieve risicohouding korte termijn

Het bestuur heeft aan de hand van de missie, de ALM-studie en de kwalitatieve risicohouding een strategisch beleggingsbeleid vastgesteld. Dit beleggingsbeleid leidt tot een wettelijk Vereist Eigen Vermogen (VEV). De risicohouding op korte termijn wordt vastgelegd door VEV en de bandbreedte hieromheen.

Het beleggingsbeleid is voor een deel dynamisch. Dit betreft met name:

- De Dynamische Asset Allocatie (DAA). Dit houdt in dat het bestuur de mogelijkheid heeft om bepaalde beleggingscategorieën te overwegen dan wel te onderwegen;
- De beperkte bandbreedte die de vermogensbeheerder zelfstandig mag hanteren bij de diverse beleggingscategorieën;
- De beperkte bandbreedte die de vermogensbeheerder zelfstandig mag hanteren bij de rentehedge;
- De mate van rentehedge, welke afhankelijk is van de rentestand.

Deze dynamiek leidt automatisch tot een variërende VEV. Het strategische beleid heeft als doelstelling een VEV van 125%. Als alle bovenstaande aspecten zo zijn ingevuld dat het risico zo laag mogelijk is, bedraagt de ondergrens van het VEV 122%. Indien bovenstaande aspecten zo zijn ingevuld dat het risico zo hoog mogelijk is, bedraagt de bovengrens van het VEV 128%. Een VEV van 122% ontstaat als binnen de bandbreedte (door de vermogensbeheerder en het bestuur) bij de DAA gekozen wordt voor onderweging van aandelen én een overweging van de rentehedge. Een VEV van 128% ontstaat bij tegenovergestelde keuzes.

C. Kwantitatieve risicohouding lange termijn

Als de risicohouding van alle partijen is vertaald in een strategisch beleid, waardoor de kwantitatieve risicohouding op korte termijn is vastgelegd, kunnen aan de hand van dit beleid de gevolgen op lange termijn voor de deelnemers worden bepaald. Deze risicohouding op lange termijn wordt vastgelegd door de vaststelling van ondergrenzen bij de uitkomsten van de haalbaarheidstoets. Indien in de toekomst de resultaten zodanig zijn dat deze lager zijn dan door het bestuur vastgesteld, wordt overleg gevoerd met sociale partners over een eventuele aanpassing van het beleid. Het bestuur heeft de volgende ondergrenzen vastgesteld.

<i>Deze grenzen worden onderschreven door de sociale partners.</i>		Ondergrens
Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Mediaan	Minimaal 95%
Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Slechte scenario's (*)	Maximaal 50%

(*) de ondergrens van de slechtste scenario's is een relatieve maat. Het bestuur accepteert hier dat de ondergrens van het slechtste scenario maximaal 50% onder de mediaan mag liggen.

De uitkomst van de haalbaarheidstoets per ultimo 2017 is als volgt:

		Toetsmoment		
		Ultimo 2017	Ultimo 2016	Ultimo 2015
Vanuit feitelijke dekkinggraad	Mediaan	93%	95%	96%
Vanuit feitelijke dekkinggraad	Slechte scenario's	40%	42%	46%

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets ultimo 2017 laat zien dat de mediaan lager is dan de grens die door het bestuur is vastgesteld. Het bestuur zal in het najaar van 2018 overleg gaan met sociale partnersvoldoen over de kwantitatieve lange termijn risicohouding. In dit overleg zal worden in hoeverre de relatie tussen de premie, de ambitie en de risicohouding moet worden aangepast. Aangezien sociale partners onderling tot en met 2021 een premieafpraak hebben gemaakt, zal het overleg vooral gaan over de aanpassing van de risicohouding dan wel de ambitie.

6.3 Risico-identificatie

Het bestuur onderscheidt een aantal risico's, waarvan de belangrijkste in onderstaande tabel zijn opgenomen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen financiële en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Risico	Toelichting	Beheersmaatregelen
Renterisico	Het risico dat renteveranderingen een grote invloed hebben op de dekkinggraad.	Het renterisico wordt deels afgedekt door de rentehedge. Deze wordt door de obligatie- en de swapportefeuille gevormd. De netto impact van de renteverandering op de dekkinggraad worden in de kwartaal- en risicorapportages inzichtelijk gemaakt.
Marktrisico-aandelen	Het risico dat de aandelenportefeuille in waarde daalt.	Ongewenste risico's zoals concentratierisico, tegenpartijrisico e.d. worden via IMA's en beleggingsrichtlijnen gemanaged. In de periodieke risicorapportage wordt op basis van actuele marktgegevens het dekkinggraadrisico berekend.
Marktrisico-vastgoed	Het risico op waardedaling van de vastgoedportefeuille.	Voldoende spreiding in de beleggingsprojecten, kwaliteitsselectie van de huurders en de regio's. Beperkte investering in de conjunctuurgevoelige kantorenmarkt.
Verzekeringstechnisch risico	Het risico dat door onjuiste inschatting van de toekomstige levensduur van de deelnemer onvoldoende middelen beschikbaar zijn om de pensioenen levenslang te kunnen uitkeren.	De voorziening wordt vastgesteld aan de laatste inzichten van het Actuarieel Genootschap omtrent de overlevingskansen van de gehele bevolking. Periodiek wordt bekeken of de ervaringssterfte aanpassing behoeft. Met ervaringssterfte wordt bedoeld de mate waarin de deelnemers van BPL Pensioen een afwijkende sterftkans hebben ten opzichte van de gehele bevolking van Nederland.

Niet-financiële risico's

Risico	Toelichting	Beheersmaatregelen
Uitbestedings- c.q. operationeel risico	Het risico dat dat de kerntaken van het fonds niet juist worden uitgevoerd.	Voor de uitbesteding van de kerntaken heeft het fonds een uitbestedingsbeleid vastgesteld. Hierin staan de verschillende stadia van de uitbestedingscyclus, de risico's, de beheersmaatregelen en de controlemechanismen beschreven met daarin voldoende waarborgen voor een beheerste en integere bedrijfsvoering door een derde.
Integriteitrisico	Het risico dat het fonds door belangenverstreming, strafbare feiten en onbetamelijk gedrag financiële schade en belangrijk gezichtsverlies lijdt.	Het fonds heeft een integriteitsbeleid vastgesteld. Onderdeel hiervan zijn de gedragscode, klokkenluidersregeling en incidentenregeling. De opgenomen bepalingen dragen bij aan de beheersing van alle onderliggende subrisico's.
IT-beveiligingsrisico	Het risico dat door onvolkomenheden in de IT-structuur de kerntaken van het fonds (pensioen- en vermogensbeheer) onvoldoende worden uitgevoerd.	Er wordt jaarlijks gerapporteerd over IT controls in de ISAE 3402 type II rapportage van de uitvoeringsorganisaties. In 2017 is het volwassenheidsniveau van de COBIT-processen bij de uitvoerders TKP en Achmea IM onderzocht. Uit het onderzoek blijkt dat het volwassenheidsniveau voldoen aan de eisen van het bestuur en DNB. In 2018 wordt het onderzoek uitgebreid naar de andere uitvoerders. Verder zal in 2018 worden beoordeeld of de eisen aan de uitvoerders in dit kader moeten worden geactualiseerd.

6.4 Impactanalyse

Het bestuur heeft de risico's in kaart gebracht door enerzijds de waarschijnlijkheid en anderzijds de gevolgen (impact) te analyseren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de bruto risico's en de netto risico's. De bruto risico's zijn de oorspronkelijke risico's en de netto risico's zijn de risico's die resulteren nadat de beheersmaatregelen zijn doorgevoerd. Bij de indeling naar waarschijnlijkheid en gevolgen zijn de volgende criteria gebruikt. Bij financiële risico's zijn de gevolgen afgemeten aan de mogelijke wijziging van de dekkingsgraad. Bij niet-financiële risico's zijn de gevolgen ingeschat op basis van een zuiver kwalitatieve inschatting. Daarbij is vooral gekeken naar de gevolgen voor de operationele kwaliteit en daarmee samenhangende reputatie van BPL Pensioen.

Laag	
<i>Kans</i>	Onwaarschijnlijk dat het risico zich voordoet in de komende 5 jaar of het heeft zich niet eerder voorgedaan.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkingsgraad wordt niet negatief beïnvloed.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Makkelijk te herstellen, geen invloed op tevredenheid deelnemers.
Beperkt	
<i>Kans</i>	Het risico concretiseert zich mogelijk voor of binnen 3 jaar of heeft zich reeds voorgedaan in de afgelopen 5 jaar.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkingsgraad daalt met maximaal 5%.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Kans op negatieve publiciteit, herstelbaar, beperkte invloed op tevredenheid deelnemers.
Aanzienlijk	
<i>Kans</i>	Het risico heeft de potentie om op te treden binnen het komende jaar of heeft zich voorgedaan in de afgelopen 2 jaar.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkingsgraad daalt met maximaal 10%.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Behoorlijke kans op negatieve publiciteit, negatieve reactie DNB, behoorlijke daling tevredenheid deelnemers, moeilijk te herstellen.
Hoog	
<i>Kans</i>	Het treedt op in het komende jaar of heeft zich in het afgelopen jaar voorgedaan.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkingsgraad daalt met meer dan 10%.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Grote kans op negatieve publiciteit, negatieve reactie DNB, grote daling tevredenheid deelnemers, erg moeilijk te herstellen.

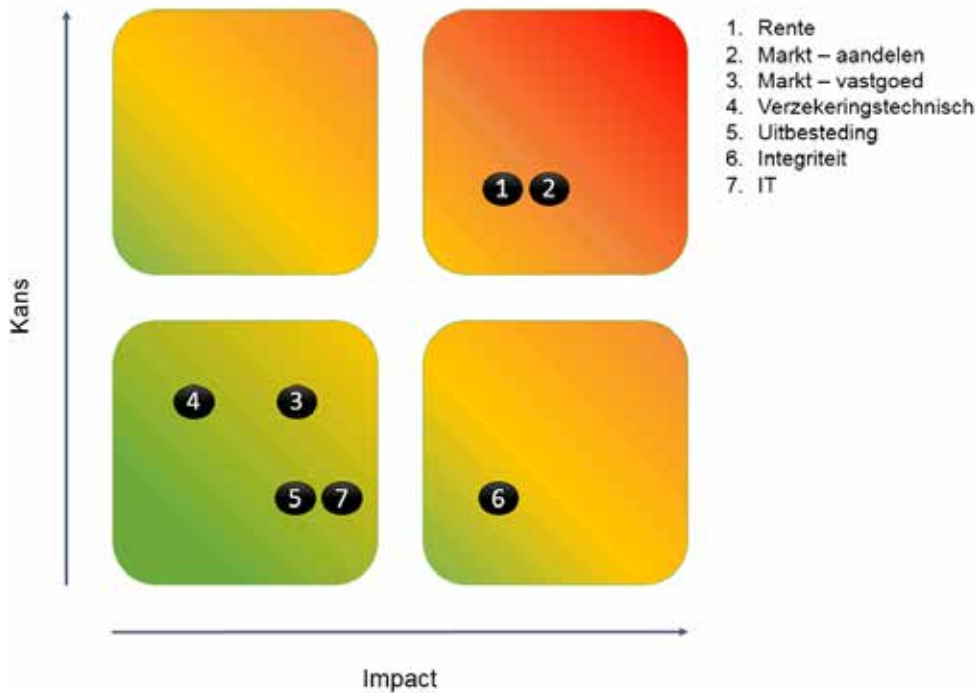
Financiële risico's

	Kans		Impact	
	Bruto	Netto	Bruto	Netto
Renterisico	Hoog	Hoog	Hoog	Aanzienlijk
Marktrisico – aandelen	Hoog	Hoog	Hoog	Aanzienlijk
Marktrisico – vastgoed	Beperkt	Beperkt	Aanzienlijk	Beperkt
Verzekeringstechnisch risico	Beperkt	Beperkt	Beperkt	Laag

Niet-financiële risico's

	Kans		Impact	
	Bruto	Netto	Bruto	Netto
Uitbestedings- en operationeel risico	Aanzienlijk	Laag	Aanzienlijk	Beperkt
Integriteitsrisico	Laag	Laag	Aanzienlijk	Aanzienlijk
IT-risico	Aanzienlijk	Laag	Aanzienlijk	Beperkt

In onderstaand figuur is de netto kans afgezet tegen de netto impact. Hieruit is op te maken dat het renterisico en het marktrisico - aandelen door het bestuur als de grootste risico's wordt gezien.

6.5 Risicomanagementsysteem

Het bestuur van BPL Pensioen vindt dat effectief risicomanagement onlosmakelijk verbonden is met cultuur en gedrag. Het bestuur geeft hier vorm aan door onder andere zich bewust te zijn van zijn eigen gedrag, (de mate van) helderheid, de betrokkenheid, het bespreekbaar maken van (lastige) zaken en het elkaar aanspreken op verantwoordelijkheden. Afspraken en regels omtrent het gedrag zijn vastgelegd in het integriteitbeleid, waaronder de gedragscode.

Het bestuur ziet erop toe dat de gewenste cultuur en het gewenste risicobewustzijn geconcretiseerd worden in herkenbare aspecten als actieve bestuursparticipatie, monitoring en opvolging van risicomanagement, verbeteracties, de naleving van de risicotoleranties en een duidelijke (risico)governancestructuur. Het bestuur is van mening dat openheid en vertrouwen in communicatie over risico's en voorgevallen incidenten belangrijke ingrediënten zijn voor een effectief risicomanagement. De structuur met betrekking tot het risicomanagementproces is als volgt georganiseerd:

Het bestuur

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering, resultaten en effectiviteit van de risicobeheersing. Het bestuur bepaalt het beleid, neemt besluiten en houdt toezicht op een adequate uitvoering van de besluiten. Risicomanagement vormt iedere vergadering een apart agendapunt op de bestuurlijke agenda.

De Risico- en auditcommissie (RAC)

De Risico- en auditcommissie is verantwoordelijk voor de inrichting en monitoring van het risicoraamwerk. Primair zijn de diverse commissies verantwoordelijk voor hun specifieke aandachtsgebieden. De RAC toetst of alle risico's adequaat beheerst zijn. De RAC rapporteert de integrale risico's aan het bestuur en adviseert het bestuur en de commissies over de integrale risico's.

Ten aanzien van het risicomanagementtraamwerk is een centrale rol weggelegd voor de RAC. De samenstelling, benoeming, zittingsduur, taken en bevoegdheden, aanwezige deskundigheid maar ook bijvoorbeeld de werkwijze van deze commissie zijn vastgelegd in een specifiek reglement. De RAC vervult zijn taak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het fonds.

Hoewel de overige bestuurscommissies verantwoordelijk zijn voor het risicomanagement op hun specifieke terrein, is de RAC verantwoordelijk voor het integrale risicomanagement.

De RAC is verder verantwoordelijk voor de coördinatie, voorbereiding en monitoring van de jaarverslaglegging en onderhoudt de (inhoudelijke) relatie met de externe accountant en certificerende actuaris.

In 2017 heeft de RAC de nadruk gelegd op de volgende onderwerpen. De informatieveiliging van de uitvoerders, de integriteitsrisico's, de niet financiële risico's bij de uitvoerder. In 2017 is in de RAC een aantal keer de gevolgen van IORP II voor BPL Pensioen aan de orde geweest. In de loop van 2018 zal de RAC de besluitvorming binnen het bestuur over de gevolgen van IORP II en met name de inrichting van de Lines of Defence en de sleutelfuncties verder voorbereiden.

De risicomanager

De functie van risicomanager is belegd bij het bestuursbureau. Het bestuursbureau heeft integraal risicomanagement als specifiek aandachtsgebied en tevens de volgende verantwoordelijkheden:

- Het risicobewustzijn van het bestuur versterken onder andere door middel van begeleiding van de strategische risicoanalyses en het signaleren van nieuwe typen risico's;
- Het overzicht behouden van risicomanagementprocessen en beheersmaatregelen. BPL Pensioen heeft dit vastgelegd in een risicomanagementhandboek;
- Het overzicht behouden van alle risico's ten opzichte van elkaar en afhankelijkheden daartussen, inclusief identificatie van nieuwe risico's;
- De informatievoorziening aan het bestuur op basis van onderliggende risicorapportages en informatiestromen. Het bestuur ontvangt maandelijks een dashboard over de financiële ontwikkeling van het fonds en elk kwartaal een dashboard dat de integrale ontwikkeling van de financiële en niet-financiële risico's beschrijft;
- Elke notitie met beleidsvoorstellen aan het bestuur wordt begeleid met een oordeel van de risicomanager over de gevolgen van dit beleid in het kader van integraal risicobeheer;
- In het kader van de vervulling van deze verantwoordelijkheden rapporteert de risicomanager periodiek aan de RAC en het bestuur over de risico's en het risicomanagementproces.

7

Uitvoeringskosten

Uitvoeringskosten

In 2016 heeft de Pensioenfederatie een herziene versie van de 'aanbevelingen uitvoeringskosten' gepubliceerd. Samengevat komen de aanbevelingen op het volgende neer:

- Rapporteer de kosten van pensioenbeheer in euro per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden;
- Rapporteer de kosten van het Vermogensbeheer in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Bekijk deze kosten ook in relatie tot: 1) de gekozen beleggingsmix en bijbehorende benchmarkkosten; 2) het rendement over lange termijn, ook in relatie tot het bijbehorende benchmarkrendement;
- Rapporteer separaat de transactiekosten in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

BPL Pensioen volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie zoveel als mogelijk op en streeft naar het realiseren van zoveel mogelijk transparantie. Hieronder lichten wij de situatie ten aanzien van beide onderdelen verder toe.

7.1 Pensioenbeheer

De uitvoeringskosten bedragen € 20.081. Een deel van deze kosten hoort bij vermogensbeheer. Het betreft in dit kader de activiteiten die door het bestuur en het bestuursbureau worden verricht voor het vermogensbeheer. De aan vermogensbeheer toebedeelde kosten bedragen in totaal € 1.309. De kosten aan Pensioenbeheer bedragen per saldo € 18.772. Aan de hand van deze kosten worden de kosten per deelnemer bepaald.

	2017
Actieven	111.809
Gepensioneerden	67.245
Totaal actieven en gepensioneerden	179.054
Gewezen deelnemers	479.820
Totaal incl. gewezen deelnemers	658.874

De kosten per deelnemer zijn dan voor 2017 en voorgaande jaren als volgt:

<i>Op basis van aantallen per 31-12-2017</i>	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Kosten per actieve deelnemer	€ 168	€ 178	€ 175	€ 168	€ 165	€ 216	€ 269
Kosten per actieve deelnemer en gepensioneerde (*)	€ 105	€ 111	€ 109	€ 105	€ 101	€ 134	€ 167
Kosten per actieve deelnemer, gepensioneerde en slaper	€ 28	€ 30	€ 30	€ 28	€ 27	€ 36	€ 43

De kosten per deelnemer zijn met 6% gedaald. Dit is saldo van enerzijds een afname van de kosten met 1% en anders een stijging van de actieve deelnemers en gepensioneerden van 5%. Ondanks het toegenomen aantal deelnemers zijn de kosten dus ook afgenomen.

De btw-kosten over de verleende diensten voor de pensioenadministratie bedroegen in 2017 € 2,4 miljoen. (2016: € 2,3 miljoen, 2015: nihil) Pensioenfondsen moeten vanaf 2016 btw betalen over de pensioenadministratiekosten.

(*) De Pensioenfederatie beveelt aan om bij de kosten per deelnemer uit te gaan van de kosten per actieve deelnemer en gepensioneerde. Deze maatstaf kan het beste worden gebruikt bij de beoordeling van de ontwikkeling van de kosten per deelnemer en bij vergelijking van de kosten per deelnemer bij andere pensioenfondsen.

7.2 Vermogensbeheer

De kosten van fiduciair management en vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de volgende kostencomponenten. Deze indeling is gebaseerd op de aanbeveling van de Pensioenfederatie, waarmee een maximale transparantie van deze kosten wordt beoogd.

	Directe Kosten Vermogensbeheer Jaarrekening	Indirecte Kosten Overige indirecte be- heerkosten (in koersen en beleggingsfondsen)	Vermogens- beheer Algemene indi- recte kosten	Transactiekosten
Vastgoedbeleggingen	€ 10.934	€ 529		€ 2.074
Aandelen	€ 4.788	€ 5.000		€ 3.409
Vastrentende waarden	€ 4.618	€ 5.949		€ 4.440
Overige beleggingen	€ 12	€ 1.800		€ 304
Deivaten	€ 1.047	€ 1.028		€ 321
Overige kosten van vermogensbeheer (niet toe te rekenen aan een een beleggingscategorie) inclusief kosten fiduciair beheer	€ 2.658			
Bewaarloon			€ 1.391	
Toerekening pensioenuitvoeringsaspecten vanuit pensioenbeheer			€ 1.309	
Totaal	€ 24.057	€ 14.316	€ 2.701	€ 10.548

	2017	Als % van belegd vermogen	2016	Als % van belegd Vermogen
Totaal Directe kosten Vermogensbeheer cf jaarrekening	€ 24.057	0,15%	€ 25.923	0,17%
Totaal Indirecte kosten Vermogensbeheer	€ 17.007	0,10%	€ 18.337	0,12%
Totaal Transactiekosten	€ 10.548	0,06%	€ 16.187	0,11%
Totaal Vermogensbeheerkosten	€ 51.622	0,31%	€ 60.447	0,40%

BPL Pensioen streeft naar maximale transparantie van het beleggingsbeleid en de bijbehorende vermogensbeheerkosten. Om deze reden wordt ook nauwelijks in beleggingsfondsen belegd, maar wordt zoveel mogelijk gebruikgemaakt van directe beleggingen. Bij directe beleggingen zijn de kosten veel transparanter en veelal ook lager.

BPL Pensioen kent relatief lage vermogensbeheerkosten. BPL doet elk jaar mee met het CEM-vergelijkingsonderzoek. Uit dit onderzoek blijkt dat vermogensbeheerskosten van BPL Pensioen lager dan gemiddeld in de pensioensector zijn, ondanks het feit dat BPL Pensioen relatief veel belegt in direct vastgoed en dat dit een categorie is met relatief hoge vermogensbeheerkosten.

De totale vermogensbeheerkosten zijn in 2017 gedaald. De belangrijkste oorzaak van de daling is het feit dat de aandelenportefeuille sinds 2017 overwegend passief wordt belegd. De overgang van actief naar passief beheer van de aandelenportefeuille heeft geleid tot een substantiële daling van de beheerkosten. Aangezien deze portefeuille in 2017 nog voor een klein deel actief werd beheerd, mag in 2018 een verdere daling worden verwacht. Binnen de vastrentende waarden wordt overigens het overgrote deel nog actief belegd. Maar hier zijn de extra kosten van actief beheer relatief laag ten opzichte van het verschil tussen actief en passief beheer van aandelenbeleggingen.

BPL Pensioen sluit bij voorkeur geen contracten af met vermogensbeheerders waarin een performance-fee is opgenomen.

Dit is ook een belangrijke reden van het feit dat BPL nauwelijks investeert in private equity en hedge-fondsen. Slechts twee relatief kleine mandaten fondsen een dergelijke fee. Het gevolg is dan ook dat BPL nauwelijks performance fees betaalt aan vermogensbeheerders. In 2017 is zelfs 63 terug ontvangen en in 2016 is 572 betaald.

BPL Pensioen laat zijn vermogensbeheerkosten jaarlijks benchmarken door CEM. Voor 2017 zijn deze cijfers nog niet beschikbaar.

7.3 CEM benchmarkonderzoek

Het fonds heeft van 2012 tot en met 2015 deelgenomen aan het wereldwijde onderzoek van Cost Effectiveness Measurement (CEM) om de uitvoeringskosten te kunnen vergelijken met andere pensioenfondsen. In 2017 heeft BPL Pensioen een eigen onderzoek gedaan over 2016 aan de hand van de door DNB gepubliceerde jaarcijfers van pensioenfondsen. Dit geeft het bestuur een goed beeld van de uitvoeringskosten in vergelijking met de andere pensioenfondsen. Deelname aan een benchmark zal periodiek blijven plaatsvinden.

Eerdere uitkomsten van het CEM benchmarkonderzoek bevestigen dat BPL Pensioen efficiënt en kostenbewust werkt. Onderstaand overzicht toont de kosten Pensioenbeheer per actieve deelnemer en pensioengerechtigde, vergeleken met de gemiddelde score van de CEM-vergelijkingsgroep. Dit beeld is niet veranderd met de resultaten van het eigen onderzoek.

Overzicht kosten Pensioenbeheer in euro ten opzichte van de CEM-vergelijkingsgroep

Jaar	BPL Pensioen	CEM-vergelijkingsgroep
2016	€ 105	<i>Geen deelname</i>
2015	€ 109	€ 131
2014	€ 105	€ 112
2013	€ 101	€ 116
2012	€ 134	€ 114

Onderstaand zijn de beheerkosten Vermogensbeheer weergegeven als percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Ook hier is de vergelijking opgenomen met de gemiddelde score van de CEM-vergelijkingsgroep.

Overzicht beheer- en transactiekosten Vermogensbeheer als percentage gemiddeld belegd vermogen

Jaar	BPL Pensioen	CEM-vergelijkingsgroep
2016	0,40%	0,48%
2015	0,39%	0,49%
2014	0,38%	0,48%
2013	0,37%	0,45%
2012	0,26%	0,34%

Woerden, 21 juni 2018

R. le Clercq Werkgeversvoorzitter	E. Lundgren Werknemersvoorzitter
J.H. van der Starre Algemeen bestuurder	M.J.A.M. Daamen Algemeen bestuurder
J. den Dekker Algemeen bestuurder	H. Onstwedder Algemeen bestuurder
W.P.C. van den Nieuwenhof Algemeen bestuurder	G.H. Koudys Algemeen bestuurder
S.M. van Meer Algemeen bestuurder	M.H. Rosenberg Algemeen bestuurder
H.F.M. Gertsen Algemeen bestuurder	

8

Intern toezicht

Intern toezicht

Verslag Raad van toezicht

8.1 Inleiding

De Raad van toezicht geeft met dit verslag inzicht in zijn werkzaamheden en observaties met betrekking tot het verslagjaar 2017. Voorafgaand aan elk jaar stelt de Raad van toezicht een plan van aanpak op. In dit plan worden reguliere toezichtonderwerpen opgenomen, maar ook onderwerpen waaraan de raad specifieke aandacht wil geven in het desbetreffende jaar.

De Raad van toezicht heeft in 2017 een eigen visie ontwikkeld op intern toezicht. Gedurende het jaar heeft afstemming met het bestuur en het Verantwoordingsorgaan plaatsgevonden over de onderwerpen waaraan specifiek aandacht zal worden besteed.

In het verslag wordt ingegaan op de volgende onderwerpen:

1. De opdracht aan de Raad van toezicht;
2. De gehanteerde werkwijze;
3. De observaties en aanbevelingen met betrekking tot het verslagjaar 2017.

8.2 Opdracht Raad van toezicht

8.2.1 Algemene opdracht

De Raad van toezicht heeft de wettelijke taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De Raad van toezicht geeft een algemeen oordeel over het functioneren van het bestuur en is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. BPL Pensioen is een van de grotere bedrijfstakpensioenfondsen in Nederland. De Raad van toezicht neemt het hoge ambitieniveau dat hierbij past als uitgangspunt. De Raad van toezicht heeft hierbij aandacht voor doelgerichtheid, efficiëntie en transparantie. De Raad van toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. De Raad van toezicht staat het bestuur met raad ter zijde. In de wetgeving en statuten is vastgelegd welke besluiten van het bestuur zijn onderworpen aan de goedkeuring van de Raad van toezicht.

Naast het wettelijk kader worden ook de Code Pensioenfondsen en de Toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP-code) nageleefd. Voor de werkwijze van de Raad van toezicht is het eigen reglement leidend.

Uitoefening goedkeuringsrecht en adviezen Raad van toezicht

In het verslagjaar heeft het bestuur goedkeuring verzocht en de Raad van toezicht goedkeuring verleend op:

- de vaststelling van het Jaarverslag en de jaarrekening 2016;
- de profielschets voor de nieuwe werknemersvoorzitter van het bestuur;
- de collectieve waardeoverdracht aan BPL Pensioen van de per 30 juni 2015 door werknemers van ADM bij Stichting Jan Huysman Wz. Fonds opgebouwde pensioenaanspraken.

De Raad van toezicht heeft in het verslagjaar meerdere keren gebruik gemaakt van zijn bevoegdheid om het bestuur uit eigen beweging te adviseren.

8.2.2 Specifieke aandachtspunten in het verslagjaar

De Raad van toezicht heeft voor het verslagjaar 2017 aandachtspunten geformuleerd in zijn plan van aanpak. Deze aandachtspunten betreffen de opvolging van de aanbevelingen van DNB naar aanleiding van regulier onderzoek, de toezichtthema's van DNB voor 2017 en de in de wet en de VITP-code benoemde aandachtspunten.

Ook heeft het Verantwoordingsorgaan de Raad van toezicht de aanbeveling gedaan om de financiële situatie verder te blijven monitoren in 2017. Een andere aanbeveling aan de raad is om toe te zien hoe het bestuur de continuïteit van een kwalitatief goed bestuur waarborgt. Deze aanbevelingen heeft de raad betrokken bij de invulling van het intern toezicht.

In de observaties met betrekking tot het verslagjaar zijn de verschillende aandachtspunten bij de betreffende onderwerpen opgenomen.

8.3 Werkwijze Raad van toezicht

8.3.1 Beschrijving aanpak Raad van toezicht

De Raad van toezicht heeft in 2017 tien maal vergaderd. Tijdens de vergaderingen van de raad zijn ook de manager van het bestuursbureau en de secretaris van de raad aanwezig geweest.

Daarnaast heeft de Raad van toezicht in 2017 vier maal vergaderd met het bestuur. Ook heeft de raad drie keer overleg gehad met een werkgroep van het Verantwoordingsorgaan. Verder is de raad aanwezig geweest bij twee vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan en zijn vergaderingen bijgewoond van de bestuurlijke commissies die aansluiten op de aandachtsgebieden van de leden van de raad. Ook heeft de raad een aantal malen afstemmingsoverleg gevoerd met de beide voorzitters van het pensioenfonds. De raad heeft ook een keer overleg gevoerd met de voorzitters van het Verantwoordingsorgaan. In het najaar van 2017 hebben de leden van de raad ieder een deelnemersbijeenkomst van BPL Pensioen bijgewoond. Op uitnodiging van DNB heeft het jaarlijkse gesprek met de toezichthouder plaatsgevonden.

De Raad van toezicht heeft begin 2017 het eigen functioneren in 2016 aan de hand van een vragenlijst geëvalueerd en de uitkomsten gedeeld met het bestuur en Verantwoordingsorgaan. Over 2017 heeft begin 2018 een evaluatie met een externe partij plaatsgevonden. Uit de zelfevaluatie is gebleken dat er sprake is van een constructieve samenwerking binnen de raad en een goede afstemming met het bestuur en het Verantwoordingsorgaan.

8.3.2 Aandachtsgebieden

De Raad van toezicht heeft er voor gekozen om met aandachtsgebieden te werken om op een efficiënte manier de toezichtstaken te kunnen uitoefenen. Voor het bijwonen van de bestuurlijke commissievergaderingen geldt als uitgangspunt dat degene die het betreffende aandachtsgebied toegewezen heeft gekregen, de relevante commissievergadering zal bijwonen. De vergaderingen met (de voorzitters van) het bestuur worden in principe door alle leden van de Raad van toezicht bijgewoond.

Tussentijdse wijziging in samenstelling

Al enige tijd was duidelijk dat mevrouw Van der Heiden ernstig ziek was. Zij had daarom al aangekondigd niet beschikbaar te zijn voor herbenoeming na afloop van haar eerste termijn in 2018. Helaas is mevrouw Van der Heiden tijdens haar eerste termijn in augustus 2017 overleden. De Raad van toezicht wil ook in het kader van dit verslag dankbaarheid voor haar grote betrokkenheid en betekenis voor BPL Pensioen en de pensioensector in het algemeen benadrukken, evenals de prettige samenwerking met haar in de periode vanaf haar aanstelling als lid van de raad in 2014.

In het najaar is door het Verantwoordingsorgaan de selectie van een kandidaat voor de ontstane vacature in de Raad van toezicht ter hand genomen. Dit heeft geresulteerd in de benoeming van mevrouw Van der Poel (1981) per 1 november 2017. Zij heeft de aandachtsgebieden communicatie, pensioenbeheer, juridische zaken en interne governance in haar portefeuille.

Vacature Raad van toezicht

In het verslagjaar heeft de heer Smolenaers aangekondigd dat hij na afloop van zijn eerste termijn niet beschikbaar is voor herbenoeming per 1 juli 2018. Begin 2018 heeft het Verantwoordingsorgaan daarom een vacature voor lid van de Raad van toezicht uitgezet en deze via diverse kanalen, waaronder de website van ViiP (Vrouwen in institutioneel Pensioen), onder de aandacht gebracht. In april heeft het bestuur op bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan besloten om de heer Westhoff te benoemen tot lid van de Raad van toezicht per 1 juli 2018.

8.3.3 Informatievoorziening

De Raad van toezicht heeft toegang tot alle bestuurs- en commissiedocumenten van het pensioenfonds. Hierdoor kan de raad zich mede een beeld vormen van de gang van zaken in het bestuur en de beleidsontwikkeling van het fonds en zich zo nodig op onderwerpen verdiepen. De Raad van toezicht heeft kennis genomen van de aan de orde zijnde onderwerpen in het bestuur, de daaruit voortvloeiende besluitvorming en de beweegredenen om tot die besluitvorming te komen. Dit heeft de raad gedaan aan de hand van de notulen en bijbehorende documenten van de bestuurs- en bestuurlijke commissievergaderingen en op basis van eigen waarneming door het bijwonen van vergaderingen en het voeren van overige gesprekken.

De Raad van toezicht heeft in 2017 toegang gehad tot alle informatie en personen die de raad nodig had om zijn taak goed te kunnen vervullen.

8.3.4 Gehanteerd normenkader

De Raad van toezicht past bij zijn taak het wettelijk kader, de statuten, reglementen en de gedragscode van het fonds toe en volgt de Code Pensioenfondsen en de VITP-code .

8.3.5 Plan van aanpak

Door middel van de opvolging die de Raad van toezicht geeft aan het eigen plan van aanpak, inclusief de bijbehorende jaarplanning, borgt de raad dat de monitoring van de geformuleerde specifieke aandachtspunten plaatsvindt.

8.3.6 Wijze waarop het rapport tot stand is gekomen

De Raad van toezicht heeft op 13 april 2018 het concept verslag besproken en vastgesteld. Het concept verslag is vervolgens op 3 mei 2018 besproken met de voorzitters van het bestuur. Daarna heeft de Raad van toezicht op 5 juni 2018 aan de hand van dit verslag verantwoording afgelegd over zijn werkzaamheden aan het Verantwoordingsorgaan.

8.4 Observaties en aanbevelingen Raad van toezicht

In navolgende paragrafen zijn de observaties van de Raad van toezicht met betrekking tot de verschillende onderwerpen opgenomen.

8.4.1 Opvolging eerdere aanbevelingen

Uitgangspunt is dat het bestuur op een goede manier opvolging geeft aan de aanbevelingen van de Raad van toezicht. In het geval een aanbeveling niet of deels wordt opgevolgd, is een goede onderbouwing gewenst.

De opvolging van de aanbevelingen van de Raad van toezicht zoals die in de dialoog met het bestuur zijn gedaan, is adequaat geweest. Het bestuur heeft hierover verantwoording afgelegd aan het Verantwoordingsorgaan, onder meer tijdens een gezamenlijke vergadering van het bestuur, de Raad van toezicht en het Verantwoordingsorgaan. Het bestuur houdt de raad op reguliere basis op de hoogte over de voortgang van de opvolging van de aanbevelingen die zijn gedaan.

Hieronder volgt op de aanbevelingen een korte beschrijving van de status:

I. Functioneren van de governance

Het bestuur onderkent dat voor een goede invulling van het paritaire bestuursmodel voldoende draagvlak vereist is vanuit de achterban en kennis van de achterban. In het kader van de benoemingen die in het afgelopen jaar hebben plaatsgevonden en die nog zullen plaatsvinden is dit een belangrijk aandachtspunt. Het bestuur zal om die reden bezien of hier in de vacatureteksten meer aandacht aan kan worden besteed en zet in op het onderhouden van goede relaties met de achterliggende organisaties.

II. Functioneren van het bestuur

- a. De aanbeveling om een vaste structuur te hanteren voor oplegnotities is opgevolgd door het hanteren van een vast format voor de oplegnotities. Hiermee wordt gewaarborgd dat de vaste componenten bij het nemen van een besluit, zoals de onderbouwing van een evenwichtige belangenafweging, goed worden geborgd.
- b. De aanbeveling om, gezien het aantal bestuurswisselingen, aandacht te hebben voor de betrokkenheid en kennis van de individuele bestuurders en het waarborgen van een open en respectvolle sfeer tijdens de vergaderingen is voor de bestuursvoorzitters een continu punt van aandacht en wordt tevens gemonitord via de reguliere zelfevaluaties.

III. Het beleid van het bestuur

- a. Het bestuur stelt bij projecten tijdelijke kritieke prestatie-indicatoren (KPI's) vast om de dienstverlening scherper te kunnen volgen, naar aanleiding van de aanbeveling om naast een aantal vaste KPI's ook tijdelijke KPI's te hanteren om de omvang en diepgang van rapportages niet tot overdaad te laten leiden.
De aanbeveling om in dit kader periodiek vast te stellen of een rapportage nog steeds aan de oorspronkelijk gestelde eisen voldoet wordt opgevolgd door de inhoud en opzet van de rapportage jaarlijks te bespreken in de betreffende bestuurlijke commissies.
- b. In het kader van de aanbeveling om met betrekking tot de SIRA een verdiepingsslag uit te voeren en duidelijkheid te verkrijgen omtrent de toepassing van de insiderregeling heeft het bestuur in 2017 de behandeling van de SIRA plenair besproken tijdens een Strategisch Overleg. Over de toepassing van de insiderregeling is duidelijkheid ontstaan binnen het bestuur.
- c. De aanbeveling om de premiedekkingsgraad (circa 70%) scherp te monitoren is opgevolgd door deze op de voorpagina van het risicodashboard op te nemen en zo maandelijks te beoordelen.
- d. Het aandachtspunt dat geïnvesteerd moet blijven in inhoudelijke kennis en een proactieve opstelling van de bestuursondersteuning is primair neergelegd bij de voorzitters. Daarnaast wordt het bestuursbureau jaarlijks geëvalueerd.

8.4.2 Functioneren van de governance

Uitgangspunt is dat de structuur van het fonds, het gekozen bestuursmodel en de samenstelling van het bestuur zo moet zijn ingericht dat goede besturing gewaarborgd is. Het bestuur en de organen gaan op een transparante wijze en met besef en respect voor een ieders rol met elkaar om. Individuele bestuurders en het bestuur als geheel dienen voldoende geschikt te zijn.

De Raad van toezicht heeft geconstateerd dat de organen van het fonds naar behoren zijn ingericht en de bevoegdheden naar behoren zijn vastgelegd. De reglementen worden, indien nodig, jaarlijks geactualiseerd. In het verslagjaar heeft een statutenwijziging plaatsgevonden waarmee de uitbreiding van de vertegenwoordiging van pensioengerechtigden in het bestuur is vastgelegd. Dit vanwege een kort geding dat door een vereniging van gepensioneerden is aangespannen. De raad is over het verloop van de procedure adequaat geïnformeerd door het bestuur.

De fondsorganen voeren jaarlijks een zelfevaluatie uit, welke om het jaar onder externe begeleiding plaatsvindt. Hierbij wordt, naast het functioneren van de organen zelf, ook de interactie tussen de organen aan de orde gesteld. De Raad van toezicht constateert hierbij dat het van belang is om, naast de vastgestelde overleggen die jaarlijks plaatsvinden, ook overleggen van minder formele aard te beleggen om zo de onderlinge contacten te bevorderen.

Hieronder een weergave van de onderwerpen die in het kader van het functioneren van de governance in 2017 zijn gemonitord en de observaties van de raad hierbij. Indien van toepassing is een aanbeveling opgenomen.

Onderwerp Opgvolging van aanbevelingen/ acties naar aanleiding van de evaluatie van het bestuursmodel

Observatie Naar aanleiding van de evaluatie van het bestuursmodel die in 2017 is afgerond, zijn enkele aanpassingen in de commissiestructuur doorgevoerd. Hierbij zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- iedere bestuurder neemt deel in één commissie;
- de beide zijden van de balans worden vanuit een commissie (PCC en BAC) behandeld, en;
- de RAC vult in dit kader het risicomanagement in.

De Raad van toezicht heeft geconstateerd dat de aanpassingen in lijn met de aanbevelingen uit de evaluatie zijn doorgevoerd.

Aanbeveling Hoewel de Raad van toezicht heeft geconstateerd dat de uitkomsten van de evaluatie van het bestuursmodel op organisatorisch vlak goed zijn doorgevoerd, benadrukt de raad evenals in het voorgaande jaar dat bij de keuze voor een paritair model het draagvlak van bestuurders binnen de voordragende organisaties van eminent belang is. Ook hecht de raad waarde aan binding met de diverse sectoren waarvoor de pensioenregeling wordt uitgevoerd. De raad beveelt daarom een actieve dialoog aan met de voordragende organisaties en zo mogelijk een meerjarig opvolgingsprogramma ter bevordering van de continuïteit van het gekozen bestuursmodel.

Onderwerp **Opvolging van onderzoek inzake strategische risico's en verandervermogen**

Observatie Vanuit DNB heeft een onderzoek plaatsgevonden naar de strategische risico's en het verandervermogen van het fonds. De Raad van toezicht heeft hierbij de verwachting geformuleerd dat een inventarisatie zou plaatsvinden waaruit blijkt welke trends en scenario's voor het fonds relevant zijn en inzicht wordt verkregen in de daarbij vereiste wendbaarheid. Hierbij is een koppeling vereist met de visie en doelstellingen die zich weer vertaalt naar de uitgangspunten van uitbestedingsrelaties.

In het kader van het onderzoek is door DNB een nulmeting strategische risico's opgesteld die met het fonds is gedeeld. Hierop heeft het bestuur een reactie geformuleerd waaruit blijkt dat het fonds de strategische risico's beheerst en voorbereid is op veranderingen in de omgeving naar aanleiding waarvan de nulmeting door DNB op enkele punten is aangepast. Begin 2018 heeft een gesprek met DNB plaatsgevonden waarin de resultaten zijn besproken. Ook is hierbij het Strategisch jaarplan 2018 besproken dat positief is ontvangen. Het strategisch jaarplan is gebaseerd op de missie en visie die in 2016 zijn herijkt. Hierin staan concrete acties opgenomen voor de invulling van de strategie in 2018. Parallel hieraan werkt BPL Pensioen scenario's uit om de kansen en bedreigingen voor het fonds te definiëren. Op deze manier worden de kwetsbaarheden en risico's verder geïdentificeerd en kan hierop worden geanticipeerd.

Aanbeveling De Raad van toezicht doet in het kader van dit onderwerp de aanbeveling om richting de deelnemers een proactieve opstelling, bijvoorbeeld in de communicatie, verder vorm te geven, mede door het verkrijgen van een goed beeld van de wensen van de doelgroep(en).

8.4.3 Functioneren van het bestuur en cultuur en gedrag

Uitgangspunt bij het functioneren van het bestuur is dat het bestuur collectief verantwoordelijk is voor het goed functioneren. Hierbij is collegiale samenwerking tussen de bestuurders en een evenwichtige taakverdeling binnen het bestuur van belang. De voorzitters zien hierop toe. Van belang is een goede voorbereiding van bestuursvergaderingen en de vastlegging van de afwegingen en argumenten die van belang zijn bij het besluitvormingsproces. Ook dient de follow-up van de besluitvorming voor het bestuur inzichtelijk te zijn. De besluitvorming moet aansluiten op de strategie en het beleid van het fonds. De bestuurders moeten onafhankelijk en kritisch kunnen opereren ten opzichte van elkaar en van de achterban. Ook dient het bestuur over voldoende countervailing power te beschikken ten opzichte van gespecialiseerde partijen die betrokken zijn bij de uitvoering van de pensioenregeling.

Uitgangspunt is dat de cultuur en het gedrag het functioneren van het bestuur positief beïnvloeden en een positieve uitstraling hebben naar de rest van de organisatie.

De Raad van toezicht constateert dat het bestuur met de keuze voor ondersteuning door een bestuursbureau en de toevoeging van twee deskundige bestuurders waarborgt dat het opgewassen is tegen de inhoudelijke en organisatorische complexiteit van het fonds. Met de recente aanpassing in de commissiestructuur beoogt het bestuur de countervailing power op de verschillende aandachtsgebieden ten aanzien van de partijen aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed te vergroten. Daar waar nodig worden door bestuurders aanvullende opleidingen gevolgd om voldoende countervailing power binnen de commissies en het bestuur te waarborgen richting de partijen aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed.

Hieronder een weergave van de onderwerpen die in het kader van het functioneren van het bestuur en cultuur en gedrag in 2017 zijn gemonitord en de observaties van de raad hierbij. Indien van toepassing is een aanbeveling opgenomen.

Onderwerp	Betrokkenheid en inzet vanuit het bestuur
Observatie	De Raad van toezicht heeft door middel van het bijwonen van diverse vergaderingen een goed beeld van de manier waarop het bestuur opereert. Uit de terugkoppeling van de individuele functioneringsgesprekken die eind 2017 hebben plaatsgevonden blijkt dat er tevredenheid is over de samenwerking en de betrokkenheid binnen het bestuur. Het besef is aanwezig dat er actief moet worden gewerkt om dit niveau naar de toekomst toe zo hoog te houden. Daarnaast bevestigt ook de hoge opkomst bij de vergaderingen een hoge mate van betrokkenheid van de bestuurders bij het fonds.
Onderwerp	Planmatige aanpak/(vergader)planning
Observatie	De frequentie waarmee het bestuur vergadert is ruim voldoende en de voorbereiding vindt grotendeels via commissies plaats waardoor de relevante agendapunten tijdig en afdoende voorbereid worden geagendeerd. Daarnaast is een jaarplanning opgesteld aan de hand waarvan de voortgang van de te behandelen onderwerpen kan worden gevolgd.
Onderwerp	Kwaliteit strategische besluitvorming
Observatie	De Raad van toezicht heeft geconstateerd dat de discussies op een goed inhoudelijk niveau worden gevoerd. Hierbij is expliciet aandacht voor de strategische uitgangspunten van het fonds. De voorzitter heeft een faciliterende rol en draagt zorg voor een goede afhechting van de besluitvorming. De vergaderstukken worden door het bestuursbureau van een oplegnotitie voorzien waarin een vaste structuur is opgenomen om te waarborgen dat relevante aspecten van de besluitvorming bij elk besluit worden meegenomen, waaronder de evenwichtige belangenafweging. Met de partijen aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed vindt op continue basis afstemming plaats om de informatieaanlevering en rapportages waar mogelijk te verbeteren. Het bestuur houdt goed zicht op de follow-up van de genomen besluiten.
Onderwerp	Opvolging uitkomsten evaluaties
Observatie	De uitkomsten van de bestuursevaluaties worden vastgelegd en gedeeld met de Raad van toezicht en het Verantwoordingsorgaan. Te ondernemen acties worden in de integrale actielijst opgenomen en afgehandeld. Met betrekking tot de beoordeling van de bestuursondersteuning geldt dat eind 2017 een evaluatie heeft plaatsgevonden. Uitkomst is dat de ondersteuning over het algemeen als positief wordt ervaren.
Aanbeveling	De Raad van toezicht doet de aanbeveling aan het bestuur om in de toekomst bij de evaluatie ook aandacht te besteden aan de voor- en nadelen voor BPL Pensioen van het gegeven dat Actor, het bestuursbureau, meerdere klanten bedient.
Onderwerp	De (ver)houding van bestuurders onderling
Observatie	De sfeer tijdens de vergaderingen van het bestuur is open en respectvol. Met het oog op de relatief vele (aanstaande) wisselingen binnen het bestuur vraagt de Raad van toezicht opnieuw extra aandacht voor het borgen van kennis en de wijze van omgang.
Onderwerp	Inventarisatie in het kader van het toezichtthema toetsingen
Observatie	De Raad van toezicht heeft geconstateerd dat BPL Pensioen bij de voordracht bij DNB van (kandidaat)bestuurders voor toetsing in het kader van voorgenomen (her)benoemingen een zorgvuldige procedure volgt waarbij vaak een externe partij wordt ingeschakeld met het oog op de voorbereiding voor de toetsing. Hierbij worden de laatste ontwikkelingen in het kader van de professionalisering van het toetsingsproces meegenomen. Daarnaast is bij de actualisering van het geschiktheidsplan, die begin 2018 is afgerond, rekening gehouden met de nieuwe handreiking Geschikt pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie.
Aanbeveling	De Raad van toezicht doet de aanbeveling om het geschiktheidsplan aan te vullen met een op de individuele bestuurders gericht opleidingsplan.

8.4.4 Het beleid van het bestuur

Uitgangspunt is dat het beleid van het bestuur voldoet aan de procedures die wettelijk voorgeschreven zijn en het bestuur zich voldoende heeft ingespannen om van de vertegenwoordigers van sociale partners duidelijkheid te verkrijgen over de doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, van het fonds. Daarnaast is van belang dat de missie van het fonds de doelstellingen en beleidsuitgangspunten voldoende weergeeft en de strategie consistent is met de missie van het fonds. Ten slotte dient het beleid consistent te zijn met de strategie, de financiële positie en de risicobereidheid van het fonds, waarbij van belang is dat de communicatie hierover een juist beeld verschaft.

De risicohouding van het fonds is in 2015 met de implementatie van het nieuwe Financieel Toetsingskader (nFTK) bepaald. In 2016 is de missie van het fonds opnieuw vastgesteld in het kader van een breed strategietraject. Hierbij is gezocht naar een zo duidelijk mogelijke formulering. In het kader van het strategietraject is een strategisch jaarplan uitgewerkt.

Voor wat betreft de verschillende beleidsterreinen wordt eens per halfjaar beoordeeld of de beleidsdocumenten moeten worden geactualiseerd. Een overzicht van de actuele fondsdocumenten is opgenomen in het bestuurskompas van BPL Pensioen, dat beschikbaar is op het bestuursportaal en aan nieuwe bestuurders wordt uitgereikt.

Het bestuur heeft in zijn beleid voldoende oog voor de ontwikkelingen in wet- en regelgeving. Dit blijkt onder meer uit het agenderen van wettelijke wijzigingen in de Compliance & Communicatie Commissie die van toepassing zijn op reglementswijzigingen en het agenderen van overige wettelijke wijzigingen die bijvoorbeeld relevant zijn voor governance of andere rechtsgebieden in het strategisch overleg en in de bestuursvergaderingen. De lijnen met de toezichthouder zijn kort en de relevante publicaties van de toezichthouder worden geagendeerd in bestuurs- en commissievergaderingen. BPL Pensioen laat zich met betrekking tot ontwikkelingen op fiscaal gebied adviseren door het bestuursbureau. Indien nodig worden externe experts geraadpleegd. Met name binnen de Beleggingsadviescommissie worden de economische ontwikkelingen nauwgezet gevolgd. De belangrijkste ontwikkelingen worden in het bestuur gedeeld.

Met betrekking tot het beleggingsbeleid constateert de Raad van toezicht dat de beleggingsmandaten op orde zijn. De mandaten zijn een afgeleide van de beleggingsrichtlijnen. De richtlijnen zijn door het bestuur vastgesteld en zijn volledig in overeenstemming met de beleggingsovertuigingen van BPL Pensioen. De taak en verantwoordelijkheidsverdeling is helder en goed vastgelegd. Op basis van de risicohouding die in 2015 is besproken met sociale partners en de deelnemers heeft het bestuur de risicohouding van BPL Pensioen bepaald en het beleggingsbeleid erop aangepast. De beleidsruimten binnen het beleid zijn afgebakend door heldere bandbreedtes rond de strategische weging van de beleggingscategorieën.

Hieronder een weergave van de onderwerpen die in het kader van het beleid van het bestuur in 2017 zijn gemonitord en de observaties van de raad hierbij. Indien van toepassing is een aanbeveling opgenomen.

Onderwerp	De uitwerking van de strategie op de verschillende aandachtsgebieden
Observatie	Bij de uitwerking van de strategie zijn de geformuleerde acties voor 2017 grotendeels in gang gezet. Het bestuur evalueert tussentijds de voortgang op de acties en past zo nodig de planning hierop aan. De Raad van toezicht heeft kennisgenomen van het Strategisch jaarplan 2018 dat eind 2017 is vastgesteld. Hierin zijn de acties voor het komende jaar geconcretiseerd in het kader van de invulling van de missie en visie van het fonds.
Aanbeveling	De Raad van toezicht onderschrijft het belang van het strategisch jaarplan en doet de aanbeveling om de uitvoering van het plan voortvarend ter hand te nemen.

Onderwerp Implementatie wijzigingen in pensioenregeling als gevolg van fiscale regelgeving

Observatie In het verslagjaar is de fiscale regelgeving gewijzigd en is de pensioenrichtleeftijd verhoogd naar 68 jaar per 1 januari 2018. Het bestuur heeft met sociale partners afgestemd over deze wijziging. Sociale partners hebben naar aanleiding hiervan besloten de pensioenrichtleeftijd te verhogen naar 68 jaar en het opbouwpercentage niet te verlagen. Vanwege het tijdsbeslag van het representativiteitsonderzoek is de aanvraag voor de wijziging van de verplichtstelling eind 2017 ingediend. Hierdoor is de wijziging niet per 1 januari 2018 geëffectueerd, maar per 23 maart 2018. De Raad van toezicht is adequaat geïnformeerd over de gevolgen van de latere datum van wijziging.

Tijdens de deelnemersbijeenkomsten in het najaar van 2017 is de verhoging van de pensioenrichtleeftijd ook aan de deelnemers toegelicht. Deze bijeenkomsten zijn goed bezocht.

Onderwerp Betrokkenheid van belanghebbenden bij invulling MVB-beleid

Observatie In de tweede helft van 2017 is een risicobereidheidsonderzoek onder de deelnemers uitgevoerd. Onderdeel van dit onderzoek betrof de houding van deelnemers ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen. De resultaten hiervan zijn aan de Raad van toezicht verstrekt en vervolgens met het bestuur besproken tijdens een Strategisch Overleg. De raad constateert dat de huidige inrichting van het beleggingsbeleid goed aansluit bij de uitkomsten van het onderzoek. De uitkomsten van het onderzoek worden mede betrokken in de ALM-studie die in 2018 zal worden uitgevoerd.

Aanbeveling De Raad van toezicht doet de aanbeveling om in de toekomst de vraagstelling expliciet te beoordelen aan de hand van inzichten vanuit het perspectief van de deelnemer.

Onderwerp Opvolging op bevindingen onderzoek direct vastgoed

Observatie Naar aanleiding van een brief van DNB over de opvolging van de bevindingen is door het bestuur een plan van aanpak opgesteld. Naderhand heeft correspondentie met DNB plaatsgevonden en inmiddels is het onderzoek nagenoeg afgerond. De Raad van toezicht is tussentijds afdoende geïnformeerd over de voortgang.

Onderwerp Opvolging inzake EMIR self assessment

Observatie De Raad van toezicht is geïnformeerd over de tijdige indiening van het self assessment bij DNB.

Onderwerp Maatregelen in het kader van het optimaliseren van het beleggingsproces

Observatie Het Verantwoordingsorgaan heeft de Raad van toezicht reeds in 2016 verzocht om nauwlettend de beleggingsperformance te volgen inzake aandelen en vastgoed en de voorgenomen transitie van een belangrijk bestanddeel van de aandelenportefeuille. De raad is hierover tijdens de reguliere vergaderingen regelmatig geïnformeerd. Ook zijn de relevante stukken in dit kader voor de raad beschikbaar via het bestuursportaal.

Ten aanzien van de rendementsontwikkeling van het fonds op totaalniveau heeft de raad geconstateerd dat deze zich positief verhoudt ten opzichte van de relevante benchmarks. Het fonds heeft op aandelen en vastrentende waarden beter gepresteerd dan de benchmark. Voor vastgoed was het rendement op zichzelf gezien goed, maar bleef het achter bij de benchmark. Dit vooral vanwege het feit dat BPL Pensioen een oudere portefeuille heeft dan de benchmark waardoor de onderhoudskosten hoger liggen. In 2017 is de benchmark van vastgoed gewijzigd zodat deze beter aansluit bij de regionale verdeling van de BPL Pensioen portefeuille.

De transitie van de aandelenportefeuille is grotendeels in 2017 uitgevoerd en inmiddels afgerond. Daarnaast is de aandelenportefeuille ingrijpend gewijzigd op het gebied van de invulling van de manager, de stijl en de aanpak. De raad is hierover adequaat geïnformeerd door middel van een eindverslag over het herstructureringsproces van de aandelenportefeuille.

In het verslagjaar is een evaluatie van de beleggingscategorieën van BPL Pensioen uitgevoerd. Hierbij is beoordeeld in hoeverre de beleggingscategorieën aansluiten op de doelstellingen binnen de portefeuille en de investement beliefs. Uit de evaluatie is gebleken dat de beleggingscategorieën aansluiten bij de geformuleerde doelstellingen. De uitkomst van de evaluatie is aan de raad verstrekt.

8.4.5 De algemene gang van zaken in het fonds

Uitgangspunt is dat de algemene gang van zaken in het fonds voldoet aan de eisen van een beheerste en integere bedrijfsvoering. Hierbij past een duidelijke en adequate organisatiestructuur waarbij de verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden op orde is. Dit geldt ook voor de rechten en verplichtingen. De rapportagelijnen moeten eenduidig zijn en er dient een adequaat systeem van informatievoorziening en communicatie te zijn ingericht. Daarnaast moeten er maatregelen zijn genomen om te zorgen dat het fonds in overeenstemming handelt met geldende regelgeving.

De Raad van toezicht constateert dat het bestuur van BPL Pensioen in zijn algemeenheid 'in control' is. Met de diverse partijen aan wie werkzaamheden zijn uitbesteed, zijn adequate dienstverleningsovereenkomsten gesloten. Deze overeenkomsten worden op regelmatige basis geëvalueerd. Via de kwartaalrapportages en ISAE-rapportages van de diverse partijen en het 'in control statement' (ICS) van TKP wordt meer zekerheid gekregen over de kwaliteit van de dienstverlening. De tijdige aanlevering van de rapportages wordt door het bestuursbureau gemonitord. De Raad van toezicht is van mening dat de rapportages voldoende inzicht geven en tegelijkertijd voldoende diepgang hebben om gerichte vragen te kunnen stellen. Via de behandeling in de verschillende commissies wordt gewaarborgd dat een adequate behandeling plaatsvindt.

Hieronder een weergave van de onderwerpen die in het kader van de algemene gang van zaken in het fonds in 2017 zijn gemonitord en de observaties van de raad hierbij. Indien van toepassing is een aanbeveling opgenomen.

Onderwerp	Toereikendheid financiële opzet/ niveau premiedekkingsgraad
Observatie	De regeling van BPL Pensioen is op orde en stabiel. De feitelijke premie is kostendekkend bij het hanteren van een gedempte kostendekkende premie op basis van verwacht rendement. Hiermee bedraagt de premiedekkingsgraad circa 70% (ultimo 2017). Het niveau van de premiedekkingsgraad vormt een aandachtspunt in het kader van de financiële opzet en wordt mede aan de hand van de risicorapportages scherp gemonitord.
Aanbeveling	Gezien enkele incidentele grondslagwijzigingen in het voorgaande en huidige verslagjaar doet de Raad van toezicht de aanbeveling om grondslagwijzigingen periodiek door te voeren en hiervoor bijvoorbeeld aan te sluiten op de publicatie van nieuwe overlevingstafels van het AG.
Onderwerp	De opvolging van de aanbevelingen van de certificerend actuaris en accountant in het kader van het jaarwerk 2016
Observatie	De opvolging van de aanbevelingen van de certificerend actuaris en accountant is in de tweede helft van 2017 voortvarend opgepakt door het bestuur. De Raad van toezicht is geïnformeerd over de status van de opvolging van de aanbevelingen. De status is ook onderwerp geweest tijdens de kick-off meeting in het kader van het jaarwerk over 2017.
Onderwerp	Inventarisatie in het kader van het toezichtthema robuuste pensioenadministraties
Observatie	Het IT-(beveiligings)beleid is in samenwerking met KPMG uitgewerkt op basis van de gebieden uit het DNB beoordelingskader (beschikbaarheid, toegang, betrouwbaarheid en aanpasbaarheid). Hiermee wordt dit thema ondervangen. In 2017 is in opdracht van het bestuur voor het IT-beveiligingsrisico bij TKP en Achmea IM een assessment uitgevoerd. De uitkomsten zijn tijdens een Strategisch Overleg toegelicht in aanwezigheid van de Raad van toezicht. Gebleken is dat beide partijen voldoen aan de eisen die DNB in dit kader stelt. De raad doet de aanbeveling om te beoordelen of er vanuit BPL Pensioen aanvullende eisen van toepassing zijn waaraan partijen die werkzaamheden verrichten voor het fonds moeten voldoen. Ook is het van belang om dit te borgen naar de toekomst in geval van belangrijke wijzigingen in de IT-omgeving bij deze partijen.
Onderwerp	Inventarisatie in het kader van het toezichtthema agressieve belastingplanning en klantanonimiteit
Observatie	Een concept beleidsdocument is besproken in de BAC. Dit document dient verder te worden aangescherpt. Inzage in de beheersmaatregelen van Achmea IM (en in mindere mate SAREF) is verkregen. Die informatie wordt verwerkt in het beleidsdocument. Standpunt komt ook bij de SIRA aan de orde. Daarnaast wordt overwogen om aan te sturen op een presentatie/kennissessie over dit onderwerp door de vermogensbeheerder Achmea IM.

8.4.6 Adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging

Uitgangspunt bij de adequate risicobeheersing is dat het bestuur een cultuur bevordert waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is en zorgt voor een adequate organisatie van het integrale risicomanagement. Aspecten van een adequate risicobeheersing zijn een systematische risico-inventarisatie voor alle aandachtsgebieden en de beoordeling of de onderkende risico's passen in de risicobereidheid van het fonds. Het bestuur houdt expliciet rekening met risico's en risicobeheersing bij het bepalen van het beleid en het nemen van besluiten. Deze risicoafweging wordt vastgelegd.

Uitgangspunt bij de evenwichtige belangenafweging is dat het bestuur ervoor moet zorgen dat in de besluitvorming de belangen van verschillende groepen deelnemers en eventuele generatie-effecten op een evenwichtige wijze worden meegewogen. De afwegingen in dit kader worden expliciet gemaakt en waar mogelijk gekwantificeerd.

Hieronder een weergave van de onderwerpen die in het kader van de adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging in 2017 zijn gemonitord en de observaties van de raad hierbij. Indien van toepassing is een aanbeveling opgenomen.

Onderwerp	Werking en opzet van het integrale risicomanagement
Observatie	<p>BPL Pensioen heeft de risicohouding vastgelegd in het risicomanagementhandboek. De risicohouding wordt periodiek getoetst en waar nodig herijkt. In 2017 is opnieuw een onderzoek naar de risicobereidheid onder de deelnemers uitgevoerd. De kwalitatieve en kwantitatieve risicohouding vormen het uitgangspunt bij de risico-identificatie en impactanalyse. Een en ander is geborgd in het risicomanagementsysteem welke is vastgelegd in het risicomanagementhandboek. In dit handboek zijn de 'three lines of defence' (standaard controle model met drie beschermingslagen) uitgewerkt.</p> <p>De inzet van effectieve beheersingsmaatregelen maakt onderdeel uit van de risicoanalyses. Het bestuur accepteert het netto risico of neemt aanvullende beheersmaatregelen indien nodig, waarbij de monitoring plaatsvindt via het risicodashboard aan de hand van vastgestelde normen. Het risicobeleid wordt jaarlijks herijkt. De voorbereiding hiervan vindt plaats in de Risicocommissie (vanaf 2018: Risico- en Audit Commissie). Via het risicodashboard en de jaarlijkse compliance toets via de externe compliance officer wordt de bewaking van compliance met wet- en regelgeving gemonitord.</p> <p>De Risicocommissie zorgt voor een regelmatige update van de risico-inventarisatie. Per aandachtsgebied zijn normen/ grenzen geformuleerd waarbij de risicotolerantie wordt overschreden.</p>
Onderwerp	Opvolging op onderzoek inzake liquiditeitsrisico
Observatie	De Raad van toezicht is geïnformeerd over het feit dat de eind 2016 door DNB aangekondigde uitvraag inzake het onderzoek inzake liquiditeitsrisico in 2017 niet heeft plaatsgevonden.
Onderwerp	Opvolging op onderzoek inzake uitvraag niet-financiële risico's
Observatie	De Raad van toezicht is geïnformeerd over de tijdige indiening van de betreffende vragenlijst bij DNB.
Onderwerp	Opvolging op onderzoek inzake validatieonderzoek corruptie
Observatie	De Raad van toezicht is geïnformeerd over het feit dat van DNB bericht is ontvangen dat de in 2015 geconstateerde tekortkomingen adequaat zijn geadresseerd. Het onderzoek is hiermee afgesloten.
Onderwerp	Systematische integriteits-risicoanalyse (SIRA)
Observatie	Het fonds heeft een integriteitsbeleid opgesteld voor het beperken van de compliance risico's. Eind 2017 is een update van de SIRA uitgevoerd waarbij de Raad van toezicht deel heeft genomen aan de risico-inventarisatie.
Aanbeveling	Naar aanleiding van de inventarisatie doet de Raad van toezicht de aanbeveling om de scoringsmethodiek vooraf binnen het bestuursbureau en de Risico- en Audit Commissie te bespreken ter bevordering van de plenaire behandeling in het bestuur.

Onderwerp Vastlegging van argumentatie van besluitvorming met het oog op verschillende groepen deelnemers en generatie-effecten

Observatie De Raad van toezicht constateert dat een evenwichtige belangenafweging onderdeel uitmaakt van de besluitvorming. Dit blijkt uit het feit dat de argumentatie expliciet wordt vastgelegd in de notulen. Het bestuur heeft hierbij specifiek aandacht voor de gevolgen voor diverse groepen deelnemers en eventuele generatie-effecten. Om die reden wordt dit aspect in een voorblad bij notities expliciet benoemd. Dit bevordert dat de evenwichtige belangenafweging in de besluitvorming tot uiting komt.

8.4.7 Communicatie

Uitgangspunt is dat het bestuur zorgt voor transparante en begrijpelijke communicatie met alle belanghebbenden van het fonds. Basis hiervoor vormt het communicatiebeleid. In het beleid is aandacht voor de goede toegankelijkheid van persoonlijke pensioeninformatie en het bevorderen van het pensioenbewustzijn van belanghebbenden. Doel van de communicatie is om realistische verwachtingen bij de verschillende groepen deelnemers te wekken. De effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen wordt periodiek gemeten.

Het bestuur van BPL Pensioen communiceert via de website, digitale nieuwsbrieven, het pensioenmagazine en deelnemersbijeenkomsten over het (voorgenomen) beleid. Het bestuur stelt een communicatiejaarplan vast waarvoor de basis is vastgelegd in het 3-jarig communicatiebeleidsplan. In 2017 is het beleidsplan geactualiseerd. Onderdeel van het communicatiebeleid is dat er regelmatig onderzoek plaatsvindt onder de deelnemers voor het toetsen van de communicatie-uitingen en -behoeften.

In 2017 is, naast de jaarlijks georganiseerde deelnemersbijeenkomsten, ook een jongerenbijeenkomst georganiseerd. De bijeenkomsten worden goed bezocht en ook positief gewaardeerd door de aanwezigen. Daarnaast is in de inzet van de consultants een verschuiving waar te nemen van voorlichting aan werkgevers naar voorlichting aan individuele deelnemers.

Hieronder een weergave van het onderwerp dat in het kader van de communicatie van het fonds in 2017 is gemonitord en de observatie van de raad hierbij.

Onderwerp Opvolging op onderzoek inzake duidelijke verwachtingen over financiële opzet & informatie

Observatie Door DNB/AFM is eind oktober 2017 opnieuw uitvraag gedaan naar de informatieverstrekking door het fonds. De Raad van toezicht is geïnformeerd over de tijdige indiening van de vragenlijst. De raad is van mening dat BPL Pensioen correct en duidelijk communiceert over de financiële opzet. In de huidige informatievoorziening wordt voldoende aandacht besteed aan mogelijke kortingen en het uitblijven van indexering.

8.4.8 Naleving Code Pensioenfondsen

Uitgangspunt bij de Code Pensioenfondsen is het 'pas toe of leg uit'-beginsel. De Raad van toezicht beoordeelt of het bestuur de normen uit de Code Pensioenfondsen toepast of eventuele afwijkingen van de Code Pensioenfondsen goed onderbouwd. Daarnaast dient in het jaarverslag verantwoording te worden afgelegd over de naleving hiervan.

De Raad van toezicht heeft geconstateerd dat de verantwoording door het bestuur inzake de naleving van de Code Pensioenfondsen, zoals opgenomen in het jaarverslag, toereikend is.

8.5 Conclusie

De Raad van toezicht keurt het jaarverslag en de jaarrekening 2017 goed en is van mening dat het beleid en beheer passend is bij de risicohouding en het gehanteerde ambitieniveau. Het bestuur weegt de verschillende belangen op evenwichtige wijze af en geeft op een adequate manier invulling aan de risicobeheersing binnen het fonds.

9

Verlag
Verantwoordingsorgaan

Verslag Verantwoordingsorgaan

9.1 Bijeenkomsten VO in 2017

Vergaderingen van het VO

Het VO is in 2017 vier keer bij elkaar geweest om met het bestuur te vergaderen. Dit was op 6 maart, 6 juni, 22 september en 1 december 2017. De vergaderingen van het VO bestaan uit een vooroverleg waarbij het VO met elkaar vergadert onder leiding van de fungerend voorzitter van het VO. Na afloop van het vooroverleg, overlegt het VO met het bestuur.

Het VO heeft twee voorzitters, zij zijn beide voorzitter namens het hele VO. Hierbij is een voorzitter afkomstig uit de werkgeversgeleding en een voorzitter uit de werknemers- en gepensioneerdengeleding. In 2017 was de fungerend voorzitter de heer R. Bekker, werknemers-voorzitter.

Daarnaast heeft het VO op 30 mei 2017 ter voorbereiding op de jaarwerkvergadering van 6 juni, een vergadering gehad met de deskundigen die betrokken waren bij het jaarwerk van BPL Pensioen. Dit waren de certificerend actuaaris, de accountant, de accountmanager van de pensioenadministratie en de adviseur vermogensbeheer.

De voorzitters van het VO

De voorzitters bereiden de vergaderingen gezamenlijk voor met ondersteuning van een medewerker van het bestuursbureau. De voorzitters van het VO hebben ook overleg met de voorzitters van het bestuur. De voorzitters van beide organen hebben voor iedere vergadering van het VO die met het bestuur plaatsvindt met elkaar overleg.

Werkgroepen binnen het VO

Om een verdieping te kunnen bewerkstelligen heeft het VO drie werkgroepen geformeerd waaraan naast de voorzitters ook VO-leden deelnemen. Dit zijn de werkgroep klankbord communicatie, de werkgroep die overleg heeft met de Raad van toezicht en de werkgroep jaarwerk.

De werkgroep communicatie is in het afgelopen jaar niet bij elkaar gekomen. De leden van deze werkgroep hebben echter wel input gegeven op het communicatiebeleidsplan 2018-2020 van BPL Pensioen. De heer Bekker van deze werkgroep heeft in een gesprek zijn suggesties gegeven over dit beleidsplan. Daarnaast is aan de werkgroep gevraagd om mee te kijken naar de vragenlijst voor het risicobereidheidsonderzoek dat na de zomer heeft plaatsgevonden.

In 2017 heeft de werkgroep die overlegt met de Raad van toezicht twee keer een overleg met de Raad van toezicht gehad. Deze overleggen vonden onder andere plaats ter voorbereiding van de jaarwerkvergadering en ter voorbereiding op de vergadering van 1 december 2017 met het hele VO.

De werkgroep jaarwerk is in 2017 voor de derde keer bij elkaar gekomen. Deze werkgroep heeft een rol in de voorbereiding van het schrijven van het oordeel van het VO.

Selectiecommissie VO

Vanwege ziekte van mevrouw L. Van der Heiden ontstond er een vacature voor lid van de Raad van toezicht (juni 2018). Het treurige bericht bereikte het VO dat mevrouw Van der Heiden is overleden op 16 augustus 2017. Het VO vindt dit een groot verlies voor BPL Pensioen.

In juni 2017 heeft het VO uit haar midden een Selectiecommissie samengesteld voor de werving van een nieuw lid voor de Raad van toezicht. Aan deze commissie hebben 4 leden van het VO deelgenomen, waaronder beide voorzitters. De Selectiecommissie heeft het proces van de selectie voorbereid en georganiseerd. De Commissie werd hierbij ondersteund door het Bestuursbureau BPL Pensioen en door een extern deskundige bij de selectiegesprekken.

Opleiding van het VO

Het VO heeft in 2017 twee opleidingsdagen gevolgd. De eerste opleidingsdag op 17 januari had betrekking op de terugkoppeling en evaluatie van de kennistoets die het VO eind 2016 heeft gemaakt. Verder zijn de DNB onderzoeksthema's toegelicht, het jaarwerkproces en de toekomstscenario's. De tweede opleidingsdag op 10 oktober is voor een deel ingevuld met informatie over risicomanagement binnen BPL Pensioen. Vervolgens heeft de Compliance Officer van BPL Pensioen een workshop over dilemma's gegeven en input opgehaald voor de SIRA. Het VO heeft naar verbeterpunten gekeken tijdens een zelfevaluatie en zich verdiept in pensioenactualiteiten.

Daarnaast hebben een aantal leden van het VO deelgenomen aan themadagen van het Platform Medezeggenschap.

Site visit

Om meer beeld te krijgen van het Maatschappelijk Verantwoord Beleggen van BPL Pensioen in vastgoed, heeft het VO afgelopen 10 november 2017 een project in Amsterdam bezocht. Dit is een project gericht op postcodegebied 1012 (o.a. De Wallen) in Amsterdam met een maatschappelijke maar ook een commerciële doelstelling. Het richt zich op het versterken van de woonfunctie, leefbaarheid en toegankelijkheid van postcodegebied 1012 in Amsterdam. Door strategisch vastgoed aan te kopen en te beheren neemt het aantal winkels en bedrijven dat bijdraagt aan de leefbaarheid van de buurt toe. De balans tussen buurtgerichte functies en functies gericht op bezoekers en toeristen wordt zo verbeterd. Ook het versterken van de woonfunctie draagt hier in belangrijke mate aan bij. Het opleverniveau bij herontwikkeling of renovatie is bovengemiddeld, ongeacht de hoogte van de huurprijs. Naast verbeteringen in de buurt, levert de investering in dit project ook geld op. Het VO heeft een toelichting van dit project gekregen en heeft enkele panden bezocht die door 1012Inc gerenoveerd zijn.

Het VO heeft ook een bezoek gebracht aan de AEX-beurs van Amsterdam en een presentatie gehad over duurzaamheid in het vermogensbeheer van BPL Pensioen. De dag is culinair afgesloten in Amsterdam.

Zelfevaluatie VO

Het VO is het jaar begonnen met terug te kijken naar de resultaten van een kennistoets die eind 2016 heeft plaatsgevonden. Doel van de toets was om de opleidingsbehoefte van het VO in te vullen. Kennisgebieden die lager scoorden hebben in de studiedagen aandacht gekregen. Het VO heeft in haar vergadering op 22 september een korte zelfevaluatie gedaan. Hierbij werd naar het functioneren van het VO gekeken, naar het reglement van het VO, de competentievisie en de speerpunten van het VO. Goede punten en verbeterpunten heeft het VO nog extra aandacht gegeven op haar studiedag van 10 oktober.

9.2 Wijzigingen binnen het VO

Er zijn in 2017 geen wijzigingen in bezetting geweest binnen het VO.

9.3 Oordeel van het VO over het bestuur

Het oordeel van het VO over het bestuur wordt aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de Raad van toezicht over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst opgesteld.

Het VO geeft daarnaast aan dat zij in haar beoordeling ook meeneemt de in 2017 aangeboden adviestrajecten aan het VO.

9.3.1 Adviesaanvragen aan het VO

Deze vallen uiteen in:

- wettelijke adviesbevoegdheden (w)
- bovenwettelijke adviesbevoegdheden (bw)

In onderstaand overzicht zijn alle wettelijke adviesbevoegdheden genoemd en de bovenwettelijke adviesbevoegdheden die het VO in de statuten is toegekend. In de tabel komt aan de orde of het adviesrecht is toegepast. De datum is de vergaderdatum van het VO waar het onderwerp op de agenda stond.

w/bw	Adviesrecht	Toegepast?	Thema	Datum
w	Beleid beloningen	N.v.t.		
w	Vorm en inrichting intern toezicht	N.v.t.		
w	Profielchets leden rvt	Ja	Er is advies gevraagd over het profiel van een nieuw te benoemen lid van de Raad van toezicht met een profiel gericht op communicatie, pensioenbeheer en juridische zaken. Het VO heeft hiervoor suggesties gedaan en positief advies gegeven.	6 juni
w	Vaststellen en wijzigen klachten en geschillen-procedure	Ja	De Klachten- en geschillenregeling is duidelijker geschreven en een bijlage bij het pensioenreglement geworden. Op de website van BPL Pensioen is dit een apart document. Het VO heeft een positief advies gegeven over deze wijziging.	6 maart
w	Vaststellen en wijzigen communicatie- en voorlichtingsbeleid	Ja	De werkgroep van het VO (niet fysiek) heeft het communicatie-beleidsplan voor 2018-2020 beoordeeld en van commentaar voorzien. Deze input is aan de Compliance & Communicatie Commissie gegeven. Op 1 december heeft het bestuur aan het hele VO advies over het beleidsplan gevraagd. Het VO heeft positief advies gegeven.	1 december
w	Gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen	Ja	Conform afspraak wordt het VO in de laatste vergadering van het jaar geïnformeerd over eventuele grote vrijwillige aansluitingen van werkgevers of aansluitingen van pensioenfondsen. Het VO is hierover en over de vrijwillige aansluiting van ADM geïnformeerd. Hiertegen had het VO geen bezwaar	1 december
w	Liquidatie, fusie of splitsing pensioenfonds	N.v.t.		
w	Omzetten pensioenfonds in andere rechtsvorm	N.v.t.		
w	Samenstelling van de premie en de feitelijke premiecomponenten	N.v.t.		
bw	Nemen van maatregelen van algemene strekking	N.v.t.		
bw	Wijzigen van statuten en reglementen	Ja	- Pensioenreglement en het uitvoeringsreglement - Statuten Het VO heeft over de wijzigingen in het pensioenreglement en in de statuten positief advies gegeven.	6 juni en 1 december
bw	Vaststellen abtn en herstelplan	Ja	Het herstelplan is voorgelegd aan het VO en zij heeft positief advies gegeven. De gewijzigde abtn is voorgelegd voor advies aan het VO. Het VO heeft positief geadviseerd.	6 maart 1 december
bw	Vermindering pensioen-aanspraken en rechten	N.v.t.		
bw	Vaststellen en wijzigen van het toeslagbeleid	N.v.t.		

Adviesrecht op excedent-pensioenreglementen

Het adviesrecht op pensioenreglementen is in de statuten van BPL Pensioen uitgebreid en verduidelijkt. Opgenomen is dat het adviesrecht expliciet het pensioenreglement en de excedent-reglementen (DB en DC) betreft. Uiteraard heeft het VO ook adviesrecht op het uitvoeringsreglement.

Afspraak met bestuur over (vrijwillige) aansluitingen

Het VO heeft een wettelijk adviesrecht als het (vrijwillige) aansluitingen betreft. Zowel van werkgevers die aansluiten bij BPL Pensioen als van pensioenfondsen die willen aansluiten. Het leidt tot een onwerkbaar situatie als het VO bij alle aansluitingen van werkgevers betrokken wordt. Enerzijds vanwege het aantal en anderzijds vanwege het belang (grootte en impact voor het fonds). Het VO heeft het bestuur voorgesteld om in de laatste vergadering van het kalenderjaar dat VO en bestuur samen hebben, in te gaan op de vrijwillige aansluitingen bij BPL Pensioen. Werkgevers met een bepaalde omvang worden ter advies aan het VO voorgelegd. Aansluitingen van pensioenfondsen worden altijd door het bestuur ter advies voorgelegd. Deze werkwijze is een verlichting voor het bestuur en het VO.

Oordeel

Het VO is positief over de tijdige informatievoorziening in de adviestrajecten die aan het VO worden voorgelegd. Het bestuur beantwoordt alle vragen van het VO. De communicatie is open als het bestuur en het VO samen vergaderen.

9.3.2 Oordeel over beleid van het bestuur

Naast het oordeel over de adviestrajecten geeft het VO ook een oordeel over het beleid van het bestuur. Hieronder komen de volgende beleidsterreinen aan de orde waar het VO in 2017 bij heeft stilgestaan. Het bestuur heeft verantwoording afgelegd aan het VO in de vergadering van 6 juni 2017.

A. Governance

In de vergaderingen die het VO heeft met het bestuur, wordt het VO geïnformeerd over ontwikkelingen die spelen binnen het fonds en het VO raken. Dit zijn onder andere personele ontwikkelingen als benoeming van bestuurders, maar ook andere zaken zoals bijvoorbeeld informatie over de toezichthouder inzake lopende onderzoeken.

Het afgelopen jaar is het VO geïnformeerd over de juridische procedure die werd aangespannen door de Vereniging van gepensioneerd Mij Landbouw Pensioen tegen BPL Pensioen inzake het aantal zetels voor vertegenwoordigers namens pensioengerechtigden (2) en de te houden verkiezingen hiervoor.

Door ziekte van mevrouw Van der Heiden werd door de Raad van toezicht verzocht om invulling van haar positie binnen de Raad. Nadat het VO positief advies heeft gegeven over het profiel voor een nieuw lid van de Raad van toezicht met aandachtsgebied communicatie, pensioenbeheer en juridische zaken, stelde het bestuur voor om het VO te begeleiden bij de procedure voor de werving van het nieuwe lid van de Raad van toezicht.

Oordeel

Het VO is positief over de wijze waarover ze worden geïnformeerd als het gaat om ontwikkelingen die spelen binnen het fonds.

Het VO heeft kennis genomen van de keuze van het bestuur om de benoeming van een bestuurder namens pensioengerechtigden zonder verkiezingen te laten plaatsvinden. Reden hiervoor was volgens het bestuur, de afwezigheid van geschikte kandidaten na het onverwachte overlijden van de heer Rolvink op 2 juli 2015. Het VO heeft kennis genomen van de uitspraak van het Kort Geding door Rechtbank Midden-Nederland van 15 september 2017. Het VO vindt het positief dat het bestuur zich aan de uitspraak conformeert en gelijk met het organiseren van verkiezingen voor twee bestuurszetels is gestart.

Het werven van een nieuw lid van de Raad van toezicht ziet het VO als een exclusief recht dat toebehoort aan het VO: het recht op bindende voordracht van een lid van de Raad van toezicht door het VO aan het bestuur. Het VO heeft derhalve besloten om de werving van een nieuw lid van de Raad van toezicht geheel in eigen hand te nemen. Het VO heeft uit haar midden de Selectiecommissie benoemd. Zij kreeg van het VO het mandaat om namens haar het nieuwe lid voor de Raad van toezicht te selecteren. De Selectiecommissie heeft de procedure opgezet en de vacature uitgezet op diverse websites, waaronder VIIP.nl. Zij kreeg 44 reacties binnen en heeft de top 4 kandidaten uitgenodigd die het meest voldeden aan het functieprofiel. In de procedure

heeft zij het bestuur en de Raad van toezicht op verschillende momenten betrokken. Op 19 oktober 2017 heeft het VO de bindende voordracht van mevrouw Van der Poel aan het bestuur gedaan. Het bestuur heeft de voordracht getoetst op passendheid op het profiel en akkoord bevonden. DNB heeft mevrouw Van der Poel op 14 november 2017 goedgekeurd. Zij is op deze datum in haar functie gestart.

Aanbeveling

- Het VO doet de aanbeveling aan het bestuur om het VO op dezelfde wijze te blijven informeren en betrekken bij ontwikkelingen.
- Het VO doet de aanbeveling om de continuïteit en kwaliteit te bewaken bij de invulling van zetels van bestuurders die in 2018 komen vrij te vallen.
- Het VO stelt het op prijs als gekomen kan worden tot het uitspreken van verwachtingen over de toekomst van BPL Pensioen. Dan kunnen gerichte activiteiten ontwikkeld worden om BPL Pensioen toekomstbestendig te maken.

B. Communicatiebeleid

Het communicatiebeleidsplan van 2014 liep tot en met 2017. Medio 2017 zijn de voorbereidingen voor het communicatiebeleidsplan opgestart. Dit nadat het strategisch beleidsplan door het bestuur was afgerond. Dit strategisch beleidsplan was belangrijke input voor het communicatiebeleidsplan. In de Compliance & Communicatie Commissie is het communicatiebeleid voorbereid. De werkgroep communicatie van het VO is ook betrokken bij deze voorbereidingen. De werkgroep heeft haar input gegeven aan de Compliance & Communicatie Commissie. Deze heeft veel van de input verwerkt in het beleidsdocument. Het bestuur heeft het VO op 1 december advies gevraagd over het communicatiebeleidsplan. Het VO heeft positief geadviseerd.

In 2015 en 2016 heeft het VO een aanbeveling gedaan. De aanbeveling was het instellen van een jaarlijks evaluatiemoment waarbij wordt gekeken of de in dat jaar uitgevoerde communicatie uitingen, dan wel activiteiten in lijn met het communicatieplan gerealiseerd zijn. Het VO heeft ook in 2017 hier niets over vernomen. Op 1 december 2017 heeft het bestuur toegezegd dat zij het VO het komende najaar gaat betrekken bij de evaluatie van een jaarplan. Met die input wordt een nieuw jaarplan opgesteld. Daarbij is het niet mogelijk om het hele jaar te betrekken gezien het feit dat de evaluatie na de zomer start en het nieuwe jaarplan voor het komende jaar in december klaar moet zijn.

De werkgroep is betrokken bij de vragenlijsten van het risicobereidheidsonderzoek dat na de zomer heeft plaatsgevonden. Zij heeft input op de vragenlijsten gegeven die bij dit onderzoek gebruikt zouden worden.

Oordeel

Het VO waardeert dat het bestuur het VO op tijd betreft bij het proces voor een nieuw communicatiebeleidsplan. Het communicatieplan wordt op sommige punten wat weinig concreet gevonden. De uitleg van het bestuur is dat de concrete uitwerking van het beleidsplan plaatsvindt in het communicatiejaarplan. Het bestuur informeert het VO jaarlijks over de inhoud van het communicatiejaarplan.

Het VO vindt het jammer dat het bestuur pas na twee aanbevelingen in gaat op het verzoek van het VO om het VO bij de evaluatie van het communicatiejaarplan te betrekken. Zij ziet hier het komend jaar in ieder geval erg naar uit.

Het VO is positief dat de werkgroep wordt betrokken bij een traject zoals de vragenlijsten. De werkgroep communicatie geeft aan dat zij verwacht had nog meer ingeschakeld te worden.

Het VO heeft eerder als aanbeveling gedaan dat zij meer deelnemersbijeenkomsten georganiseerd zou willen hebben. Er zijn in 2017 zes bijeenkomsten geweest. Drie in januari/februari en drie in november. Het VO is verheugd dat het bestuur aan deze aanbeveling van het VO tegemoet is gekomen.

Aanbevelingen

- Het VO geeft net als de twee voorgaande jaren de aanbeveling voor het bestuur om jaarlijks een evaluatiemoment in te stellen waarbij wordt nagegaan of de in dat jaar uitgevoerde communicatie uitingen, dan wel activiteiten of andere plannen in lijn met het communicatieplan gerealiseerd zijn. Nu staat dan wel de toezegging van het bestuur om de werkgroep communicatie hierbij na de zomer te betrekken.

- Het VO doet de aanbeveling dat de communicatie duidelijk en helder blijft, zodat de boodschap die gecommuniceerd wordt ook zijn doel bereikt. Hiernaar moet het bestuur altijd blijven streven.
- Het VO is van mening dat het bestuur zich nog meer dient in te spannen om de deelname aan de digitalisering van de deelnemers te vergroten.

C. Financiële situatie en beleggingsbeleid

Uit het jaarverslag en de jaarrekening verneemt het VO de resultaten die behaald zijn met het beleggingsbeleid van het bestuur. Ook wordt het VO tijdens elke vergadering met het bestuur geïnformeerd over de financiële situatie. De laatste twee jaren is het proces rondom het jaarwerk veranderd. De voorzitter van het VO neemt deel aan de kick-off van het jaarwerk met alle betrokkenen en deskundigen bij dit proces. Bij het afronden van het proces komen al deze partijen nogmaals bij elkaar en daar is de voorzitter ook bij aanwezig. Er vindt een bijeenkomst van het VO met de deskundigen plaats, een week voor de vergadering met het bestuur in juni. Ook heeft het VO de gelegenheid om met de Raad van toezicht van gedachten te wisselen over het jaarwerk. De verantwoording van de Raad van toezicht aan het VO vindt een week later plaats.

Het VO is door het bestuur op de hoogte gebracht van de voortgang van de aandelentransitie. Deze is naar verwachting in 2018. Het beleggingsbeleid heeft nog niet tot het resultaat kunnen leiden dat het Minimaal Vereist Eigen Vermogen is bereikt. In het herstelplan is hier dan ook meer tijd voor uitgetrokken. Tot op heden hebben er nog geen kortingen hoeven plaatsvinden. Vanaf 2011 heeft er geen toeslagverlening meer kunnen plaatsvinden.

De kosten per deelnemer zijn in 2017 in vergelijking met 2016 gedaald.

Oordeel

Het VO is positief over de wijze waarop het bestuur haar bij iedere vergadering heeft geïnformeerd over de ontwikkelingen van de financiële situatie en de voortgang van de aandelentransitie. Ook is het VO tevreden over de strakke aanpak van het jaarwerk en de wijze waarop het VO gelegenheid krijgt om zich hierop voor te bereiden met de deskundigen.

Het VO is tevreden met de daling van de kosten per deelnemer. Ook is het VO enthousiast over het beleid dat het bestuur voert over maatschappelijk verantwoord beleggen en nam kennis dat BPL Pensioen in de ranking op de 1ste plaats in het VBDO onderzoek staat. Het VO is onder de indruk van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid in het vastgoed dat het bestuur aldaar uitvoert.

Ondanks het jaarlijkse rendement dat BPL Pensioen behaalt en het groeiend vermogen van het pensioenfonds, betreurt het VO dat, gebonden door het FTK, er geen toeslag toegekend kan worden.

Aanbevelingen

- Het VO is van mening dat de koers die het bestuur zet met het maatschappelijk verantwoord beleggen verder voortgezet en uitgebouwd kan worden.
- Het VO vraagt het bestuur om in 2018 en de daarop volgende jaren voortdurend kritisch te blijven op de resultaten.
- Het VO vraagt aandacht van het bestuur om invloed uit te oefenen op de politiek, mogelijk via sociale partners, om het strakke keurslijf van het FTK mogelijk wat te versoepelen, dan wel andere parameters te kunnen toepassen.

D. Risicomanagement

Het VO heeft op de studiedag in oktober 2017 een uitleg gekregen over het Risicomanagement en de in 2018 nieuwe Risico & Audit Commissie.

Oordeel

Het VO is positief dat het bestuur tegemoet is gekomen aan de informatiebehoefte van het VO over het risicomanagement binnen BPL Pensioen.

Verzoek

In de tweede helft van 2018 vraagt het VO een toelichting van het bestuur over IORP II en het effect dat deze wetgeving heeft op de inrichting van de governance van het pensioenfonds en bepaalde sleutelfuncties binnen het pensioenfonds. Ook wordt het VO graag tijdig geïnformeerd over constatering die de Risico & Audit Commissie doet.

9.4 Oordeel van het VO over de Raad van toezicht

Het VO heeft kennis genomen van het overlijden van mevrouw Van der Heiden op 16 augustus 2017. Dit nieuws vindt het VO bijzonder treurig. Bekend was dat mevrouw Van der Heiden ziek was. Ondanks de ziekte heeft zij zich nog bijzonder ingespannen in haar rol als lid van de Raad van toezicht. Als zij het fysiek aankon was ze aanwezig. Het VO zal haar betrokkenheid zeker missen.

De Raad van toezicht heeft in 2017 drie keer een vergadering gehad met het VO. Dit was op 30 mei, 6 juni, waarbij het jaarverslag en de jaarrekening het centraal thema was en op 1 december.

Met een delegatie van 6 leden van het VO waaronder de beide voorzitters van het VO, heeft de werkgroep overleg met de Raad van toezicht. De keuze voor deze aanpak heeft het VO gemaakt om slagvaardiger met elkaar te kunnen overleggen. Bij de samenstelling van de werkgroep is gekeken naar een evenwichtige invulling hiervan. Terugkoppeling van deze overleggen vindt plaats door de werkgroep aan het VO in de vergadering van het VO die daarop volgt. Dit overleg vindt minimaal twee keer per jaar plaats. Ter voorbereiding van het jaarwerk en voorafgaand aan de laatste vergadering van het VO in het kalenderjaar waaraan de Raad van toezicht deelneemt.

Een belangrijk proces dat het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden was de selectie van een nieuw lid van de Raad van toezicht. Hierover heeft de Raad van toezicht aangegeven dat zij tevreden was met het proces en het resultaat hiervan. Eind 2017 werd bekend dat de heer Smolenaers tot 1 juli 2018 lid blijft van de Raad van toezicht. Het VO heeft hierover aangegeven eenzelfde proces voor de werving van een opvolger te willen opzetten. Het profiel voor een nieuw lid die de heer Smolenaers opvolgt is anders dan de eerdere procedure. De gevraagde aandachtsgebieden zullen anders zijn.

Op 24 mei 2018 heeft de werkgroep van het VO overleg gehad met de Raad van toezicht. In dit overleg heeft de werkgroep het verslag over 2017 met de Raad van toezicht besproken. De werkgroep heeft enkele opmerkingen hierover gemaakt die de Raad van toezicht heeft verwerkt in het verslag. Daarnaast is het Plan van Aanpak voor 2018 besproken. De achterstand die de Raad van toezicht had is ingelopen.

De vragen van het VO aan de Raad van toezicht over de verantwoording luiden als volgt:

- Hoe ziet de Raad van toezicht toe op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken van het pensioenfonds en wat zijn de bevindingen?
- Hoe ziet de Raad van toezicht toe op adequate risicobeheersing door het bestuur en evenwichtige belangenbehartiging en wat zijn de bevindingen?
- Hoe komt de Raad van toezicht tot goedkeuring van het jaarwerk? Welk proces heeft de Raad van toezicht doorlopen?

De Raad van toezicht heeft verantwoording afgelegd aan het VO over het verslag en de bevindingen in de vergadering van het VO op 5 juni 2018.

Oordeel

Het VO is positief over de overleggen die zij het afgelopen jaar met de Raad van toezicht heeft gehad, zowel als werkgroep, maar ook het VO als geheel. Er heerst een open sfeer in de overleggen met de Raad van toezicht. Het VO is blij dat de Raad van toezicht nu op schema is met het Plan van Aanpak en tijdig een verslag aanlevert over het voorgaande jaar.

Het VO heeft respect voor de wijze waarop de Raad van toezicht zich de afgelopen jaren staande heeft gehouden. De ziekte van mevrouw Van der Heiden leidde ertoe dat de Raad het afgelopen jaar in toenemende mate door maar twee personen bemand werd. De heer Duijzer en de heer Smolenaers hebben dit verlies goed opgevangen.

Ook is het VO tevreden met het resultaat van de selectie van het nieuwe lid van de Raad van toezicht. Zij ervaart het gelopen proces als positief en is verheugd dat de Raad van toezicht ook tevreden was over dit proces.

Het VO heeft in 2016 en 2017 een aanbeveling gedaan aan de Raad van toezicht om aandacht te besteden aan toezien op de wijze waarop het bestuur omgaat met de financiële situatie en welke stappen het bestuur beleidsmatig neemt. Deze taak heeft zij goed vervuld.

Aanbevelingen

- Het VO heeft als aanbeveling voor de Raad van toezicht om de financiële situatie verder te blijven monitoren in 2018.
- Een andere aanbeveling aan de Raad van toezicht is om toe te zien hoe het bestuur de continuïteit van een kwalitatief goed bestuur waarborgt.

Het VO vertrouwt erop dat de samenwerking met de Raad van toezicht open en constructief blijft en dat beide organen, het bestuur blijven versterken.

Woerden, 5 juni 2018

Namens het Verantwoordingsorgaan van BPL Pensioen,

Ben Hasselo
Werkgeversvoorzitter

Rob Bekker
Werknemersvoorzitter

9.5 Reactie van het bestuur

Het bestuur bedankt het Verantwoordingsorgaan voor haar betrokkenheid, inzet en werkzaamheden. Met belangstelling is kennisgenomen van het oordeel. Onderstaand geeft het bestuur zijn reactie.

Governance

Het bestuur neemt graag de aanbevelingen over om het VO op dezelfde wijze te blijven informeren en te betrekken bij de ontwikkelingen. Uiteraard zal het bestuur ook de continuïteit en kwaliteit bewaken bij de invulling van de bestuurszetels die in 2018 vrij komen.

Het bestuur heeft in 2016 de missie en visie opnieuw vastgesteld en zal deze als leidraad gebruiken voor de toekomstbestendigheid van het fonds. Bij de toekomstige activiteiten in het kader van de toekomstbestendigheid zal het bestuur het VO zoveel mogelijk betrekken.

Communicatiebeleid

Het bestuur neemt graag alle aanbevelingen over. Zo blijft het bestuur streven naar heldere en duidelijke communicatie, zal ook dit jaar worden geprobeerd de mate van digitale communicatie verder te verhogen en zal het bestuur het VO betrekken bij de evaluatie van het communicatiebeleid.

Financiële situatie en beleggingsbeleid

Het bestuur is verheugd met het positieve oordeel van het VO over het beleid rond maatschappelijk verantwoord beleggen en zal dit ook in de komende jaren verder uitbouwen. Daarbij zal het bestuur uiteraard voortdurend kritisch blijven op de beleggingsresultaten, ook in relatie tot de vermogensbeheerkosten.

Het bestuur zal via de bij het fonds betrokken sociale partners en de Pensioenfederatie haar invloed proberen uit te oefenen op de besluitvorming rond de stelselwijziging. Daarbij is het voor het bestuur van belang dat ook het nieuwe stelsel uitgaat van collectiviteit en voldoende (intergenerationele) solidariteit.

Risicomanagement

Het bestuur is blij dat het VO positief is over de informatievoorziening over het risicomanagement, mede door de workshop die met het VO is georganiseerd. In de tweede helft van 2018 zal het bestuur de governance aanpassen aan de richtlijnen van IORP II. Met name de invulling van de Lines of Defense en de invulling van de sleutelfuncties zal hier aan de orde zijn. Het bestuur zal het VO hier nauwgezet over informeren.

10

Jaarrekening 2017

10.1 Balans per 31 december 2017

(na resultaatbestemming) bedragen x € 1.000		31-12-2017	31-12-2016
		€	€
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		2.109.712	2.019.645
Aandelen		6.430.852	5.701.439
Vastrentende waarden		7.556.191	7.109.584
Derivaten		623.856	842.798
Overige beleggingen		670.376	452.926
		<u>17.390.987</u>	<u>16.126.392</u>
Beleggingen voor risico deelnemers	(2)	3	0
Beleggingen VPL GFI	(3)	29.123	29.606
Vorderingen en overlopende activa	(4)	193.962	206.113
Overige activa	(5)	90.503	86.784
TOTAAL ACTIVA		<u>17.704.578</u>	<u>16.448.895</u>
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(6)	446.128	-488.264
Technische voorzieningen	(7)	16.291.055	16.059.254
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	(8)	3	0
Langlopende schulden	(9)	529.898	491.843
Overige schulden en overlopende passiva	(10)	437.494	386.062
TOTAAL PASSIVA		<u>17.704.578</u>	<u>16.448.895</u>

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 82.

10.2 Staat van baten en lasten

Bedragen x € 1.000		2017		2016	
		€	€	€	€
Baten					
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	(11)		459.663		432.417
Premiebijdragen risico deelnemers	(12)		5		0
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(13)		1.004.581		1.427.491
Overige baten	(14)		1.609		45
Totaal baten			1.465.858		1.859.953
Lasten					
Pensioenuitkeringen	(15)		282.908		262.574
Pensioenuitvoeringskosten	(16)		20.081		20.260
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	(17)				
- Pensioenopbouw		589.008		470.238	
- Rentetoevoeging		-35.091		-8.422	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-287.608		-266.585	
- Wijziging marktrente		-226.803		1.579.546	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-1.092		212.496	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		54.581		27.698	
- Wijziging actuariële uitgangspunten (wijziging regeling)		54.655		53.651	
- Overig		84.151		0	
			231.801		2.068.622
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(18)		3		0
Saldo overdracht van rechten	(19)		-3.822		-210.104
Overige lasten	(20)		495		1.193
Totaal lasten			531.466		2.142.545
Saldo van baten en lasten			934.392		-282.592
<i>Bestemming van het saldo van baten en lasten</i>					
Algemene reserve			728.149		-1.991.603
Beleggingsreserve			199.150		1.701.567
Bestemmingsreserve VPO			0		-2.654
Reserve tijdelijk partnerpensioen			7.093		10.098
			934.392		-282.592

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 105.

10.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode

Bedragen x € 1.000	2017		2016	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	455.688		423.928	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	2.034		7.574	
		457.722		431.502
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-280.746		-261.438	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-503		-3.340	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-20.588		-21.761	
Overige uitgaven	-792		-6.285	
		-302.629		-292.824
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		155.093		138.678
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	569.267		399.745	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	29.930.717		28.631.195	
Collectieve waardeoverdracht	20.749		187.651	
		30.520.733		29.218.591
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-30.649.827		-29.316.979	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-22.282		-28.259	
		-30.672.109		-29.345.238
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-151.376		-126.647
Netto kasstroom		3.717		12.031
Mutatie liquide middelen		3.717		12.031
Samenstelling geldmiddelen				
		2017		2016
	€	€		€
Liquide middelen primo boekjaar (5)		86.784		74.753
Liquide middelen ultimo boekjaar (5)		90.503		86.784
Waarvan:				
Voor risico pensioenfonds		90.503		86.784
Voor risico deelnemers		0		0

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 82.

10.4 Toelichting op de jaarrekening

10.4.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting BPL Pensioen (hierna 'het pensioenfonds') is statutair gevestigd te Woerden en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41149285.

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Daarnaast verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds. Het bestuur heeft op 21 juni 2018 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

10.4.2 Grondslagen

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van vorderingen en verplichtingen

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december	Gemiddeld	31 december	Gemiddeld
	2017	2017	2016	2016
CHF	1,1701	1,1210	1,0720	1,0797
DKK	7,4454	7,4404	7,4356	7,4491
GBP	0,8876	0,8706	0,8536	0,7953
JPY	135,2701	129,1454	123,0208	126,8486
NOK	9,8217	9,4503	9,0790	9,3471
HKD	9,3870	8,7823	8,1777	8,2983
SEK	9,8315	9,7067	9,5820	9,3701
USD	1,2008	1,1277	1,0548	1,0705
CAD	1,5045	1,4594	1,4145	1,4617
AUD	1,5352	1,4959	1,4566	1,4748

Reglementswijziging

Pensioenleeftijd 68

Per 1 januari 2018 is de pensioenleeftijd verhoogd naar 68 jaar. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met € 5,1 miljoen. (effect dekkingsgraad 0,1%-punt negatief).

Onvoorwaardelijke verhoging loon arbeidsongeschikten

Er is voor het eerst een voorziening opgenomen voor de onvoorwaardelijke verhoging van het pensioengevend loon van arbeidsongeschikten. Deze verhoging zorgt voor een toename van de technische voorziening voor toekomstige pensioenopbouw van arbeidsongeschikten. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met € 26,9 miljoen. (effect dekkingsgraad 0,2%-punt negatief).

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa/passiva of rechten en verplichtingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Partnerfrequentie

Voor de bepaling van de technische voorziening van het latente partnerpensioen heeft het pensioenfonds per eind 2017 nieuwe partnerfrequenties ingevoerd. Deze partnerfrequenties zijn gebaseerd op het CBS 2016. Vanaf 60 jaar tot pensioenleeftijd is de partnerfrequentie 100%. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening van € 30,5 miljoen. (effect dekkingsgraad 0,2%-punt negatief).

Leeftijdverschil

In 2017 heeft onderzoek plaatsgevonden naar het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen. Voorheen werd vóór pensioendatum gerekend met de aanname dat een mannelijke deelnemer een partner heeft die drie jaar jonger is. Voor vrouwelijke deelnemers werd ook gerekend met drie jaar leeftijdsverschil. Uit het onderzoek is gebleken dat voor mannelijke deelnemers de aanname van drie jaar leeftijdsverschil nog altijd geldt. Voor vrouwelijke deelnemers is gebleken dat hun partner één jaar ouder is in plaats van drie jaar ouder. Dit zorgt voor een toename van de voorziening met € 22,1 miljoen. (effect dekkingsgraad 0,2%-punt negatief).

Niet opgevraagd pensioen

In 2017 is de afschrijving van de technische voorziening voor niet opgevraagd pensioen verijnd. Bij de afschrijving van niet opgevraagd pensioen wordt nu de werkelijke pensioenleeftijd als uitgangspunt genomen, voorheen was dit de pensioenrichtleeftijd van het actuele pensioenreglement. Dit levert een vrijval van de technische voorziening op van € 1,7 miljoen. (effect dekkingsgraad 0,0%-punt).

Voorziening overlijdensuitkering

In 2017 is voor het eerst een voorziening voor overlijdensuitkeringen opgenomen. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met € 54,2 miljoen. (effect dekkingsgraad 0,4%-punt negatief).

Dekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden.

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het pensioenvermogen te delen op de totale technische voorziening (inclusief voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers) zoals opgenomen in de balans.

De reële dekkingsgraad is berekend door de beleidsdekkingsgraad te delen op de Toekomst Bestendig Indexatie grens (TBI-grens).

10.4.3 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde. Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Reële waarde

De beleggingen van het pensioenfonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waarde berekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op taxatiewaarde. De taxaties worden verricht door onafhankelijke deskundigen. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord.

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Onroerend goed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van gedane uitgaven, inclusief bouwrente, waarbij wordt getoetst of die uitgaven tot waarde wijzigingen leiden. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten naar reële waarde gewaardeerd.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van ter beurze genoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van ter beurze genoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Derivaatcontracten met een negatieve waarde worden in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

Beleggingen VPL GFI

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen VPL zijn gelijk aan die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen zijn tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Daarnaast zijn hieronder opgenomen liquide middelen aangehouden voor beleggingsdoeleinden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Algemene reserve

De algemene reserve wordt gevoed door het resultaat, nadat de beleggingsreserve, de reserve tijdelijk partnerpensioen en de bestemmingsreserve voortzetting pensioenopbouw op het juiste niveau zijn gebracht.

Beleggingsreserve

De beleggingsreserve is gelijk aan het vereist eigen vermogen verminderd met het minimum vereist eigen vermogen. Op deze wijze wordt bewerkstelligd dat de beleggingsreserve minimaal gelijk is aan de reserves, die een pensioenfondsfonds moet aanhouden voor beleggingsrisico's in het FTK.

Reserve tijdelijk partnerpensioen

Aan de reserve tijdelijk partnerpensioen wordt toegevoegd/onttrokken het verschil tussen enerzijds de ANW-hiaatpremie en toegerekende interest en anderzijds de toevoeging aan de ANW-hiaatvoorziening, de toegerekende administratiekosten en de verrichte ANW-hiaatuitkeringen.

Bestemmingsreserve voortzetting pensioenopbouw (VPO)

De bestemmingsreserve voortzetting pensioenopbouw heeft als doel de financiering van de toekomstige inkoop van rechten voor werkeloze deelnemers ter compensatie van het stopzetten van de wettelijke FVP-regeling.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-antecondities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De TV wordt berekend als de contante waarde van de op de balansdatum opgebouwde pensioenen inclusief de eventueel op 1 januari daaropvolgend toe te kennen verhoging in verband met toeslagverlening;
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de TV voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw;
- Voor mannen en vrouwen is gebruik gemaakt van de door het AG gepubliceerde prognosetafel 2016. Om rekening te houden met het gegeven dat de fonds populatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen toegepast. De correctiefactoren zijn gebaseerd op het Mercer-model 2016. De curve hanteert fondsspecifieke correctiefactoren voor de mannelijke populatie vanaf 55 jaar. Voor de totale vrouwelijke populatie en de mannelijke populatie tot en met 55 jaar worden de correctiefactoren gebaseerd op het gemiddelde van de inkomensklassen 'Midden' en 'Hoog-Midden'. Voor de mannelijke populatie is er geïnterpoleerd tussen 52 en 55 jaar om de inkomensafhankelijke correctiefactoren te laten aansluiten bij de fondsspecifieke correctiefactoren;
- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd verminderd met de toekomstige duur. De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is gedurende 2017 gesteld op 3 jaar, dat geldt voor zowel mannelijke als vrouwelijke deelnemers. Per eind 2017 is het leeftijdsverschil van vrouwelijke deelnemers verlaagd van 3 naar 1 jaar, de aanname wordt dat de vrouwelijke deelnemer een 1 jaar oudere partner heeft. Voor mannelijke deelnemers is het leeftijdsverschil niet gewijzigd, de aanname blijft dat de mannelijke deelnemer een 3 jaar jongere partner heeft;
- De reservering voor partnerpensioen geschiedt op basis van onbepaalde partner. Het fonds hanteert gedurende 2017 de partnerfrequenties zoals gepubliceerd bij de overlevingstafels van het AG over de periode 1985-1990. Tot de 60-jarige leeftijd worden de frequenties voor mannen vermenigvuldigd met 70% en voor vrouwen met 50%. Per eind 2017 zijn de partnerfrequenties gewijzigd. Deze partnerfrequenties zijn gebaseerd op CBS 2016;
- Van 60 jaar tot de pensioenleeftijd geldt een gehuwdheidsfrequentie van 100%. Na pensioendatum vindt reservering plaats volgens het bepaalde partner systeem;
- Voor uitgesteld wezenpensioen wordt een opslag van 3% gehanteerd van de TV van uitgesteld nabestaandenpensioen bij uitgesteld ouderdompensioen;
- Voor toekomstige excassokosten wordt 2,0% van de netto TV opgenomen;
- Als rekenrente voor de TV wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31-12-2017 zoals die door DNB is gepubliceerd;
- Er wordt een voorziening voor overlijdensuitkeringen aangehouden voor actieven, slapers en de gepensioneerden met een partner. Dit betreft een uitkering aan de nabestaande van twee maal het maandbedrag van het ouderdompensioen of het arbeidsongeschiktheidspensioen;

- Bij de bepaling van de toekomstige pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt rekening gehouden met een jaarlijkse verhoging van 2,5% van de pensioengrondslag en een jaarlijkse revalidatie van 1%.

Voorzieningen voor risico van deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Langlopende schulden

De VPL-middelen zijn verantwoord als een langlopende schuld en zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, met toerekening van jaarlijks rendement.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar.

10.4.4 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (voor risico pensioenfonds)

Onder premiebijdragen voor risico pensioenfonds wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Eventuele opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Premiebijdragen risico deelnemers

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar) bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare-premieregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingskosten.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan welke bij het pensioenfonds in rekening zijn gebracht. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Indexering en overige toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de stijging van het CBS- consumentenprijsindexcijfer (CPI). De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,22% negatief (2016: 0,06% negatief), op basis van de éénjaarsrente van de RTS aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten (wijziging regeling)

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

De liquide middelen primo en ultimo boekjaar bestaan uit liquide middelen op de bankrekening van het pensioenfonds en beleggingsliquiditeiten.

10.5 Toelichting op de balans per 31 december 2017

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfondsz

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2017	2.019.645	5.701.439	7.109.584	499.816	452.926	15.783.410
Aankopen	178.626	3.808.478	4.253.788	19.628.075	2.780.860	30.649.827
Verkopen	-235.888	-3.565.568	-3.736.622	-19.815.492	-2.597.483	-29.951.053
Herwaardering	145.898	488.139	-70.559	55.154	34.073	652.705
Overige mutaties	1.431	-1.636	0	0	0	-205
Stand per 31 december 2017	<u>2.109.712</u>	<u>6.430.852</u>	<u>7.556.191</u>	<u>367.553</u>	<u>670.376</u>	<u>17.134.684</u>
Schuldpositie derivaten (credit)						<u>256.303</u>
						<u>17.390.987</u>

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2016	1.891.061	4.866.656	6.588.837	272.935	378.394	13.997.883
Aankopen	135.476	2.530.530	3.841.615	21.444.513	1.364.846	29.316.980
Verkopen	-73.690	-2.122.594	-3.658.834	-21.485.094	-1.302.191	-28.642.403
Herwaardering	66.798	426.847	325.093	267.461	11.877	1.098.076
Overige mutaties	0	0	12.873	1	0	12.874
Stand per 31 december 2016	<u>2.019.645</u>	<u>5.701.439</u>	<u>7.109.584</u>	<u>499.816</u>	<u>452.926</u>	<u>15.783.410</u>
Schuldpositie derivaten (credit)						<u>342.982</u>
						<u>16.126.392</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Vastgoedbeleggingen		
Directe vastgoedbeleggingen	1.694.421	1.709.230
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	291.439	257.043
Vastgoedbeleggingen in ontwikkeling	123.852	53.372
	<u>2.109.712</u>	<u>2.019.645</u>

Gedurende het boekjaar is 100,0% (2016: 100,0%) van het direct vastgoed getaxeed door onafhankelijke beëdigde taxateurs. Deze taxaties vinden jaarlijks plaats.

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde aandelen	5.130.496	4.383.674
Private equity	38.604	54.206
Beursgenoteerde en niet beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	1.261.752	1.263.559
	<u>6.430.852</u>	<u>5.701.439</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Vastrentende waarden		
Staatsobligaties	3.505.739	3.591.009
Hypothecaire leningen	21	33
Leningen op schuldbekentenis	4.631	7.145
Bedrijfsobligaties (Credit funds)	1.840.896	1.622.219
Covered fondsen	669.476	585.085
Obligatiebeleggingen	1.497.123	1.265.359
Inflation linked bonds	975	1.778
Overige	37.330	36.956
	<u>7.556.191</u>	<u>7.109.584</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Derivaten		
Valutaderivaten	42.556	6.259
Rentederivaten	581.300	836.539
	<u>623.856</u>	<u>842.798</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Overige beleggingen		
Infrastructuur	124.505	185.314
Beleggingsfondsen (Geldmarktfondsen)	545.871	267.612
	<u>670.376</u>	<u>452.926</u>

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

Bedragen x €1000	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2016					
Vastgoedbeleggingen	137.629	1.817.776	0	154.307	2.109.712
Aandelen	5.130.497	0	0	1.300.355	6.430.852
Vastrentende waarden	6.054.417	0	640.479	861.295	7.556.191
Derivaten	0	0	367.553	0	367.553
Overige beleggingen	0	0	0	670.376	670.376
	<u>11.322.543</u>	<u>1.817.776</u>	<u>1.008.032</u>	<u>2.986.333</u>	<u>17.134.684</u>
	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2016					
Vastgoedbeleggingen	50.249	1.762.671	0	206.725	2.019.645
Aandelen	4.383.674	0	0	1.317.765	5.701.439
Vastrentende waarden	5.837.047	0	456.787	815.750	7.109.584
Derivaten	0	0	499.816	0	499.816
Overige beleggingen	0	0	0	452.926	452.926
	<u>10.270.970</u>	<u>1.762.671</u>	<u>956.603</u>	<u>2.793.166</u>	<u>15.783.410</u>

De categorie 'Genoteerde marktprijzen' bevat beleggingen waarvan de waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.

- De categorie 'Onafhankelijke taxaties' betreft beleggingen die gewaardeerd zijn met waarderingmodellen zonder gebruik te maken van waarneembare marktdata.
- Bij de 'NCW berekening' is de actuele waarde vastgesteld aan de hand van waarderingmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- 'Andere methode' betreft de waarde waartegen de aandelen hierin kunnen worden verhandeld (intrinsieke waarde).

Overige toelichtingen

Vastgoed

Zoals in de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert binnen, de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

Aandelen

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van fundmanagers en fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast is bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages.

Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van een schatting is vastgesteld betreft hoofdzakelijk de leningen op schuldbekentenissen en hypotheek. De berekeningsgrondslag is vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen. De gehanteerde rentevoeten voor de bepaling van de reële waarde, is de 10-jaars Nederlands Staatsobligaties.

Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rentevoet welke hierbij wordt gehanteerd:

2017: 0,53%

2016: 0,36%

Derivaten

Bij de bepaling van de waarde van derivaten is uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen. Deze kasstromen zijn op basis van de zero coupon swapcurve contant gemaakt.

Overige beleggingen

Het fonds neemt alleen via tussenkomst van externe fondsbeheerders deel in infrastructurele beleggingen. Voor de waardering van deze beleggingen wordt uitgegaan van de waardebepaling welke is opgesteld ten behoeve van deze externe fondsbeheerders. De waardering vindt plaats op basis van fair value. De wijze waarop de fair value is bepaald is afhankelijk van de externe fondsbeheerder en van de aard van de belegging. De volgende variabelen kunnen hierbij een rol spelen: de aanschafwaarde voor wat betreft recente investeringen, toekomstige kasstromen, en de waarde van de activa en waardering van vergelijkbare objecten.

Beleggingen VPL

Van de totale beleggingsportefeuille is een deel bestemd voor financiering van de toekomstige VPL verplichtingen. De waarde van deze beleggingen ultimo 2017 bedraagt € 500.775 duizend (2016: € 462.237 duizend). In de balans is een hieraan gelijkgestelde langlopende schuld opgenomen.

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	31-12-2017	31-12-2016
	Bedragen x €1000	Bedragen x €1000
Aandelen	2	0
Vastrentende waarden	1	0
	<u>3</u>	<u>0</u>

Met ingang van 1 januari 2017 is de excedent-premieregeling van kracht.

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
3. Beleggingen VPL GFI		
Vastrentende waarden	31.236	30.558
Lopende beleggingstransacties	-2.113	-952
	<u>29.123</u>	<u>29.606</u>

De beleggingen uit hoofde van de VPL regeling van de GFI populatie is overgenomen vanuit de collectieve waardeoverdracht. Het betreft een separaat aangehouden beleggingsportefeuille die wordt beheerd door Aegon.

Ultimo 2017 is een post nog te verrekenen met het beleggingsdepot, doordat de laatste VPL premieoplegging over 2017 in februari 2018 volledig heeft plaatsgevonden en doordat de koopsommen voor de inkoop van rechten in februari 2018 definitief zijn vastgesteld. Hierdoor is de afdracht naar het depot opnieuw bezien en is ultimo jaar sprake van een vordering van € 80 duizend. (schuld 2016: € 1.257 duizend) welke deel uitmaakt van de lopende beleggingstransacties.

	Vastrentende waarden
	€
Stand per 1 januari 2017	30.558
Aankopen	13.044
Verkopen	-10.725
Herwaardering	-1.641
Stand per 31 december 2017	<u>31.236</u>

	Vastrentende waarden
	€
Stand per 1 januari 2016	23.006
Aankopen	9.531
Verkopen	-5.722
Herwaardering	3.743
Stand per 31 december 2016	<u>30.558</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
4. Vorderingen en overlopende activa		
Premievordering werkgevers	85.308	77.351
Vorderingen uit hoofde van waardeoverdrachten	0	20.751
Beleggingsdebiteuren	102.899	99.592
Overige vorderingen en overlopende activa	5.755	8.419
	<u>193.962</u>	<u>206.113</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar. Het saldo onder overige vorderingen betreft een vordering op Givaudan voor een koopsom, benodigd voor een extra toekenning van rechten voor deze deelnemers die door de werkgever wordt betaald (€ 4,4 miljoen), een vordering op Heinz voor een koopsom, benodigd voor een extra toekenning van rechten voor deze deelnemers die door de werkgever betaald wordt (€ 1,0 miljoen) en reguliere debiteuren (€ 0,4 miljoen).

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Vordering op de werkgever(s)		
Vorderingen op werkgever(s)	85.652	78.190
Voorziening dubieuze debiteuren	-344	-839
	<u>85.308</u>	<u>77.351</u>
	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Beleggingsdebiteuren		
Te ontvangen dividend	7.189	6.016
Lopende interest	83.150	84.434
Te vorderen dividend- en couponbelasting	2.675	1.599
Huurpenningen	1.381	1.645
Overige	8.504	5.897
	<u>102.899</u>	<u>99.592</u>
	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
5. Overige activa		
Liquide middelen	22.709	21.141
Beleggingsliquiditeiten	67.794	65.643
	<u>90.503</u>	<u>86.784</u>

De liquiditeiten staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds. Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

6. Stichtingskapitaal en reserves

Bedragen x €1000	Algemene	Beleggings-	Bestemmings-	Reserve	Totaal
	reserve	reserve	Reserve VPO	tijdelijk partnerpen- sioen	
Stand per 1 januari 2016	-1.397.628	1.176.422	2.654	12.880	-205.672
Bestemming van saldo baten en lasten	-1.991.603	1.701.567	-2.654	10.098	-282.592
Stand per 1 januari 2017	-3.389.231	2.877.989	0	22.978	-488.264
Bestemming van saldo baten en lasten	728.149	199.150	0	7.093	934.392
Stand per 31 december 2017	<u>-2.661.082</u>	<u>3.077.139</u>	<u>0</u>	<u>30.071</u>	<u>446.128</u>

Bestemmingsreserve VPO

In 2016 is het restant van deze reserve volledig aangewend voor de financiering van voortzetting van de pensioenopbouw voor deelnemers in de WW, over de jaren 2011 en 2012.

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

	2017	2016
	%	%
De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:		
Nominale dekkingsgraad	102,7	97,0
Reële dekkingsgraad	81,6	75,0
Beleidsdekkingsgraad	101,4	92,3

In bovenstaand overzicht met dekkingsgraden is bij de bepaling het aanwezig vermogen bepaald met inbegrip van alle componenten die deel uitmaken van het eigen vermogen.

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het pensioenvermogen te delen door de totale technische voorziening (inclusief voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers) zoals opgenomen in de balans. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model van DNB.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	446.128	-488.264
Minimaal vereist eigen vermogen	700.516	706.607
Vereist eigen vermogen	3.777.655	3.584.596

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan als gevolg hiervan worden gekarakteriseerd als dekkingstekort.

Per 31 december 2017 is sprake van een tekort: de beleidsdekkingsgraad (101,4%) is lager dan het vereiste eigen vermogen (123,2%). Daarom heeft het pensioenfonds vóór 3 april 2018 een herstelplan ingediend bij de toezichthouder. Deze heeft het herstelplan goedgekeurd. Doel van het herstelplan is om aan te tonen wanneer de beleidsdekkingsgraad zich tenminste op het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen en vereist eigen vermogen bevindt. Eind 2018 wordt naar verwachting het minimaal vereist eigen vermogen bereikt. Eind 2024 wordt naar verwachting het niveau van het vereist eigen vermogen bereikt.

Het pensioenfonds moet een kortingsmaatregel treffen in de situatie dat de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op zes achtereenvolgende meetmomenten lager is dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Daarnaast moet de actuele dekkingsgraad op dat moment eveneens lager zijn dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Een degelijke maatregel zou voor het eerst per 31 december 2020 van toepassing kunnen zijn. Het eerste meetmoment (meetmomenten zijn jaarlijks ultimo jaar) dat de beleidsdekkingsgraad lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen is 31 december 2015.

Ultimo 2017 zou de dekkingsgraad volgens het herstelplan van maart 2017 100,1% bedragen, de beleidsdekkingsgraad 98,5% en de dekkingsgraad behorend bij het vereist eigen vermogen 123,7%. Het pensioenfonds loopt daarmee voor op het herstelplan.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het pensioenfonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in paragraaf 10.7 van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

7. Technische voorzieningen

	2017	2016
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	16.059.254	13.990.632
Pensioenopbouw	589.008	470.238
Rentetoevoeging	-35.091	-8.422
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-287.608	-266.585
Wijziging marktrente	-226.803	1.579.546
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1.092	212.496
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	54.581	27.698
Wijziging actuariële uitgangspunten	54.655	53.651
Overig	84.151	0
Stand per einde boekjaar	<u>16.291.055</u>	<u>16.059.254</u>

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddelde discontovoet 1,6% (2016: 1,5%). De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds heeft een langlopend karakter. De duration van de verplichtingen bedraagt 22,5 (2016: 22,6).

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,22% negatief (2016: 0,06% negatief), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

De RTS ultimo 2017 ligt boven de RTS ultimo 2016. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2017 met circa 0,15%-punt gestegen, wat leidt tot een afname van de voorziening en dus tot een positief resultaat.

Rentepercentage per 31 december:

2016: 1,50

2017: 1,61

Wijziging actuariële uitgangspunten

Ervaringssterfte

De ervaringssterfte is per eind 2016 gewijzigd. Hiervoor was eind 2016 € 3 miljoen aan technische voorziening extracomptabel bijgeteld. De waargenomen stijging in 2017 blijkt € 1,6 miljoen te zijn. Dit zorgt voor een afname de technische voorziening met € 1,4 miljoen.

Partnerfrequentie

Voor de bepaling van de technische voorziening van het latente partnerpensioen heeft het pensioenfonds per eind 2017 nieuwe partnerfrequenties ingevoerd. De partnerfrequenties zijn gebaseerd op het CBS 2016. Vanaf 60 jaar tot pensioenleeftijd is de partnerfrequentie 100%. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met € 30,5 miljoen.

Leeftijdsverschil

In 2017 heeft een onderzoek plaatsgevonden naar het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen. Voorheen werd vóór pensioendatum gerekend met de aanname dat een mannelijke deelnemer een partner heeft die 3 jaar jonger is. Voor vrouwelijke deelnemers werd ook gerekend met 3 jaar leeftijdsverschil. Uit het onderzoek is gebleken dat voor mannelijke deelnemers de aanname van 3 jaar leeftijdsverschil nog altijd geldt. Voor vrouwelijke deelnemers is gebleken dat hun partner 1 jaar ouder is in plaats van 3 jaar ouder. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met € 22,1 miljoen.

Niet opgevraagd pensioen

In 2017 is de afschrijvingsmethodiek van de technische voorziening voor niet opgevraagd pensioen verfijnd. Bij de afschrijving van niet opgevraagd pensioen wordt nu de werkelijke pensioenleeftijd als uitgangspunt genomen, voorheen was dit de pensioenrichtleeftijd van het actuele pensioenreglement. Dit zorgt voor een afname van de technische voorziening met € 1,7 miljoen.

Pensioenleeftijd 68

Per 1 januari 2018 is de pensioenleeftijd verhoogd naar 68 jaar. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met 5,1 miljoen.

	2017	2016
	€	€
<i>Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten</i>		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	-354	216.716
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-738	-4.220
	<u>-1.092</u>	<u>212.496</u>

De toevoeging aan de technische voorzieningen bestaat uit € 70 duizend uit hoofde van individuele waardeovernames en € 424 duizend negatief uit hoofde van een correctie op de collectieve waardeoverdracht van VNPS (Sigaren).

	2017	2016
	€	€
<i>Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen</i>		
Resultaat op kanssystemen:		
Sterfte	-7.158	-15.185
Arbeidsongeschiktheid	31.253	8.383
Mutaties	30.486	34.503
Overige technische grondslagen	0	-3
	<u>54.581</u>	<u>27.698</u>

Overig

Onvoorwaardelijke verhoging loon arbeidsongeschikten

Er is voor het eerst een technische voorziening opgenomen voor de onvoorwaardelijke verhoging van het pensioengevend loon van arbeidsongeschikten. Deze verhoging zorgt voor een toename van de technische voorziening voor toekomstige pensioenopbouw van arbeidsongeschikten. Dit zorgt voor een toename van de technische voorziening met € 26,9 miljoen.

Voorziening overlijdensuitkering

In 2017 is voor het eerst een technische voorziening voor overlijdensuitkeringen opgenomen. Dit zorgt voor een stijging van de technische voorziening met € 54,2 miljoen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën als volgt samengesteld:

	2017		2016	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	7.381.850	111.809	5.862.748	106.509
Gepensioneerden	4.096.840	67.245	4.011.727	64.368
Slapers	4.812.368	479.820	6.184.779	468.242
Voorziening voor pensioenverplichtingen	16.291.058	658.874	16.059.254	639.119

Op basis van recente onderzoeken is gebleken dat binnen de voorziening pensioenverplichting een verschuiving dient plaats te vinden tussen de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden naar actieven. De verklaring hiervoor is dat indien een deelnemer een actief en slapend dienstverband heeft bij het pensioenfonds, zijn pensioenaanspraken en technische voorziening voor een gedeelte bij actieven en voor een gedeelte bij gewezen deelnemers werd meegenomen. De status op dat moment is leidend voor de prestatie van alle aanspraken en technische voorzieningen. De wijziging is puur presentatie technisch en heeft geen effect op de totale technische voorzieningen en de (beleids)dekkingsgraad van het pensioenfonds.

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling is te kenmerken als middelloon op basis van een uitkeringsovereenkomst. De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar voor de pensioenen die vanaf 1 januari 2013 worden opgebouwd. De pensioenen opgebouwd voorafgaand aan deze datum hadden een (richt)leeftijd van 65 jaar en zijn actuariael herrekend naar 67 jaar. De pensioenrichtleeftijd is 68 jaar voor de pensioenen die vanaf 1 januari 2018 worden opgebouwd. De opgebouwde pensioenen voorafgaand aan 1 januari 2018 zijn actuariael herrekend naar 68 jaar.

Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen bedraagt in 2017 1,875%.

Geboren tussen 1950 en 1965

Voor deelnemers die op 31 december 2006 en 1 januari 2007 deelnamen aan de pensioenregeling, geboren zijn tussen 1950 en 1965 en tot en met 31 december 2021 of de pensioendatum (als die eerder is) deelnemer blijven, wordt extra pensioen ingekocht. Sociale partners in de sector beogen hiermee dat de in aanmerking gekomen deelnemers 2 tot 3 jaar eerder met pensioen kunnen dan de voor hen geldende AOW-leeftijd. De inkoop van het extra pensioen vindt plaats op 31 december 2021 of, als de deelnemer eerder met pensioen gaat, op de eerdere pensioendatum. Dit is een voorwaardelijke toezegging, die pas onvoorwaardelijk wordt als de aanspraken zijn gefinancierd.

Voor deelnemers in de Groenten- en Fruitverwerkende Industrie (GFI) bestaat ook een dergelijke regeling. Dit geldt voor deelnemers geboren tussen 1950 en 1980 die onafgebroken in de sector blijven tot ultimo 2020 of tot pensionering.

Premievrijstelling

Als de deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in een premievrije opbouw. De premievrijstellingsregeling bij arbeidsongeschiktheid die gold vóór 1 januari 2006 is voor bestaande gevallen gehandhaafd. Wanneer een deelnemer een loongerelateerde WW-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in premievrije opbouw gedurende maximaal een half jaar.

Daarnaast bestaan een tweetal vrijwillige excedentregelingen voor pensioenopbouw boven het maximumsalaris van de basisregeling. Dit betreft de excedentmiddelloonregeling en de excedentpremierregeling. Voor de excedentmiddelloonregeling geldt een opbouwpercentage voor het ouderdoms-pensioen van 1,875% en een actuariële premie. De excedentpremierregeling is voor risico van de deelnemer. De premie inleg is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke staffel.

Toeslagverlening

De indexatiemaatstaf is de prijsinflatie, welke wordt gecorrigeerd voor effecten van belastingen en accijns. Het beleid is nu volledig gebaseerd op de wijze waarop het FTK indexatie toestaat. Dat betekent dat er gedeeltelijk wordt geïndexeerd als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Volledige indexatie wordt toegekend als de dekkingsgraad voldoende hoog is om de indexatie langdurig volledig te kunnen toekennen. Bij de huidige rente is dit mogelijk bij een dekkingsgraad van 124,2%. Tussen een

dekkingsgraad van 110% en 124,2% wordt een pro rata indexatie toegekend. Het pensioenfonds heeft ook in 2017 niet kunnen indexeren.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre het de pensioenrechten en pensioenaanspraken daadwerkelijk verhoogt. Het pensioenfonds verleent alleen een toeslag voor zover de beschikbare middelen van het pensioenfonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Het pensioenfonds financiert de toeslagverlening uit beleggingsrendementen. In 2017 heeft het fonds besloten om evenals in 2016 geen toeslag te verlenen. Voor komende jaren wordt geen toeslagverlening verwacht.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. De grens waarbij inhaaltoeslagen toegekend kunnen worden is in de ABTN in een staffel opgenomen. Er is een gemiddelde dekkingsgraad nodig die hoger ligt dan de vereiste dekkingsgraad. Inhaaltoeslagen zijn daarom op korte termijn niet te verwachten. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in haar jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen. De CPI in 2017 is 1,5%, daarom is de volledige toeslagverlening in 2017 1,5%.

Voor de actieve deelnemers en pensioengerechtigden is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil
	%	%	%	%
Actieve deelnemers en pensioengerechtigden				
2009	2,80	2,80	-	-
2010	0,10	0,10	-	-
2011	1,40	-	1,40	1,40
2012	2,50	-	2,50	3,94
2013	2,10	-	2,10	6,12
2014	1,10	-	1,10	7,28
2015	0,60	-	0,60	7,93
2016	0,30	-	0,30	8,25
2017	-	-	-	8,25
2018	1,50	-	1,50	9,88

8. Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers

De pensioenregeling voor risico deelnemers is een beschikbare-premieregeling (premieovereenkomst). De regeling is bedoeld voor deelnemers met een salaris boven de maximale pensioengrondslag in de middelloonregeling die over dit meerdere ook pensioen wensen op te bouwen (excedentregeling).

De premie is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke staffel. Het fonds ontvangt jaarlijks de premie van de werkgever. Van de ingelegde premie worden kosten ingehouden welke € 2,50 per maand bedragen.

De hoogte van de beleggingsrendementen (en daarmee het te bereiken eindkapitaal) is naast de premie afhankelijk van het door de deelnemer geselecteerde beleggingsprofiel en de binnen dit profiel aangekochte beleggingen. Het uiteindelijk te bereiken kapitaal is hiermee onzeker en volledig voor risico van de deelnemer.

Op pensioenleeftijd heeft de deelnemer de mogelijkheid (c.q. plicht) om op basis van het tot dan toe opgebouwde kapitaal (aanvullend) pensioen in te kopen bij het pensioenfonds. Tussentijds opnemen van het kapitaal anders dan door middel van een waardeoverdracht is niet mogelijk.

	2017	2016
	€	€
Verloop voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers		
Inleg en stortingen	5	0
Uitkeringen en onttrekkingen	-2	0
	<u>3</u>	<u>0</u>

31-12-2017	31-12-2016
€	€

9. Langlopende schulden

Schuld uit hoofde van VPL	<u>529.898</u>	<u>491.843</u>
---------------------------	----------------	----------------

Conform richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving, richtlijn RJ 610.270, worden ontvangen, maar nog niet aangewende middelen uit hoofde van VPL verantwoord als verplichting, langlopende schuld.

BPL Pensioen kent twee VPL regelingen: de BPL Pensioen regeling en de regeling van de GFI populatie. Voor beide regelingen geldt, dat de ontvangen middelen vanuit de premiebaten direct worden toegevoegd aan de langlopende schuld. Bij inkoop van de rechten wordt de inkoopsom (en hiermee de vrijval uit de langlopende schuld) als separate post onder de overige premiebaten verantwoord.

Voor de VPL regeling van BPL Pensioen geldt dat eventuele beleggingsresultaten inzake VPL direct worden toegevoegd aan de langlopende schuld vanuit het fondsrendement. De VPL middelen van de GFI populatie worden belegd in een separaat depot bij Aegon.

Premies

De jaarlijkse dotatie aan de VPL verplichting, die onderdeel is van de geheven doorsneepremie, wordt ex-ante vastgesteld en bedraagt in 2017 € 34.174 (2016: € 32.700). Deze dotatie is vastgesteld als het totaal aan de daartoe bestemde premies, zijnde 1,25% van het brutoloon Bedrijfstakregelingen (BTER) loon. De premie van de GFI populatie bedraagt 5,4% van het salaris volgens de GFI-definitie en bedraagt in 2017 € 4.304 (2016: € 4.136). De premie wordt gestort in een depot bij Aegon.

Rendementstoerekening beleggingsresultaat

Jaarlijks wordt op basis van hetgeen is vastgelegd in de overeenkomst met de sociale partners rendement aan de VPL verplichting toegevoegd, gelijk aan het gemiddelde fondsrendement (inclusief hedge-resultaat) over het boekjaar. De rendementstoevoeging over het jaar 2017 is gelijk aan € 31.037, namelijk 6,7% (2016: € 44.269, 10,6%). Over het jaar 2015 heeft een correctie van het rendement plaatsgevonden van € -4.570, die in 2016 is verwerkt.

	31-12-2017	31-12-2016
Schuld uit hoofde van VPL	<u>500.775</u>	<u>462.237</u>
Schuld uit hoofde van VPL GFI populatie	<u>29.123</u>	<u>29.606</u>
	<u>529.898</u>	<u>491.843</u>

	2017	2016
	€	€
Schuld uit hoofde van VPL		
Stand per begin boekjaar	462.237	421.868
Dotatie inzake premies	34.174	32.700
Rendement	31.037	44.269
Toekenning VPL aanspraken	-26.673	-32.030
Correctie rendement 2015	0	-4.570
	<u>500.775</u>	<u>462.237</u>

Schuld uit hoofde van VPL GFI populatie, bedragen x € 1.000	2017	2016
Stand per begin boekjaar	29.606	24.431
Dotatie inzake premies	4.304	4.136
Rendementstoerekening	-2.468	4.103
Toekenning VPL aanspraken	-2.319	-3.064
	<u>29.123</u>	<u>29.606</u>

Voor beide VPL regelingen geldt dat de toekenningen van de VPL aanspraken met ingang van huidig boekjaar berekend zijn met een solvabiliteitsopslag gelijk aan het MVEV. In 2016 werd een solvabiliteitsopslag gehanteerd gelijk aan het VEV. Dit heeft een verlagend effect op de koopsom van de toegekende VPL aanspraken.

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
10. Overige schulden en overlopende passiva		
Crediteuren	91	344
Pensioenuitkeringen	851	701
Derivaten	256.303	342.982
Beleggingscrediteuren	160.380	17.925
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5.108	5.289
Premiecrediteuren	312	117
Correctie ambtshalve premieoplegging	6.580	11.182
Overige schulden en overlopende passiva	7.869	7.522
	<u>437.494</u>	<u>386.062</u>

De crediteuren bestaat uit een nog te betalen administratievergoeding TKP. De post 'Overige schulden en overlopende passiva' bestaat voornamelijk uit een raming voor nog te betalen kosten 2017 (€ 4,0 miljoen) en afkoop klein pensioen (€ 4,3 miljoen). De schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar, met uitzondering van de derivaten.

De ambtshalve opgelegde premies ultimo 2017 zijn verantwoord onder de premiebaten. Voor een gedeelte van de ambtshalve opgelegde premies staat geen opbouw tegenover. Hiervoor is een correctie ambtshalve premieoplegging opgenomen op de balans. In 2016 is de volledige ambtshalve premieoplegging gecorrigeerd.

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Beleggingscrediteuren		
Nog af te wikkelen transacties	103.340	1.634
Verschuldigd rendement VNPS	0	2.610
Lopende interest	0	2.144
Huurpenningen	1.410	1.593
Overige	55.630	9.944
	<u>160.380</u>	<u>17.925</u>

10.5.1 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid; en
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's. De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid is gebruik gemaakt van derivaten.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	97,0	98,5
Premie	-1,0	-0,5
Uitkering	-0,1	-
Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (inclusief renteafdekking)	6,4	10,3
Wijziging rentetermijnstructuur	1,3	-10,0
Wijziging rentetermijnstructuur - UFR aanpassing	-	-
Wijziging rentetermijnstructuur - wegvallen middeling	-	-
Aanpassing levensverwachting en grondslagwijzigingen	-0,9	-0,3
Overige oorzaken	-	-1,0
Dekkingsgraad per 31 december	<u>102,7</u>	<u>97,0</u>

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2017	2016
	%	%
S1 Renterisico	6,9	6,7
S2 Risico zakelijke waarden	16,9	16,1
S3 Valutarisico	5,4	5,3
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	4,2	4,0
S6 Verzekeringstechnisch risico	4,0	4,0
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	0,7	0,6
Diversificatie-effect	-13,9	-13,6
	24,2	23,2

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+R1,2 \times S1 \times S2+S3^2+S4^2+S5^2+2 \times R1,5 \times S1 \times S5+2 \times R2,5 \times S2 \times S5+S6^2+S7^2+S8^2+S9^2+S10^2$. Waarbij $R1,2 = 0,4$ en $R1,5 = 0,4$ indien voor S1 wordt uitgegaan van een rentedaling en nihil indien S1 is gebaseerd op een rentestijging, en $R2,5 = 0,5$.

	2017	2016
	€	€
Vereist pensioenvermogen	20.068.713	19.643.850
Voorziening pensioenverplichting	16.291.058	16.059.254
Vereist eigen vermogen	3.777.655	3.584.596
Aanwezig eigen vermogen	446.128	-488.264
Tekort/Tekort	-3.331.527	-4.072.860

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe. Inflatie gerelateerde producten worden afwijkend behandeld en er is een correctie toegepast voor het actief beheer van de aandelenportefeuille.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogeheten manager- en custody risico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft via een rentehedge het renterisico beperkt. Beleggingen en pensioenverplichtingen zijn namelijk niet in dezelfde mate gevoelig voor rentebewegingen. Daardoor kan de dekkinggraad sterk meebewegen met rentebewegingen en loopt het fonds een groter risico om in een dekkingstekort te komen. Dit renterisico kan worden verkleind door de rentegevoeligheid van de beleggingen meer in overeenstemming te brengen met de looptijd van de verplichtingen.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur); waardoor de dekkinggraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkinggraad daalt.

Het beleid van het fonds is erop gericht om de 'duratie-mismatch' te verkleinen door het renterisico af te dekken, waarbij het percentage renteafdekking minder wordt naarmate de rente lager is. De gedachte daarbij is dat bij een lage rente de kans toeneemt dat de rente weer zal stijgen en dat dan bij een lagere afdekking meer geprofiteerd wordt van de rentestijging. De renteafdekking kan gerealiseerd worden door meer langlopende obligaties te kopen in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duratie van nul), binnen de portefeuille kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties of door middel van renteswaps of swaptions. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor).

De duratie en het effect van de renteafdekking kunnen als volgt worden samengevat:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	7.556.191	7,5	7.109.584	7,5
Totale portefeuille (na derivaten)	17.134.684	7,5	15.933.330	7,9
(Nominale) pensioenverplichtingen	16.291.058	22,5	16.059.254	22,6

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	463.146	6,1	391.273	5,5
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	1.973.450	26,1	1.929.327	27,1
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	5.119.595	67,8	4.788.984	67,4
	<u>7.556.191</u>	<u>100,0</u>	<u>7.109.584</u>	<u>100,0</u>

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het lange termijn karakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en ter vergelijking met de looptijden van de verplichtingen zoals in onderstaand overzicht weergegeven.

De resterende looptijd van de verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	1.441.449	8,9	1.405.895	8,8
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	1.736.935	10,7	1.719.751	10,7
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	4.231.144	26,0	4.154.418	25,9
Resterende looptijd > 20 jaar	8.881.530	54,4	8.779.190	54,6
	<u>16.291.058</u>	<u>100,0</u>	<u>16.059.254</u>	<u>100,0</u>

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2017 circa 38,0% (2016: 34,3%). De valutapositie per 31 december 2017 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2017		
	Totaal	Valuta-	Netto positie
	Voor afdekking	derivaten	Na afdekking
	€	€	€
EUR	10.608.564	2.011.178	12.619.742
GBP	418.367	-199.403	218.964
JPY	499.469	-24.1988	257.481
USD	3.286.648	-1.526.919	1.759.729
AUD	152.270	0	152.270
CAD	178.423	0	178.423
CHF	179.566	0	179.566
DKK	37.392	0	37.392
PHP	8.833	0	8.833
HKD	365.692	0	365.692
NOK	13.436	0	13.436
PLN	71.881	0	71.881
SEK	107.807	0	107.807
SGD	23.660	0	23.660
BRL	92.690	0	92.690
MXN	74.590	0	74.590
MYR	71.732	0	71.732
THB	29.991	0	29.991
TRY	49.018	0	49.018
ZAR	129.827	0	129.827
COP	48.916	0	48.916
IDR	75.889	0	75.889
NZD	9.740	0	9.740
HUF	13.942	-4.139	9.803
ILS	8.333	0	8.333
CLP	5.319	0	5.319
Overige	544.275	0	544.275
	<u>17.106.270</u>	<u>38.729</u>	<u>17.144.999</u>

De positie in categorie 'Overig' betreft investeringen in aandelenbeleggingsfondsen Emerging Markets (SSgA MSCI Emerging Markets Index non-lending QP en Robeco Customized Quant Emerging Markets Fonds). Voor dit fonds is meer gedetailleerde informatie niet beschikbaar.

	2016		
	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
	€	€	€
EUR	10.507.025	1.515.683	12.022.708
GBP	728.855	-320.993	407.862
JPY	328.330	-134.441	193.889
USD	2.193.384	-1.108.054	1.085.330
AUD	84.460	0	84.460
CAD	104.335	0	104.335
CHF	304.710	0	304.710
DKK	59.366	0	59.366
PHP	3.940	0	3.940
HKD	211.088	0	211.088
NOK	27.209	0	27.209
PLN	53.162	-3.409	49.753
SEK	106.883	0	106.883
SGD	28.967	0	28.967
BRL	80.163	0	80.163
MXN	47.183	0	47.183
MYR	59.788	0	59.788
THB	8.832	0	8.832
TRY	37.298	0	37.298
ZAR	39.126	0	39.126
COP	42.277	0	42.277
IDR	45.682	0	45.682
NZD	10.046	0	10.046
HUF	3.958	0	3.958
ILS	2.026	0	2.026
CLP	-23	0	-23
Overige	866.474	0	866.474
	<u>15.984.544</u>	<u>-51.214</u>	<u>15.933.330</u>

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, dat wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	1.576.949	24,5	2.280.089	40,0
Global	38.603	0,6	54.206	1,0
Noord-Amerika	2.844.281	44,1	1.738.874	30,5
Asia Pacific	640.384	10,0	412.917	7,2
Australasia	125.108	2,0	86.365	1,5
Emerging Markets	1.205.527	18,8	1.128.988	19,8
	<u>6.430.852</u>	<u>100,0</u>	<u>5.701.439</u>	<u>100,0</u>

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sector is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Nijverheid en industrie	1.452.329	22,6	1.261.952	22,1
Handel	1.503.813	23,4	1.244.431	21,8
Overige dienstverlening	1.928.017	29,9	1.381.116	24,2
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	936.003	14,6	1.012.145	17,8
Beleggingsinstelling	0	-	323.571	5,7
Overige	610.690	9,5	478.224	8,4
	<u>6.430.852</u>	<u>100,0</u>	<u>5.701.439</u>	<u>100,0</u>

Een nadere detaillering van de segmentatie van de vastgoedbeleggingen naar aard van het vastgoed is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Kantoren	25.400	1,2	104.470	5,2
Winkels	35.830	1,7	152.731	7,6
Woningen	1.742.518	82,6	1.491.043	73,8
Participaties in vastgoedmaatschappijen	291.439	13,8	257.043	12,7
Grond	14.525	0,7	14.357	0,7
	<u>2.109.712</u>	<u>100,0</u>	<u>2.019.645</u>	<u>100,0</u>

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel

functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Mature markets	6.722.516	89,0	6.256.240	88,0
Emerging markets	833.675	11,0	853.344	12,0
	<u>7.556.191</u>	<u>100,0</u>	<u>7.109.584</u>	<u>100,0</u>

De samenstelling van de vastrentende waarden naar sectoren is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Handel- en industriële bedrijven	935.404	12,4	923.077	13,0
Nederlandse overheidsinstellingen	822.554	10,9	697.065	9,8
Financiële instellingen	2.196.588	29,1	1.803.392	25,4
Beleggingsinstellingen	9.114	0,1	5.752	0,1
Overig	725.031	9,6	595.583	8,4
Buitenlandse overheidsinstellingen	2.867.500	37,9	3.084.715	43,3
	<u>7.556.191</u>	<u>100,0</u>	<u>7.109.584</u>	<u>100,0</u>

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings per einde boekjaar is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
AAA	2.191.708	29,0	2.209.631	31,1
AA	1.701.283	22,5	1.677.289	23,6
A	907.546	12,0	943.366	13,3
BBB	1.384.995	18,3	1.374.743	19,3
BB	509.807	6,8	417.287	5,9
B	320.707	4,2	277.416	3,9
CCC	146.827	1,9	163.044	2,3
CC	554	-	281	-
D	4.985	0,1	1.772	-
Geen rating	387.779	5,2	44.756	0,6
	<u>7.556.191</u>	<u>100,0</u>	<u>7.109.585</u>	<u>100,0</u>

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorzieningen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de

pensioenverplichting. Door toepassing van AG-prognosetafel 2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de indexatietoezegging voorwaardelijk is.

Het beleid en de ambitie inzake indexatie en toeslagverlening is weergegeven in de toelichting 'Indexering en overige toeslagen'.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Per einde boekjaar zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
BPL Pensioen - Direct Real Estate				
BPL Pensioen - Direct Real Estate	1.817.776	10,2	1.758.613	10,7
Vastrentende waarden				
Nederland	758.891	4,3	631.226	3,8
Frankrijk	610.374	3,5	693.789	4,2
Duitsland	705.157	4,0	745.993	4,5
Robeco Customized Quant Emerging Markets Fonds	1.029.228	5,8	833.993	5,1
Syntrus Achmea Global High Yield Pool	852.182	4,8	809.997	4,9
SSgA MSCI Emerging Markets Index non-lending QP	0	-	322.272	2,0
Stichting PVF Particuliere Hypotheekfonds	345.126	2,0	0	-
Achmea IM Liquiditeiten Fonds	414.991	2,3	0	-
Totaal	6.533.725	36,9	5.795.883	35,2

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerd door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Achmea Investment Management. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een dienstverleningsovereenkomst (DVO) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en TKP door middel van performancerapportages (vermogensbeheerder), DVO-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages, In Control Statement).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën afgeweken wordt van het beleid volgens de benchmark. Een maatstaf van de mate waarin actief wordt belegd is de zogenaamde 'tracking error'. De tracking error geeft aan hoe groot de afwijkingen van het rendement kunnen zijn ten opzichte van het benchmarkrendement. Hoe hoger de tracking error, hoe hoger het actief risico.

Het actief risico is in de berekening van het vereist eigen vermogen opgenomen als S10. S10 heeft een omvang van twee maal de tracking error van de portefeuille (97,5% zekerheid). Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van financiële derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.
- Overige derivaten: dit betreft credit default swaps (een overeenkomst tussen twee partijen waarbij het kredietrisico van een derde partij wordt overgedragen) en total return swaps (swap waarbij de ene partij de andere alle opbrengsten van een bepaalde asset garandeert, zowel rente en dividend als eventuele waardevermeerdering).

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2017:

2017	Contract-	Saldo	Positieve	Negatieve
Type contract	omvang	waarde	waarde	waarde
	€	€	€	€
Futures	-58.330	0	0	0
Valutaderivaten	2.196.580	38.729	42.556	3.827
Rentederivaten	635.000	352.327	581.300	228.973
Overige derivaten	50.000	-23.503	0	23.503
	<u>2.823.250</u>	<u>367.553</u>	<u>623.856</u>	<u>256.303</u>

Ultimo 2017 zijn zekerheden ontvangen voor de derivaten met een bedrag van € 483,9 miljoen (2016: € 481,3 miljoen).

Het pensioenfonds neemt niet deel aan securities lending programma's.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2016:

2016	Contract-	Saldo	Positieve	Negatieve
Type contract	omvang	waarde	waarde	waarde
	€	€	€	€
Futures	-78.235	0	0	0
Valutaderivaten	1.659.803	-51.214	6.258	57.472
Rentederivaten	416.000	577.464	836.539	259.075
Overige derivaten	50.000	-26.435	0	26.435
	<u>2.047.568</u>	<u>499.815</u>	<u>842.797</u>	<u>342.982</u>

10.5.2 Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

De uitbestedingsovereenkomst met TKP Pensioen is verlengd voor onbepaalde tijd waarbij een opzegtermijn wordt gehanteerd van 12 maanden. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. De vergoeding over 2017 bedraagt € 13,8 miljoen (2016: € 13,5 miljoen).

Daarnaast heeft het pensioenfonds een overeenkomst tot vermogensbeheer met Achmea Investment Management voor onbepaalde tijd. De opzegtermijn bedraagt twaalf maanden. De vergoeding over 2017 bedraagt € 13,9 miljoen (2016: € 14,6 miljoen). Met Syntrus Achmea Real Estate is een overeenkomst voor beheer van de vastgoedportefeuille voor onbepaalde tijd afgesloten met een opzegtermijn van twaalf maanden. De vergoeding over 2017 bedraagt € 11,1 miljoen (2016: € 10,2 miljoen).

Investeringsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan er per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Private equity	13.453	13.956
Vastgoed	88.469	169.237
Infrastructuur	8.727	9.503
	<u>110.649</u>	<u>192.696</u>

Niet opgenomen voorwaardelijke pensioenverplichtingen

VPL

Aan deelnemers die tussen 1 januari 1950 en 31 december 1965 geboren zijn, wordt extra pensioen toegekend over dienstjaren vóór 2007. De opbouw en financiering van deze pensioenaanspraken is uitgesteld tot uiterlijk 31 december 2021. Deze inkoop van extra pensioenaanspraken geldt alleen als betrokkene op 31 december 2006 en op 1 januari 2007 deelnemer was aan de pensioenregeling en de volledige uitstelperiode van 15 jaar deelnemer blijft aan de pensioenregeling. Deze inkoop maakt het mogelijk om twee of drie jaar eerder dan de AOW-leeftijd met pensioen te gaan. Er wordt in 2016 een extra premie van 1,25% van de salarissom geheven om deze maatregel te financieren.

Deelnemers van de GFI populatie hebben een vergelijkbare regeling, waarbij een premie geldt van 5,4% van het salaris volgens de GFI-definitie.

Ultimo boekjaar is de off-balance technische voorziening vastgesteld op € 467.295 duizend (2016: € 603.547 duizend), inclusief solvabiliteitsopslag. Voor de GFI populatie bedraagt deze € 46.169 duizend (2016: € 66.491 duizend).

10.5.3 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds, het bestuur van het pensioenfonds, de aangesloten ondernemingen en hun werknemers.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het pensioenfonds heeft een Uitvoeringsreglement afgesloten met de verplicht aangesloten werkgevers en een Uitvoeringsovereenkomst met de vrijwillig aangesloten werkgevers.

Er zijn, anders dan reguliere premiebetalingen, geen overige transacties met verbonden partijen.

Deelname in de pensioenregeling

Twee bestuurders van het pensioenfonds nemen deel in de pensioenregeling van het pensioenfonds.

10.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2017

11. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

	2017	2016
	€	€
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Pensioenpremie huidig jaar	422.707	387.163
Pensioenpremie voorgaande jaren	6.248	1.497
Koopsom VPL	28.993	35.093
Aanvullende pensioeninkoop	1.715	8.664
	<u>459.663</u>	<u>432.417</u>

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie zijn als volgt:

Kostendekkende premie	718.677	576.701
Feitelijke premie	414.766	387.550
Gedempte premie	384.746	341.197

Het fonds financiert de pensioenregeling met een reglementaire doorsneepremie. Deze premie moet minimaal gelijk zijn aan de gedempte kostendekkende premie. Deze gedempte kostendekkende premie wordt gebaseerd op een verwacht rendement. Een lagere premie, ofwel een premiekorting, is slechts toegestaan als het pensioenfonds een gezonde financiële positie heeft, dus geen reservetekort heeft en haar indexatieambitie in belangrijke mate kan waarmaken.

De premie bedraagt, evenals in 2016, 21,7% van de pensioengrondslag. Daarnaast geldt een opbouwpercentage van 1,875% in 2017. De premie voor VPL-overgangrechten bedraagt 1,25% van het salaris, deze is gedoteerd aan de langlopende schulden. De VPL-premie voor de GFI populatie bedraagt 5,4% van het salaris volgens de GFI-definitie en is eveneens gedoteerd aan de langlopende schulden.

	2017	2016
	€	€
<i>Kostendekkende premie</i>		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	575.784	457.675
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	128.400	103.892
Opslag voor uitvoeringskosten	14.493	15.134
Totaal kostendekkende premie	<u>718.677</u>	<u>576.701</u>

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

	2017	2016
	€	€
<i>Feitelijke premie</i>		
Bijdrage werknemers	88.114	82.332
Bijdrage werkgevers	326.652	305.218
Totaal feitelijke premie	<u>414.766</u>	<u>387.550</u>

De gedempte kostendeekkende premie bestaat uit dezelfde componenten als genoemd onder de zuivere kostendeekkende premie. Bij de vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie wordt in de periode 2016–2020 uitgegaan van het verwacht rendement. Het verwacht rendement wordt enerzijds bepaald aan de hand van de maximaal door de Commissie Parameters toegestane rendementen (in combinatie met het strategisch beleggingsbeleid), en anderzijds de rentetermijnstructuur van september 2015.

Naast het verwacht rendement wordt gerekend met een opslag voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de verwachte prijsinflatie van 2%. Het bestuur hanteert een ingroeipad voor de inflatie van vijf jaar, de ingroei is lineair. Als de opslag voor toeslagverlening hoger is dan de opslag voor het vereist eigen vermogen, dan komt de opslag voor toeslagverlening in plaats van de opslag voor het vereist eigen vermogen. Hier is dus de hoogste van de twee opslagen leidend.

	2017	2016
	€	€
<i>Gedempte premie</i>		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	226.072	197.577
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	50.414	44.850
Opslag voor uitvoeringskosten	14.493	15.134
Premie voorwaardelijke onderdelen	93.767	83.636
Totaal gedempte premie	<u>384.746</u>	<u>341.197</u>

	2017	2016
	€	€
12. Premiebijdragen risico deelnemers		
Werknemersdeel, bedragen x € 1.000	<u>5</u>	<u>0</u>

13. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

2017	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	104.424	145.899	-10.934	239.389
Aandelen	141.383	488.138	-4.788	624.733
Vastrentende waarden	163.578	-70.558	-4.619	88.401
Overige beleggingen	-155	12.753	-12	12.586
Derivaten	17.564	56.651	-1.047	73.168
Kosten van vermogensbeheer			-2.657	-2.657
	<u>426.794</u>	<u>632.883</u>	<u>-24.057</u>	<u>1.035.620</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-31.039
				<u>1.004.581</u>

2016	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	87.639	66.798	-10.204	144.233
Aandelen	140.008	426.848	-11.518	555.338
Vastrentende waarden	169.367	325.093	-6.453	488.007
Overige beleggingen	-334	12.382	-72	11.976
Derivaten	3.973	267.461	-2.066	269.368
Kosten van vermogensbeheer			-1.738	-1.738
	<u>400.653</u>	<u>1.098.582</u>	<u>-32.051</u>	<u>1.467.184</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-39.693
				<u>1.427.491</u>

	2017	2016
	€	€
14. Overige baten		
Interest	3	22
Andere baten	1.606	23
	<u>1.609</u>	<u>45</u>

De andere baten bestaan voornamelijk uit verzekeringstechnisch nadeel.

	2017	2016
	€	€
15. Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	201.662	186.037
Partnerpensioen	50.647	47.640
Wezenpensioen	1.303	1.271
Overlijdensuitkering	605	562
WAO-aanvulling	7.812	8.196
Anw-aanvulling	5.598	6.098
Afkoop pensioenen en premierestitutie	15.281	12.770
	<u>282.908</u>	<u>262.574</u>

	2017	2016
	€	€
16. Pensioenuitvoeringskosten		
Bestuurskosten	958	945
Kosten raad van toezicht en verantwoordingsorgaan	158	233
Administratiekostenvergoeding	13.807	13.467
Accountantskosten	502	669
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	438	410
Contributies en bijdragen	877	912
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	1.430	1.736
Bestuursondersteuning	1.911	1.888
	<u>20.081</u>	<u>20.260</u>

De kosten voor bestuursondersteuning hebben betrekking op de bijdrage aan de Colland Sectorraad (bestuurlijke en secretariële ondersteuning). De contributies en bijdragen bevatten o.a. € 584 duizend aan DNB, € 171 duizend aan de Pensioenfederatie en € 77 duizend aan de AFM. De overige kosten betreffen met name kosten voor deelnemerscommunicatie.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging voor de (voormalige) bestuurders tezamen bedraagt € 860 duizend. (2016 € 748 duizend).

Het bedrag aan vacatiegelden is afhankelijk van het aantal bijeenkomsten dat is gehouden en het aantal bestuursleden dat deze bijeenkomsten heeft bijgewoond.

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Verantwoordingsorgaan

Aan de leden van het Verantwoordingsorgaan werd door het pensioenfonds in 2017 een vergoeding verstrekt van € 120 duizend (2016: € 125 duizend).

Accountantshonoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

	2017	2016
	€	€
Controle van de jaarrekening	114	96

Aantal personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst. De pensioenuitvoering is volledig uitbesteed aan TKP Pensioen B.V. De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen, inclusief de vergaderingen van de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld en vergoedingen van reis- en verblijfkosten.

17. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

	2017	2016
	€	€
Pensioenopbouw	589.008	470.238
Rentetoevoeging	-35.091	-8.422
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-287.608	-266.585
Wijziging marktrente	-226.803	1.579.546
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1.092	212.496
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	54.581	27.698
Wijziging actuariële uitgangspunten	54.655	53.651
Overig	84.151	0
	<u>231.801</u>	<u>2.068.622</u>

Voor een toelichting op de afzonderlijke resultaatcomponenten van de mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt verwezen naar de toelichting op de balans.

	2017	2016
	€	€
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	<u>3</u>	<u>0</u>

18. Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2017	2016
	€	€
Inkomende waardeoverdrachten	-119	-3.246
Inkomende collectieve waardeoverdrachten	-4.196	-210.159
Uitgaande waardeoverdrachten	493	3.301
	<u>-3.822</u>	<u>-210.104</u>

19. Saldo overdracht van rechten

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

	2017	2016
	€	€
20. Overige lasten		
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	296	1.124
Overig	199	69
	<u>495</u>	<u>1.193</u>

10.7 Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het pensioenfonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het positieve saldo van de staat van baten en lasten als volgt toegevoegd aan de algemene reserve:

Bedragen x € 1.000

Algemene reserve	728.149
Beleggingsreserve	199.150
Reserve tijdelijk partnerpensioen	7.093

10.8 Gebeurtenissen na balansdatum

Per 1 januari 2018 is sprake van een collectieve waardeoverdracht van circa € 6 miljoen.

Overige gegevens

14. Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting BPL Pensioen te Woerden is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting BPL Pensioen, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 155. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 7,75 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruikgemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;

Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) en 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor het derde achtereenvolgende meetmoment.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting BPL Pensioen is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangevane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezige vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 21 juni 2018

drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

15. Controleverklaring van de onafhankelijk accountant

Aan het Bestuur van BPL Pensioen

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw te Woerden gecontroleerd. Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting BPL Pensioen op 31 december 2017 en van het saldo van baten en lasten over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De balans per 31 december 2017.
2. De staat van baten en lasten over 2017.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie "Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening".

Wij zijn onafhankelijk van Stichting BPL Pensioen zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 167.000.000. De materialiteit is gebaseerd op 1% van de som van het stichtingskapitaal en de reserves en de technische voorziening. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 8.350.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Stichting BPL Pensioen heeft de uitvoering van de financiële administratie, pensioenadministratie en het vermogensbeheer uitbesteed aan uitvoeringsorganisaties. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze uitvoeringsorganisaties over administratieve basisgegevens die resulteren in de technische voorzieningen, premiebijdragen, uitkeringen, beleggingen en beleggingsresultaten zijn opgenomen in de jaarrekening van Stichting BPL Pensioen.

Wij hebben gebruik gemaakt van een andere accountant bij de controle van de financiële informatie over de beleggingen en beleggingsresultaten die ontvangen is van de uitvoeringsorganisatie. Gegeven onze verantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden door de andere accountant. Wij hebben de andere accountant instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak, de te hanteren materialiteit en de attentiepunten. Wij hebben de rapportage van de andere accountant geëvalueerd, de uitkomsten besproken en een dossierreview verricht op het dossier met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de uitvoeringsorganisatie, gecombineerd met aanvullende werkzaamheden op niveau van het pensioenfonds, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van Stichting BPL Pensioen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving van het kernpunt	De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd
<p>Financiële positie en de gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen</p> <p>De technische voorzieningen, waaronder de voorziening voor pensioenverplichtingen, betreffen belangrijke verplichtingen in de balans van het pensioenfonds en bedragen € 16.291 miljoen, zijnde 92% van het balanstotaal. De voorziening voor pensioenverplichtingen is berekend aan de hand van de deelnemersgegevens rekening houdend met inschattingen met name ten aanzien van overlijden en toekomstige rente. Voorts vormen de technische voorzieningen een van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele en de beleidsdekkingsgraad, die de verhouding weergeeft tussen de bezittingen en de verplichtingen. In paragraaf "2.1 De ontwikkeling van de dekkingsgraad" is de financiële positie per 31 december 2017 beschreven. Volgens deze toelichting bedraagt de actuele dekkingsgraad 102,7 procent en de beleidsdekkingsgraad 101,4 procent per 31 december 2017.</p> <p>Wij verwijzen naar hoofdstuk 1.4.2.2 "Grondslagen voor waardering van activa en passiva" waar de grondslagen voor de waardering van de technische voorzieningen zijn toegelicht, waaronder de in 2017 toegepaste actuariële grondslagen, en noot "7 Technische Voorzieningen" voor een verdere detaillering (de samenstelling en het verloop) van de technische voorzieningen.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Onze controle richt zich enerzijds op de deelnemersgegevens die zijn gehanteerd voor de berekening van de technische voorzieningen, maar ook op de gehanteerde modellen en de veronderstellingen die zijn gehanteerd.▪ Wij hebben de opzet en het bestaan van de administratieve organisatie en interne controle van de totstandkoming van de deelnemersgegevens en de technische voorzieningen beoordeeld.▪ Wij hebben de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerende actuaire. De certificerende actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet. Wij hebben de certificerende actuaire instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak en aandachtspunten. Wij hebben de rapportage van de certificerende actuaire geëvalueerd en de uitkomsten besproken. <p>Verder hebben wij de in de jaarrekening opgenomen toelichtingen beoordeeld.</p>

Beschrijving van het kernpunt	De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd
<p>Waardering van de niet-beursgenoteerde beleggingen en derivaten en vastgoed</p> <p>De beleggingen voor risico pensioenfondsen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde.</p> <p>Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten, maar er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van waarderingmodellen en –technieken (de illiquide beleggingen). Het met behulp van modellen en technieken bepalen van de marktwaarde is complex en bevat subjectieve elementen die bij de berekening worden gehanteerd.</p> <p>In de grondslagen voor waardering van activa en passiva in paragraaf 1.4.2.2 alsmede in de toelichting op de balans in paragraaf 1.4.3 onder “1 Beleggingen voor risico pensioenfondsen bij de jaarrekening geeft Stichting BPL Pensioen inzicht in de gehanteerde waarderingmethoden van de beleggingen.</p> <p>Uit deze toelichting blijkt dat ultimo 2017 ruim € 2.825 miljoen (16 procent van totale beleggingen) is gewaardeerd met behulp van waarderingmodellen en technieken of is gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wij hebben gebruik gemaakt van de accountant van de vermogensbeheer (“component auditor”). Wij hebben kennisgenomen van de opzet en het bestaan van de administratieve organisatie en interne controle van de processen rondom de waardering van de beleggingen. ▪ Wij hebben wij de veronderstellingen die het bestuur bij de waardering heeft gemaakt geëvalueerd om de redelijkheid hiervan vast te stellen. ▪ Wij hebben de accountant van de vermogensbeheerder instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak en attentiepunten. Wij hebben de rapportage van de accountant van de vermogensbeheerder geëvalueerd, de uitkomsten besproken en een dossierreview uitgevoerd. <p>Verder hebben wij de in de jaarrekening opgenomen toelichtingen beoordeeld.</p>
<p>De betrouwbare uitvoering van processen voor pensioenbeheer en vermogensbeheer bij de uitvoeringsorganisatie</p> <p>Stichting BPL Pensioen heeft de uitvoering van de pensioenadministratie en het vermogensbeheer uitbesteed, maar blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. Stichting BPL Pensioen loopt het risico dat de uitbesteede processen niet of onvoldoende worden beheerd en/of dat de ontvangen (financiële) informatie van de uitvoeringsorganisatie niet betrouwbaar is.</p> <p>In het jaarverslag wordt dit nader toegelicht in de paragraaf “6 Risicobeheer”, alsmede bij “Operationeel risico (S9)” in paragraaf “1.4.3.1 Risicobeheer” bij de jaarrekening en geeft het bestuur een nadere toelichting over de uitbesteding en de wijze waarop risico’s verbonden met deze uitbesteding worden beheerd.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wij hebben de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen bij de uitvoeringsorganisaties, voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening van Stichting BPL Pensioen geëvalueerd. Hierbij hebben wij gebruik gemaakt van de ontvangen ISAE 3402 type II-rapportages. Verder hebben wij kennisgenomen van de rapportages van de uitvoeringsorganisatie en de toelichtingen hierop aan het bestuur. Daarnaast hebben wij gegevensgerichte cijferanalyses en deelwaarnemingen uitgevoerd, gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.

Beschrijving van het kernpunt	De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd
<p>Transparantie ten aanzien van de uitvoeringskosten van vermogensbeheer</p> <p>Het pensioenfonds geeft in de paragraaf 7.2 van het jaarverslag "Vermogensbeheer" van het verslag van het bestuur alsmede in toelichting op de jaarrekening noot "13 Beleggingsresultaten risico pensioenfonds", inzicht in de uitvoeringskosten van vermogensbeheer, een toelichting welke aannames en schattingen hierbij zijn gedaan alsmede een verantwoording over de samenstelling van deze kosten per beleggingscategorie.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wij hebben de verantwoording van de uitvoeringskosten door middel van gegevensgerichte werkzaamheden zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gecontroleerd. Verder hebben wij de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de uitvoeringskosten van vermogensbeheer (inclusief transactiekosten) binnen de uitgangspunten en berekeningsmethodiek van de Pensioenfederatie geëvalueerd.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Meerjarenoverzicht
- Verslag van het bestuur
- Intern toezicht
- Overige gegevens

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het meerjaren overzicht, 2017 in hoofdlijnen, intern toezicht en overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is, waarbij opgemerkt wordt dat het Bestuur op basis van de Pensioenwet het korten van pensioenen als ultimum remedium kan inzetten.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De organen belast met governance zijn verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de organen belast met governance dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de organen belast met governance over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de organen belast met governance hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 21 juni 2018
Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: E.M. van der Hall RA

Bijlage

16. Verklaring naleving integriteitsbeleid

Werkzaamheden 2017

BPL Pensioen heeft een interne en externe compliance officer aangesteld. De interne compliance officer is werkzaam voor het fonds via het bestuursbureau. De externe compliance officer is het Nederlands Compliance Instituut (NCI). De compliance officers beoordelen gezamenlijk de compliance maatregelen die BPL Pensioen heeft getroffen. Indien nodig worden daarbij aanbevelingen gedaan om aanvullende maatregelen te treffen.

In de Pensioenwet is bepaald dat een pensioenfonds zorg draagt voor een integere en beheerste bedrijfsvoering (artikel 143). In het Besluit financieel toetsingskader is dit nader uitgewerkt (artikelen 18 tot en met 20). BPL Pensioen hanteert hiertoe onder meer een gedragscode.

De gedragscode is van toepassing op alle personen die aan het fonds zijn verbonden en heeft onder meer betrekking op vertrouwelijkheid van informatie, nevenfuncties en melding van belangenconflicten. Het toezicht op de naleving van wettelijke regels en regels die voortvloeien uit de gedragscode is uitbesteed aan de compliance officer. Dit toezicht heeft mede ten doel reputatieschade te voorkomen en daarmee het integriteitsrisico voor BPL Pensioen zo veel mogelijk te beperken. De compliance officer rapporteert jaarlijks, of zoveel vaker als noodzakelijk is, aan het bestuur van BPL Pensioen over de uitkomsten van verricht onderzoek.

Resultaat uitvraag van bestuurders over 2017

De compliance officer heeft naleving van de gedragscode en andere compliance-regels door het fonds en de verbonden personen vastgesteld en over de uitkomsten gerapporteerd aan het bestuur. De uitvraag van de verbonden personen op de thema's zoals beschreven in de gedragscode heeft geen bijzonderheden opgeleverd. Wel is gesproken over het verduidelijken/vereenvoudigen van de meldplichten zoals die nu in de Gedragscode zijn opgenomen. De compliance officer komt met een voorstel. Overtreding van de gedragscode is niet vastgesteld en de gedragscode is in letter en geest nageleefd. Verderop in dit jaarverslag is een overzicht opgenomen van de relevante nevenfuncties van de bestuurders.

Planning 2018

Naast de reguliere werkzaamheden zal de compliance officer enkele audits uitvoeren op de beheerste en integere bedrijfsvoering, zowel intern als bij de uitvoeringsrelaties. De compliance officer zal hierbij deels worden bijgestaan door de risicomanager van het fonds. Daarnaast staat de ontwikkeling en aanpassing van enkele fondsdocumenten gepland evenals enkele compliance gerelateerde training- en voorlichtings sessies aan het bestuur. Ook de systematische integriteit risicoanalyse zal wederom worden uitgevoerd. Aandachtspunten op het gebied van compliance zijn o.a.:

- De ontwikkeling van beleid ten aanzien van offshore beleggingen en fiscale constructies;
- Implementatie van de privacywetgeving (AVG);
- Review van het compliance charter met het oog op het three-lines-of-defence model;
- Analyse van de werking van de incidentregeling (intern en bij de uitbestedingsrelaties);
- Audit naar het Relation Due Diligence onderzoek in het kader van vastgoedmanagement.

Mevr. mr. K.M. Westerhoff CCP
Interne compliance officer

Dhr. M.A.P. Vente
Externe compliance officer (NCI)

17. Naleving Code Pensioenfondsen

17.1 Bestuur

Inrichting bestuur

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
45. Benoeming en ontslag worden uitgevoerd door belanghebbenden, zo mogelijk door het orgaan zelf, met betrokkenheid van een ander orgaan van het pensioenfonds. Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de Raad van toezicht over de procedure. Een lid van de Raad van toezicht wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan en ontslagen door het bestuur na bindend advies van het Verantwoordingsorgaan.	✓	De kandidaat-bestuurders van BPL Pensioen worden voorgedragen door werknemersorganisaties, dan wel werkgeversorganisaties, of gekozen door de gepensioneerden. Een en ander met inachtneming van de statuten en het verkiezingsreglement. De Raad van toezicht wordt betrokken in de procedure. Na goedkeuring door DNB worden kandidaten benoemd door het bestuur. BPL Pensioen volgt de benoemingsprocedure voor de Raad van toezicht. Afgelopen jaar is een nieuw lid voor de Raad van toezicht voorgedragen door het Verantwoordingsorgaan.
46. Het bestuur zorgt ervoor dat in de statuten een schorsingsprocedure is vastgelegd.	✓	BPL Pensioen heeft voor zowel het bestuur, als voor de Raad van toezicht jegens het bestuur en het bestuur jegens de Raad van toezicht een schorsingsprocedure. Deze is opgenomen in de statuten.
47. Het bestuur, het VO en de Raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast	✓	BPL Pensioen heeft in haar geschiktheidsbeleidsplan de diverse rollen beschreven. Als het concreet tot een vacature komt wordt het algemene profiel van de rol specifiek gemaakt waarbij ook gekeken wordt naar het collectief.
60. De zittingsduur van een bestuurslid is maximaal vier jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd	✓	BPL Pensioen volgt dit uitgangspunt uit zijn statuten. Hier is nog aan toegevoegd dat de zittende bestuurders die op 1 juli 2014 reeds 12 jaar zitting hebben in het bestuur nog maar 1 keer herbenoemd mogen worden.

Geschiktheid

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
48. Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	✓	Deze uitgangspunten zijn opgenomen in het geschiktheidsbeleidsplan. Dit beleidsplan bevat het continuïteitsbeleid van het bestuur. Tevens is in het geschiktheidsbeleidsplan het proces beschreven dat doorlopen wordt bij de benoeming van een nieuw bestuurder.
49. Het bestuur stelt voor iedere bestuursfunctie een specifieke profielschets op. Daarin staan de vereiste geschiktheid en het geschatte tijdsbeslag.	✓	Dit doet het bestuur. De algemene profielen uit het geschiktheidsbeleidsplan worden dan specifiek gemaakt.
50. Het bestuur zorgt voor een programma van permanente educatie voor de leden van het bestuur. Dit programma heeft tot doel de geschiktheid van de leden van het bestuur op peil te houden en waar nodig te verbreden of te ontwikkelen.	✓	BPL Pensioen heeft een jaarplanning waarop de onderwerpen van de studiedagen worden bepaald. Daarnaast heeft het bestuur een opleidingsplan geschiktheid.
51. Het eigen functioneren is voor het bestuur een continu aandachtspunt. Het bestuur evalueert daartoe in elk geval jaarlijks het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden. Hierbij betreft het bestuur één keer in de twee jaar een derde partij. Bij de evaluatie komt aan de orde of het bestuur voldoende geschikt en divers is en wordt bovendien gekeken naar gedrag en cultuur.	✓	Deze norm volgt BPL Pensioen en is vastgelegd in statuten en geschiktheidsbeleidsplan.

Taken en werkwijze bestuur

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
1. Het bestuur voert voor alle belanghebbenden van het pensioenfonds als 'goed huisvader' (m/v) de pensioenregeling uit: de regeling in ontvangst nemen, aanvaarden en beheren, de gelden beleggen, de pensioenen uitkeren en belanghebbenden informeren. Het bestuur heeft altijd de eindverantwoordelijkheid en de regie over alle werkzaamheden van het fonds.	✓	De missie van BPL Pensioen is opgenomen in de statuten. Uit de missie zijn de taken van het bestuur af te leiden. Deze zijn opgenomen in de statuten. Tussen sociale partners en bestuur is in 2015 de overeenkomst van opdracht tot stand gekomen waarin afspraken zijn vastgelegd.
2. Het bestuur maakt heldere afspraken over zijn beleidsruimte. Die afspraken maakt het bestuur met de werkgever, de sociale partners of de beroepspensioenvereniging die de pensioenregeling bij het pensioenfonds onderbrengt.	✓	Het bestuur stemt regelmatig per jaar af met de sociale partners. Ook worden sociale partners betrokken bij essentiële wijzigingen in de pensioenregeling.
3. Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	✓	Het bestuur heeft missie, visie en strategie in 2016 opnieuw vastgesteld. In 2017 is dit nader uitgewerkt in een strategische notitie. Dit is het uitgangspunt van haar handelen. In de jaarplanning van het bestuur houdt zij rekening met beleids- en verantwoordingscyclus.
4. Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	✓	Het bestuur heeft eigen incidentenregeling. Daarnaast is het crisisplan onderdeel van de ABTN. Hierin is vastgelegd wat het bestuur in bepaalde financiële situaties kan doen. Met de uitvoeringsorganisaties zijn procedures afgesproken en contractueel vastgelegd.
5. Het bestuur waarborgt dat de leden van het bestuur onafhankelijk en kritisch kunnen opereren, ten opzichte van de achterban en van elkaar.	✓	Dit is in de bestuursstructuur opgenomen. In de zelfevaluatie van het bestuur wordt bij dit punt stilgestaan.
6. Het bestuur is er collectief verantwoordelijk voor dat het zelf goed functioneert. De voorzitter ziet hierop toe. Hij is namens het bestuur het eerste aanspreekpunt voor het intern toezicht of het VO over het functioneren van bestuurders. De voorzitter bewaakt de evenwichtige afweging van belangen in de besluitvorming, net als de besluitvormings- en adviesprocedures.	✓	Jaarlijks vindt er een zelfevaluatie plaats binnen het bestuur. De voorzitter van het bestuur bewaakt de evenwichtige afweging van belangen in de besluitvorming en procedures.
7. Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	✓	BPL Pensioen laat haar transparantie zien in het jaarwerk, op de website en in diverse bijeenkomsten die georganiseerd worden voor deelnemers of werkgevers. Daarnaast zijn documenten opvraagbaar bij het fonds.
8. Het bestuur legt bij alle besluiten duidelijk vast op grond van welke overwegingen - mede ten aanzien van de evenwichtige belangenafweging - het besluit genomen is.	✓	De besluiten worden vastgelegd in de notulen. Hierbij worden de overwegingen meegenomen, dan wel wordt er verwezen naar de beleidsdocumenten of notities waarop het besluit is gebaseerd.
9. Het bestuur weegt de aanbevelingen van de Raad van toezicht af. Wil het bestuur afwijken van de aanbevelingen, dan moet het dit motiveren.	✓	In het geval bestuur en Raad van toezicht niet dezelfde mening hebben over een bepaald punt, mag het bestuur haar mening volgen, mits zij kan uitleggen dat het besluit genomen is in het belang van alle stakeholders. Het bestuur legt dan verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag.
59. Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	✓	Het stemrecht is opgenomen in de statuten.

Verantwoording afleggen

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
17. Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	✓	In het jaarverslag legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid.
18. Het bestuur beschrijft in het jaarverslag helder en duidelijk de missie, visie en strategie van het pensioenfonds. Ook beschrijft het bestuur hierin of en in hoeverre het pensioenfonds de gestelde doelen heeft bereikt.	✓	Dit heeft het bestuur in het jaarverslag opgenomen.
19. Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	✓	Dit is onderdeel van het jaarverslag.
20. Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de kosten van de uitvoering van de pensioenregeling.	✓	Dit is onderdeel van het jaarverslag.
21. Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de gedragscode en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	✓	Dit is onderdeel van het jaarverslag.
22. Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO bij het afleggen van verantwoording.	✓	Het bestuur vergadert vier keer per jaar samen met het Verantwoordingsorgaan. Daarnaast spreken de voorzitters van het Verantwoordingsorgaan periodiek met de voorzitters van het bestuur.

17.2 Raad van toezicht

Geschiktheid

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
52. Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds, maar moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	✓	Dit is ook opgenomen in de statuten en in het reglement van de Raad van toezicht en in het functieprofiel van een lid van de Raad van toezicht.
53. De Raad van toezicht bevordert geschiktheid, collegiaal toezicht en complementariteit (zie paragraaf 2.5) binnen de Raad van toezicht. Daarbij houdt de Raad van toezicht rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd.	✓	Dit is opgenomen in de statuten en bij de samenstelling van de Raad van toezicht is rekening hiermee gehouden.
54. De Raad van toezicht stelt voor iedere toezichthouder een specifieke profielschets op. Daarin staan de vereiste geschiktheid en het geschatte tijdsbeslag.	✓	Zie statuten voor het vereiste van de profielschets. De inhoud van de profielschets is terug te vinden in het geschiktheidsbeleidsplan.
55. Het eigen functioneren is voor de Raad van toezicht een continu aandachtspunt. De Raad van toezicht evalueert daartoe in elk geval jaarlijks zijn functioneren. Hierbij betreft de Raad van toezicht één keer in de drie jaar een derde partij. Bij de evaluatie komt aan de orde of de Raad van toezicht voldoende geschikt en divers is en wordt bovendien gekeken naar gedrag en cultuur.	✓	De Raad van toezicht heeft zijn functioneren over 2017 geëvalueerd. Dit is een eigen evaluatie geweest, waarbij geen aansluiting is gezocht bij het bestuur.
63. De zittingsduur van een lid van de Raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een lid van de Raad van toezicht kan maximaal één keer worden herbenoemd.	✓	BPL Pensioen en de Raad van toezicht volgen in hoofdzaak deze norm. Bij de statutenwijziging van 22 december 2017 is ten behoeve van de continuïteit opgenomen dat de totale zittingsduur van acht jaar van een lid van de Raad van toezicht met maximaal één jaar kan worden overschreden.

Taken en werkwijze Raad van toezicht

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
14. Het intern toezicht vervult zijn toezichttaak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integrale bedrijfsvoering door het pensioenfonds.	✓	De taken en verantwoordelijkheden zijn vastgelegd in de statuten en in het reglement van de Raad van toezicht.
15. Het intern toezicht betreft de naleving van deze Code bij zijn taak.	✓	De Raad van toezicht is bekend met de Code en leeft deze na.
16. De Raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	✓	De Raad van toezicht is gesprekspartner van het bestuur. Zij spreekt het bestuur meermaals per jaar en spreekt ook met de voorzitters van het fonds. Zie ook de verklaring van de Raad van toezicht.

17.3 Verantwoordingsorgaan

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
56. Het VO bevordert de geschiktheid en diversiteit van zijn leden	✓	Dit heeft het Verantwoordingsorgaan opgenomen in zijn reglement.
61. De zittingsduur van een lid van het VO is maximaal vier jaar. Het VO bepaalt hoe vaak een lid van het VO kan worden herbenoemd.	✓	Dit is opgenomen in de statuten en in het reglement van het Verantwoordingsorgaan.

17.4 Diversiteit

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
65. Het bestuur en het VO zorgt ervoor dat de organen complementair zijn samengesteld. Ook moeten de organen een redelijke afspiegeling vormen van de belanghebbenden.	✓	Dit is opgenomen in de statuten.
66. Het bestuur stelt - in overleg met het desbetreffende orgaan - concrete stappen vast om te bevorderen dat fondsorganen divers worden samengesteld. Ook geeft het bestuur aan hoe en binnen welke termijnen het van plan is om de gewenste diversiteit in leeftijd en geslacht te realiseren. Het bestuur legt dit vast in een diversiteitsbeleid. Jaarlijks beoordeelt het bestuur in hoeverre de gestelde doelen zijn gehaald. Driejaarlijks evalueert het bestuur het diversiteitsbeleid.	✓	Het bestuur heeft zijn diversiteitsbeleid opgenomen in het geschiktheidsbeleidsplan.
67. In het bestuur en het VO zitten ten minste één man en één vrouw	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen. In het bestuur zit 1 vrouw. In het Verantwoordingsorgaan zitten 2 vrouwen.
68. In het bestuur en het VO zitten ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen. In het bestuur zitten op dit moment 2 bestuurders die jonger dan 40 jaar zijn. De overige bestuurders zijn ouder dan 40 jaar. In het Verantwoordingsorgaan zit 1 lid die jonger dan 40 jaar is. De overige leden zijn ouder dan 40 jaar.
69. Het bestuur en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen en dit is ook in het profiel voor een lid van het Verantwoordingsorgaan meegenomen.
70. Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen.
71. Het bestuur toetst voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen.

17.5 Integriteit

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
72. De leden van het bestuur en het VO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers handelen integer. Ze zorgen ervoor dat hun eigen functioneren getoetst wordt. Ze vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremming met een partij waarmee het fonds een band heeft, op welke manier dan ook.	✓	Dit is opgenomen in het integriteitsbeleid van BPL Pensioen en in de gedragscode. Daarnaast maakt de eis van integriteit ook deel uit van het functieprofiel van een bestuurder of het intern toezicht.
73. Als leden van het bestuur, het VO, de Raad van toezicht en andere medebeleidsbepalers in functie treden, ondertekenen ze de gedragscode van het pensioenfonds. Ook ondertekenen ze jaarlijks een verklaring over het naleven van de gedragsregels. Op het overtreden van de gedragscode staan sancties. Deze staan in de gedragscode.	✓	Dit is opgenomen in het integriteitsbeleid en de gedragscode van BPL Pensioen.
74. Een (mede)beleidsbepaler maakt direct melding van (potentieel) tegenstrijdige belangen of reputatierisico.	✓	Dit is opgenomen in de gedragscode van BPL Pensioen.
75. Een (mede) beleidsbepaler meldt het voornemen een nevenfunctie te aanvaarden of voort te zetten aan de compliance officer. Het maakt hiervoor niet uit of de nevenfunctie betaald of onbetaald is.	✓	Dit is opgenomen in de gedragscode van BPL Pensioen.
76. Het lidmaatschap van een orgaan van het pensioenfonds is niet verenigbaar met het lidmaatschap van een ander orgaan binnen hetzelfde pensioenfonds, of van de visitatiecommissie.	✓	Dit is opgenomen in de statuten van BPL Pensioen.

17.6 Beloningsbeleid

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
77. Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	✓	Het bestuur heeft zijn beloningsbeleid vastgelegd in het reglement vacatievergoeding. Hierover legt het bestuur verantwoording af in het jaarverslag.
78. De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag.	✓	Deze norm is uitgangspunt voor het beloningsbeleid van het bestuur.
79. Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	✓	BPL Pensioen hanteert geen prestatiegerelateerde beloningen. Bij derde partijen gaat het fonds na welk beloningsbeleid ze hanteren. Dit is opgenomen in het aanbestedingsbeleid.
80. Het bestuur voorkomt dat door de hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	✓	Deze norm wordt door het bestuur nageleefd door vergoedingen te verstrekking die passend zijn naar maatschappelijke maatstaven.
81. Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	✓	In het reglement vacatievergoeding is opgenomen dat bij ontslag geen ontslagvergoeding wordt verstrekt aan een bestuurder of een lid van het intern toezicht.

17.7 Compliance

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
82. Het bestuur is op de hoogte van de wet- en regelgeving en de gevolgen daarvan voor het pensioenfonds. Ook kent het bestuur de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de wet- en regelgeving in fondsdocumenten, besluitvormingsprocessen, procedures en de uitvoering.	✓	Nieuwe wet- en regelgeving wordt zorgvuldig gemonitord door het bestuursbureau. Het bestuur verdiept zich onder andere op studiedagen in nieuwe wetgeving. Het bestuur is op de hoogte geldende wet- en regelgeving, fondsdocumenten, procedures en uitvoering.
83. Het bestuur bewaakt dat het pensioenfonds de wet- en regelgeving en interne regels naleeft (steeds compliant is).	✓	Jaarlijks evalueert het bestuur al zijn beleid en gaat na of dit aan de hand van gewijzigde wet- en regelgeving aanpassing behoeft. Monitoring vindt plaats door het bestuursbureau die hierover rapporteert.

17.8 Integraal risicomanagement

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
23. Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	✓	Het bestuur is van mening dat adequaat integraal risicomanagement een belangrijke zaak is. Derhalve heeft het bestuur begin 2015 de Risicocommissie ingericht. Hieraan neemt de onafhankelijke bestuurder met risicomanagementexpertise deel, naast andere bestuurders. De Risicocommissie rapporteert periodiek aan het bestuur. In het jaarverslag legt het bestuur verantwoording af inzake het risicobeheer.
24. Het bestuur houdt expliciet rekening met risico's en risicobeheersing bij het bepalen van het beleid en het nemen van besluiten. Deze risicoafweging legt het bestuur vast.	✓	In notities en beleid wordt aandacht besteed aan risicomanagement; de gevolgen van een bepaald besluit. Het bestuur weegt de risico's af en legt deze vast in de notulen.

17.9 Communicatie en transparantie

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
25. Het bestuur zorgt voor een adequaat communicatiebeleid. Dit beleid zorgt er in ieder geval voor dat persoonlijke pensioeninformatie goed toegankelijk is. Ook bevordert het beleid het pensioenbewustzijn van belanghebbenden. Verder stimuleert het beleid de dialoog met de belanghebbenden over het gevoerde en te voeren beleid.	✓	Het beleid en de beleidsuitgangspunten voor de communicatie zijn vastgelegd in het communicatiebeleidsplan. Het bestuur onderschrijft deze. Het Verantwoordingsorgaan brengt advies uit over het communicatiebeleid. Bovendien legt BPL Pensioen een aantal communicatiemiddelen vooraf ter toetsing voor aan een klankbordgroep van actieve deelnemers en gepensioneerden. Aan leden van het Verantwoordingsorgaan wordt regelmatig om input gevraagd op bepaalde communicatiemiddelen, vóórdat deze worden gerealiseerd.
26. Het bestuur meet hoe effectief de ingezette communicatiemiddelen zijn. Dit doet het periodiek, maar ten minste elke drie jaar.	✓	Ieder jaar meet BPL Pensioen hoe actieve deelnemers en gepensioneerden de communicatie van BPL Pensioen beoordelen. Dit gebeurt door middel van een kwantitatief onderzoek. De onderzoeksvragen kunnen zowel online als schriftelijk worden ingevuld. In 2015 is voor het eerst een kwantitatief onderzoek gehouden onder de bij het fonds aangesloten werkgevers. Dit onderzoek onderzocht de mening van werkgevers over de dienstverlening, informatievoorziening en de communicatie. Vanaf 2016 vinden ook kwalitatieve onderzoeken plaats onder actieve deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers. In 2017 hebben deze onderzoeken ook weer plaatsgevonden.

17.10 Verantwoord beleggen

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
27. Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Hierbij houdt het bestuur ook rekening met goed ondernemingsbestuur.	✓	Op de website van BPL Pensioen zijn de uitgangspunten van het MVB-beleid opgenomen.
28. Bij het bepalen van het beleid houdt het bestuur rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan. Ook houdt het bestuur hierbij rekening met zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de belanghebbenden om te zorgen voor optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico.	✓	Het bestuur legt verantwoording af over zijn beleggingsbeleid in het jaarverslag.
29. Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	✓	Het bestuur zorgt voor draagvlak voor de keuzes over verantwoord beleggen door hierover van gedachten te wisselen met sociale partners, het Verantwoordingsorgaan en met deelnemers en werkgevers tijdens bijeenkomsten die over dit thema georganiseerd worden.

17.11 Uitvoering, uitbesteding en kosten

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
30. Het bestuur is verantwoordelijk voor alles wat door, namens of voor het pensioenfonds wordt gedaan. Vanuit die verantwoordelijkheid heeft het bestuur een visie op de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds. Het bestuur stelt vast aan welke eisen de uitvoering moet voldoen. Ook bepaalt het bestuur welk kostenniveau aanvaardbaar is.	✓	Het bestuur heeft een uitbestedingsbeleid waarin de uitgangspunten en vereisten van de uitvoering dienen te voldoen. Daarnaast heeft het bestuur met partijen waaraan is uitbesteed (dienstverlenings)overeenkomsten afgesloten. Bij het aangaan van een overeenkomst met een partij waaraan is uitbesteed wordt aandacht besteed aan het kostenniveau in verhouding met de kwaliteitseisen die het bestuur aan de dienstverlening stelt.
31. Het bestuur legt vast voor welke wijze van uitvoering hij heeft gekozen en welke overwegingen daaraan ten grondslag liggen. Het bestuur zorgt er ook voor dat deze informatie beschikbaar is voor de belanghebbenden.	✓	Dit heeft het bestuur gedaan en is opgenomen in de overeenkomsten. Deze worden periodiek geëvalueerd.
32. Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	✓	De Commissie pensioenbeheer komt per kwartaal bijeen en bespreekt de rapportages van de pensioenadministrateur. De Commissie Pensioenbeheer rapporteert nadien aan het bestuur. De Beleggingsadviescommissie bespreekt in haar vergaderingen de rapportages van de fiduciair manager, de vermogensbeheerder en de vastgoedbeheerder. In de bestuursvergadering worden rapportages eveneens besproken. Het bestuursbureau speelt een rol in de dagelijkse monitoring van de partijen waaraan het bestuur heeft uitbesteed.
33. Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering en hierbij passende adequate sturings- en controlemechanismen voor de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds.	✓	Dit is vastgelegd in het uitbestedingsbeleid, de uitbestedings- en dienstverleningsovereenkomst die BPL Pensioen met alle uitbestedingspartijen heeft afgesloten.
34. Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	✓	Dit wordt gereguleerd via de mandaten die het bestuur geeft aan de derde partijen.

35. Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	✓	Er zijn bepalingen over de aansprakelijkheid en afspraken over het naleven van de dienstverleningsovereenkomst. Echter is er geen sanctiemogelijkheid afgesproken.
36. Het bestuur bevordert dat de dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. Met een klokkenluidersregeling kunnen degenen die financieel afhankelijk zijn van de dienstverlener, zonder gevaar voor hun positie rapporteren over onregelmatigheden binnen de onderneming. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.	✓	Dit wordt bij het aangaan van een contract met een derde partij nagevraagd.
37. Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	✓	Jaarlijks evalueert het bestuur de kwaliteit van de partijen aan wie is uitbesteed. De dienstverleningsovereenkomst wordt eveneens jaarlijks geëvalueerd en indien nodig aangepast.

17.12 Rol accountant en actuaris

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
38. Als een accountant of actuaris niet-controlewerkzaamheden moet verrichten, verstrekt het bestuur hiervoor een afzonderlijke opdracht. Hierbij weegt het bestuur af of de niet-controlewerkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door de accountant, de actuaris of door het kantoor dat ook de jaarrekening controleert.	✓	Voor niet-controlewerkzaamheden wordt een aparte opdracht verstrekt. Hierbij wordt de onafhankelijkheid bewaakt.
39. Het bestuur beoordeelt ten minste eenmaal per vier jaar het functioneren van de accountant en de actuaris. De uitkomsten van deze beoordeling bespreekt het bestuur met de accountant of actuaris. Ook stelt het bestuur het intern toezicht en het VO van de uitkomsten op de hoogte.	✓	Het functioneren van de accountant en de actuaris wordt ten minste eenmaal per vier jaar beoordeelt. Indien hier toe aanleiding is wordt dit vaker dan eenmaal per vier jaar gedaan. Het VO en het intern toezicht wordt dan op de hoogte gesteld.

17.13 Klachten en geschillen

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
40. Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	✓	Jaarlijks evalueert het bestuur zijn functioneren. Hierbij wordt teruggekeken op de genomen stappen en worden verbeterpunten onderkend en opgepakt. In het functieprofiel van bestuurders worden aan bepaalde rollen ook competenties toegekend waaraan bestuurders moeten voldoen.
41. Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	✓	Er is een klachten- en geschillenregeling. In het jaarverslag wordt verantwoording afgelegd hierover. Daarnaast wordt in de klachtenregeling verwezen naar de mogelijkheid om aan te kloppen bij de Ombudsman Pensioenen.

17.14 Melding onregelmatigheden

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
42. Het bestuur zorgt ervoor dat alle betrokkenen bij het fonds de mogelijkheid hebben te rapporteren over onregelmatigheden van algemene, operationele en financiële aard. Dit kan gaan om onregelmatigheden zowel binnen het pensioenfonds als bij partijen aan wie taken worden uitbesteed.	✓	Dit is opgenomen in de klokkenluidersregeling.
43. Het bestuur zorgt ervoor dat degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, zonder gevaar voor hun positie kunnen rapporteren over onregelmatigheden binnen het pensioenfonds. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.	✓	Dit is opgenomen in de klokkenluidersregeling.
44. Het bestuur legt duidelijk vast bij wie en op welke wijze degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, hierover kunnen rapporteren. Ook informeert het bestuur hen hierover.	✓	Dit is opgenomen in de klokkenluidersregeling.

18. Overzicht nevenfuncties

Overzicht per 21 juni 2018

Bestuurder	Hoofdfunctie	Nevenfuncties
R. Le Clercq	Werkgeversvoorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - KAVB, voorzitter - Royal Brinkman, commissaris - Gold Coast Fruits, Accra, bestuurder - AB VNO/NCW, bestuurder - Annona, lid beleggingscommissie - Qredits, ondernemerscoach - VV Noordwijk, lid N&W commissie - Colland Sectorraad, bestuurder - Achmea IM, voorzitter klantenraad - ARCA Noordwijk, DGA - Floritec, interim directeur
J. van der Windt	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Metalelektro, lid bemiddelingsinstantie
J.H. van der Starre	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Retail Solutions BV, manager Inkoop - Greenport Boskoop, bestuurder
J. den Dekker	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Mobiliteitscentrum Glastuinbouw, bestuurder - Sectorcommissie Glastuinbouw, voorzitter - Colland Sectorraad, bestuurder - St. Colland Arbeidsmarktbeleid, pv bestuurder - Naktuinbouw sectorraad groente, bestuurslid - Plantum, sr. Beleidsmedewerker - Zendingscommissie hervormde gemeente, voorzitter
S.M. van Meer	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Cumela Nederland, teamleider beleidszaken - Colland Sectorraad, bestuurder - St Cumela Advies, manager zakelijk advies - Nuborgh College Nunspeet/Elburg, voorzitter RvT
G.P.M.J. Roest (*)	Werknemersvoorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - FNV, bestuurder pensioenen - BPF Groothandel Bloemen & Planten (bestuur en bac) - Forward (Apf Unilever), bestuurder & voorzitter auditcommissie - SAREF, lid klantenraad - VBDO, bestuurslid - Van Kempen, lid longterm investment board
M.J.A.M. Daamen	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - FNV, vakbondsbestuurder - VVE Laaksche tuin, voorzitter
H. Onstwedder	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - FNV, vakbondsbestuurder - St.OBF, bestuurder plv - Colland sectorraad, bestuurder - Sectorcommissie Dierhouderij bestuurder - SUWAS II, voorzitter bestuur (in liquidatie) - Stigas, voorzitter bestuur - Norit Pensioenfonds, bestuurder - Norit Pensioenfonds, lid beleggingscommissie
G.H. Koudys	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Pensioenfondsbestuurder CNV Vakmensen - BPF Molenaars, voorzitter/secretaris - BPF Sigaren (i.l.), bestuurder - Groen Links Bodegraven, bestuurder

H.F.M. Gertsen	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - PC Hooft Groep / PC Hooft verzekeringen NV, lid RvC - Stichting Rijnlands Lyceum, lid RvT - Iktel BV, directeur - Skyworks Global, lid Strategic Advisory Board - Stevanovic Institute on the Formation of Knowledge, Principal Investigator - Media Pensioen Diensten, Voorzitter RvT
M.H. Rosenberg	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Bpf Schilders, bestuurder - St. Pff Woningcorporaties, bestuurder - Docent SPO - Pensioenfonds Chemours, vz beleggingsadviescom. - Penvita, lid geschillencommissie - ANWB PF, Lid RC - Pf Pepsico NL, lid beleggingsadviescommissie,
W.P.C. van den Nieuwenhof	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Royal Cosun, Directeur HR - St. Pensioenfonds Koninklijke Cosun, bestuursvoorzitter
E. Lundgren	Aspirant bestuurder / werknemersvoorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - ING CDC Pensioenfonds ,bestuurder en lid commissie pensioen, communicatie & governance, toevoerder commissie balansbeheer. - NN CDC Pensioenfonds, bestuurder en lid commissie pensioen, communicatie & governance, toevoerder commissie balansbeheer. - FNV, pensioenfondsbestuurder - Lundgren & Partners, eigenaar - Scouting Naarden, voorzitter

Raad van toezicht	Hoofdfunctie	Nevenfuncties
D. Duijzer	Voorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - Rabobank Nederland, directeur Bestuurszaken en Coöperatie - St. Waarborgfonds Rabobank, voorzitter bestuur - B.V. Eigen Steen Rabobank. voorzitter bestuur - Stichting Kerkelijke Gelden, voorzitter - Nederlandse vereniging van managers, voorzitter - Stichting Koning Willem I, bestuurder - Stichting Alfa Omega, voorzitter - Centraal orgaan kwaliteitszorg Zuivel, voorzitter
M. van der Poel	Lid Raad van toezicht	<ul style="list-style-type: none"> - St. PF Tandtechniek, lid RvT - Advocaat pensioenrecht - A'damse Kunstinstelling W139, bestuurder - PME, niet uitvoerend bestuurder
A. Smolenaers	Lid Raad van toezicht	<ul style="list-style-type: none"> - Sprenkels & Verschuren B.V., partner/eigenaar - Abelica Global, Lid Executive Board

(*) Voor de heer Roest zijn de functies per 31 december 2017 vermeld.

Colofon

Uitgave

BPL Pensioen

Juni 2018

Tekst & redactie

Bestuursbureau BPL Pensioen

Vormgeving en druk

Drukwerkstudio.nl

Correspondentieadres: Postbus 501
9700 AM GRONINGEN

Bezoekadres: Europaweg 27, Groningen
9723 AS Groningen

Telefoon: (050) 582 19 90

Fax: (050) 313 82 01

Website: www.bplpensioen.nl